Agder Vitenskapsakademi

ÅRBOK 2004

HøyskoleForlaget
NORWEGIAN ACADEMIC PRESS

Agder Vitenskapskademi Årbok 2004

Agder Vitenskapsakademi Årbok 2004

Red.: Akademisekretær Thor Einar Hanisch

HøyskoleForlaget
NORWEGIAN ACADEMIC PRESS

© Høyskoleforlaget
Agder Vitenskapsakademi og forfatterne

Utgitt i samarbeid med Agder Vitenskapsakademi

ISBN 82-7634-694-4
ISSN 1503-7134

Printed in Norway 2005

Formgiving, omslag og sats: Høyskoleforlaget Grafisk Produksjon, Kristiansand
Trykking og innbinding: PowerPrint Norge AS, Steinkjer

Fotos:
Forsiden, Mollestad-eika. Sørlandets eldste og største eik. Foto: Olav Breen
Gimle Gård, fotos: Torvald Slettebø
Fotos s. 72–73: Christian Fredrik Lindboe
Fotos s. 78–80: Høyskoleforlaget
Øvrige fotos: Tor Martin Lien og Olav Breen

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Utgitt av:
Høyskoleforlaget AS – Norwegian Academic Press
Postboks 39
N-4601 Kristiansand S.
Norway

Telefon: (+47) 38 10 50 00
Telefaks: (+47) 38 10 50 01
E-post: post@hoyskoleforlaget.no
Internett: www.hoyskoleforlaget.no

Agder Vitenskapsakademi
Serviceboks 422
N-4604 Kristiansand S.

Telefon: (+47) 38 14 11 05
Telefaks: (+47) 38 14 14 99
E-post: Agder.Vitenskapsakademi@hia.no
Internett: www.hia.no/akademiet

Innhold

FORORD 9

STATUTTER FOR AGDER VITENSKAPSAKADEMI 11

MATRIKKEL FOR AGDER VITENSKAPSAKADEMI 15

STYRETS ÅRSMELDING 2004 31

Paal-Helge Haugen
KJELL NUPENS SØRLANDSKE EMBLEMATIKK 37
Marginalia til Agder Vitenskapsakademis medlemsdiplom

VINTERMØTE 41

Thor Einar Hanisch
MINNETALE OVER BYARKITEKT ALV ERIKSTAD 43

Agderforskere før HiA:
Martin Skjekkeland
HANS ROSS 47
– Språkgranskaren frå Mandalen

Ole Danbolt Mjøs
NOBELS FREDSPRIS –
BELØNNING OG/ELLER MIDDEL? 57

VÅRMØTE 61

Agderforskere før HiA:
Hans Magne Græsvold
SØRLANDSKOMPONISTEN SIGURD LIE 63

Christian Fredrik Lindboe
MEDISINSK HISTORIE I DET SKJULTE 71

SOMMERMØTE 89

Agderforskere før HiA:
Aasulv Lande
FRÅ LYSEHEIÉ TIL SINAI OG ELBURS FJELL 91
Eit perspektiv på professor Alexander Seippels vitskaplege konsept

Unni Langås
DEN LITTERÆRE KROPPEN.
HAMSUNS *SULT* OG EN MODERNE SENSIBILITET 101

ÅRSMØTE 117
AGDER VITENSKAPSAKADEMI 119
Referat fra årsmøtet 27.10.04

Geirr Wiggen
KULTURHISTORISK BELYSNING AV STILLHET
SOM DANNINGSMÅL OG LÆRINGSVILKÅR 125

Bo Ralph
ARBETET FÖRE FESTEN: OM PROCESSEN
FRAM MOT NOBELS LITTERATURPRIS 139

Jan Fridthjof Bernt
TIL AGDER VITENSKAPSAKADEMI
27. OKTOBER 2004 145

Ingrid Kristine Hasund
TAKKETALE PÅ VEGNE AV ÅRETS PRISVINNERE 146

ANNET 147
PROGRAM: KONFERANSEN
"AKADEMIA – ET LOKOMOTIV I LIKESTILLING?" 148

Kathrine Skretting
LIKESTILLING I AKADEMIA 149
Foredrag ved konferansen
"Akademia – et lokomotiv i likestilling?" 8. mars 2004

INNSPILL FRA AGDER VITENSKAPSAKADEMI
TIL ARBEIDET MED NY FORSKNINGSMELDING 157

Wojciech Golusinski
TALE 9. JULI 2004 VED MOTTAKELSE AV
MEDLEMSDIPLOMET I AKADEMIETS LOKALER 161

Forord

Med dette framlegges Agder Vitenskapsakademis tredje årbok, etter revitaliseringen som vitenskapsakademi. Årboka for 2004 er, som de to tidligere, redigert av akademisekretær Thor Einar Hanisch i nært samarbeid med preses.

Også ved framstillingen av denne årboka har akademiets webmaster, førsteamanuensis Olav Bjørn Skaar, Seniorsenteret, bidratt med datateknisk kunnskap. Førsteamanuensis Torvald Slettebø, også Seniorsenteret ved Høgskolen i Agder, akademimedlemmet Olav Breen og HiAs informasjonskonsulent Tor Martin Lien har alle ytt verdifull fotografisk bistand.

Kristiansand i oktober 2005

Ernst Håkon Jahr
Preses

Statutter for Agder Vitenskapsakademi

(Vedtatt 27.10. 2003)

1

Agder Vitenskapsakademi (Agder Academy of Sciences and Letters) har til formål å fremme alle former for vitenskapelig virksomhet på Agder og forståelsen for vitenskapens betydning i samfunnet. Denne oppgaven søkes løst ved bl.a. å arrangere møter, konferanser og foredrag, samt ved å dele ut vitenskapelige priser og arrangere prisoppgaver.

2

Akademiet har maksimalt 205 tellende medlemmer: 1) ordinære innenlandske (100 plasser), 2) korresponderende innenlandske (50 plasser) og 3) utenlandske medlemmer (50 plasser), dessuten 4) æresmedlemmer (maksimalt 5). Betegnelsene innen- og utenlandsk gjelder bopel, ikke nasjonalitet eller statsborgerskap. De ordinære innenlandske medlemmer må ha bopel i Agder; ved flytting annensteds går de over i kategoriene korresponderende innenlandske eller utenlandske medlemmer.

Fra og med det år et medlem fyller 67 år, går det ut av den antallsbegrensede medlemsmasse, men beholder alle rettigheter som medlem.

Det bør sikres en rimelig fordeling av medlemmer mellom de ulike fagområdene. Medlemmene har innsynsrett ved innvalg, en rett som effektueres ved oppmøte i sekretariatet. Innvalg av medlemmer skjer etter begrunnet forslag fra minst to av Akademiets medlemmer. Fristen for å sende inn forslag fastsettes av styret. Styret skal hvert år avgjøre hvor mange ledige plasser som kan

fylles i hver medlemskategori. Styret behandler og prioriterer mellom forslagene før de blir sendt til skriftlig avstemning blant medlemmene. Medlemmene innvelges etter en vurdering av vedkommendes dokumenterte vitenskapelige kompetanse eller kunstneriske innsats. For å bli valgt må den foreslåtte ha minst halvparten av de avgitte stemmer. Innvalg skal bekreftes i medlemsmøte**.** Eventuelle nærmere bestemmelser om innvalg fastsettes av styret.

Valg av æresmedlemmer foretas av Akademiets innenlandske medlemmer etter forslag fra styret. Den foreslåtte må ha 3/4 av de avgitte stemmer for å bli valgt. Eventuelle nærmere bestemmelser om valg av æresmedlemmer fastsettes av styret.

Akademiet har også assosierte medlemmer. Som assosierte medlemmer av Akademiet kan innbys vitenskapelig interesserte personer og bedrifter og institusjoner som bidrar til å fremme Akademiets formål. Styret avgjør hvilke privatpersoner og bedrifter og institusjoner som skal innbys som assosierte medlemmer. Liste over assosierte medlemmer trykkes i Akademiets årbok.

3

Akademiet ledes av disse organer:

1. Årsmøtet, som er den høyeste myndighet og holdes hvert år på Akademiets stiftelsesdag 27. oktober. Styret kaller inn til årsmøtet med tre ukers varsel. Mellom årsmøtene holdes det medlemsmøter.
2. Styret velges av årsmøtet og består av preses og fire medlemmer, alle med personlige varamedlemmer. Årsmøtet velger også en valgkomité på fire medlemmer. Preses og de fire styremedlemmene velges for to år. Styret konstituerer ellers seg selv og velger visepreses blant styremedlemmene. Visepreses bør representere annen vitenskap enn preses. Preses er styrets leder og Akademiets talsmann utad. Styret har som oppgave å ivareta Akademiets vitenskapelige og økonomiske interesser.

Akademiets daglige arbeid ledes av akademisekretæren, som rapporterer til styret. Akademisekretæren mottar en godtgjørelse, fastsatt av styret, for sitt arbeid. Akademisekretæren velges av årsmøtet for ett år av gangen.

4

Styret legger hvert år fram årsberetning og revidert regnskap for behandling på årsmøtet. Revisor velges av årsmøtet. Akademiets årbok legges fram på årsmøtet. Årboka inneholder bl.a. Akademiets matrikkel.

5

For å kunne fremmes for årsmøtet må forslag til endring i disse statutter komme inn til styret minst en måned før årsmøtet. Forslag må gjøres kjent for medlemmene sammen med innkallingen til årsmøtet. Til vedtak kreves 2/3 flertall.

6

Akademiet kan kun oppløses etter innstilling av styret, og etter vedtak med minst 2/3 flertall i to på hverandre følgende ordinære årsmøter. Ved eventuell oppløsning tilfaller Akademiets formue Agder universitet.

Statutter for priser

Sørlandets kompetansefonds forskningspris

1. Prisen tildeles av Agder Vitenskapsakademi for et bestemt vitenskapelig arbeid.
2. Prisen deles ut hvert år for et arbeid publisert i et av de to foregående år.
3. Prisen er på NOK 30.000 og et diplom.
4. Prisen tildeles en forsker tilknyttet Agder.
5. Styret i Agder Vitenskapsakademi oppnevner en jury på fem medlemmer.
   Juryens avgjørelse er endelig. Juryen avgir en skriftlig begrunnelse for tildelinga.
6. Medlemmer av Agder Vitenskapsakademi kan foreslå priskandidater innen en frist satt av styret.
7. Prisen deles ut av Preses på akademiets årsmøte 27. oktober.
8. Prisen deles første gang ut på årsmøtet 2004, for et arbeid publisert i 2002 eller 2003.

Sørlandets kompetansefonds populærvitenskapelige pris

1. Prisen tildeles av Agder Vitenskapsakademi for et bestemt populærvitenskapelig bidrag.
2. Prisen deles ut hvert år for et populærvitenskapelig bidrag i et av de to foregående år.
3. Prisen er på NOK 20.000 og et diplom.
4. Prisen tildeles en forsker tilknyttet Agder.
5. Styret i Agder Vitenskapsakademi oppnevner en jury på tre medlemmer. Juryens avgjørelse er endelig. Juryen avgir en skriftlig begrunnelse for tildelinga.
6. Medlemmer av Agder Vitenskapsakademi kan foreslå priskandidater innen en frist satt av styret.
7. Prisen deles ut av Preses på akademiets årsmøte 27. oktober.
8. Prisen deles første gang ut på årsmøtet 2004, for et bidrag i 2002 eller 2003.

Skipskredittfondets pris for maritim forskning

1. Prisen tildeles av Agder Vitenskapsakademi for et bestemt arbeid innen maritim forskning.
2. Prisen deles ut annet hvert år for et arbeid publisert i et av de tre foregående år.
3. Prisen er på NOK 30.000 og et diplom.
4. Prisen tildeles normalt en forsker, evt. forskningsgruppe, ved Høgskolen i Agder (seinere Agder universitet) eller Agderforskning.
5. Unntaksvis kan andre forskere på Agder tildeles prisen.
6. Styret i Agder Vitenskapsakademi oppnevner en jury på tre medlemmer. Juryens avgjørelse er endelig. Juryen avgir en skriftlig begrunnelse for tildelinga.
7. Medlemmer av Agder Vitenskapsakademi kan foreslå priskandidater innen en frist satt av styret.
8. Prisen deles ut av Preses på akademiets årsmøte 27. oktober.
9. Prisen deles første gang ut på årsmøtet 2004, for et arbeid publisert i 2001, 2002 eller 2003.

Matrikkel for Agder Vitenskapsakademi

STYRE:
Ernst Håkon Jahr, preses
Svein Gunnar Gundersen, visepreses
Tore Austad
Olav Skjevesland
Leiv Storesletten

AKADEMISEKRETÆR:
Thor Einar Hanisch

MEDLEMMER:

Andersen, Otto, siv.øk. NHH, professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, fagområde internasjonalisering, f. 11.8.48. Medlem 2002.- Adr. Eikebakken 1, 4622 Kristiansand. Otto.Andersen@hia.no

Austad, Tore, cand. philol., lektor, tidl. stortingsrepresentant for Vest-Agder, Kirke- og undervisningsminister 1981–83, f. 8.4.35. Tidl. akademisekretær, medlem 1965, styremedlem. - Adr. Trymsvei 14c, 4631 Kristiansand. Austad2@frisurf.no

Austad, Torleiv, dr. theol., professor, Menighetsfakultetet, fagområde systematisk teologi, f. 9.3.37. Medlem 2003. - Adr. Jomfrubråtv. 68, 1179 Oslo. Torleiv.Austad@mf.no

Baker, Jonathan David, ph.d., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, fagområde utviklingsstudier med fokus på Etiopia og Tanzania, f. 31.10.43. Medlem 2002.- Adr. Jernveien 18, 4629 Kristiansand. Jonathan.Baker@hia.no

Beisland, Hans Olav, dr. med., overlege Sørlandet Sykehus Arendal, fagområde kirurgi og urologi, kreftforskning, f. 29.12.42. Medlem 2002.- Adr. Sørlandet Sykehus Arendal. hans.olav.beisland@sshf.no

Benestad, Finn, dr. philos., professor em., Universitetet i Oslo, Institutt for musikk og teater, fagområde musikkvitenskap, f. 30.10.29. Medlem 2002.- Adr. Agder allé 4A, 4631 Kristiansand. Finn.Benestad@chello.no

Bjorvatn, Bjarne, dr. med., professor, Universitetet i Bergen, Senter for internasjonal helse, og WHO, Genève, fagområde infeksjonsmedisin, med. mikrobiologi, internasjonal helse og WHO vaksinepolitikk, f. 4.12.36. Medlem 2002.- Adr. Narestø, 4810 Eydehavn. bjarne.bjorvatn@cih.uib.no

Bjorvatn, Øyvind, cand. philol., lektor, tidl. stortingsrepresentant for Aust-Agder, forfatter på fagområdet historie, lokalhistorie, f. 26.4.1931. Medlem 1962.- Adr. Østerkleiv 17, 4900 Tvedestrand. Tlf. 37 16 22 32

Bjørnerak, Trond, dr. oecon., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, fagområde bedriftsøkonomi, økonomisk styring, f. 31.1.64. Medlem 2002. -Adr. Fladefjell 20, 4878 Grimstad. Trond.Bjornerak@hia.no

Brautaset, Knut, m.sc., m.ed., høgskoledosent, tidl. rektor Høgskolen i Agder, fagområde reguleringsteknikk, oljehydraulikk, servoteknikk, f. 16.9.39. ***Æresmedlem*** 2003.- Adr. Åsveien 27, 4879 Grimstad. Knut.Brautaset@hia.no

Breen, Olav, cand. mag., førstekonsulent, Høgskolen i Agder, fagbokforfatter, tidl. akademisekretær, f. 31.3.48. Medlem 1973.- Adr. Krooddvn 7, 4624 Kristiansand. Olav.Breen@hia.no

Breiteig, Trygve, cand. real., høgskoledosent, Høgskolen i Agder, Fakultet for realfag, tidl. lærerhøgskolerektor, fagområde matematikk-didaktikk,

f. 16.6. 41. Medlem 2003.- Adr. Fuglevikkleiva 60, 4637 Kristiansand. Trygve.Breiteig@hia.no

Cestari, Maria Luiza, dr. philos., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for realfag, fagområde matematikk-didaktikk, f. 17.2.46. Medlem 2002.- Adr. Torsvikkleiva 12, 4637 Kristiansand. Maria.L.Cestari@hia.no

Christoffersen, Marit, senere Marit Aamodt Nielsen, dr. philos., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for humanistiske fag, fagområde nordisk språkvitenskap, f. 5.2.48. Medlem 2002.- Adr. Vindmøllegangen 14, 4631 Kristiansand. Marit.Christoffersen@hia.no

Conway, John Thomas, ph.d., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for teknologi, fagområde aerodynamikk og flymekanikk, matematikk, fysikk, f. 17.9.56. Medlem 2002.- Adr. Grooseveien 238b, 4879 Grimstad. John.Conway@hia.no

Dorfmüller, Joachim, dr. phil.habil, professor, Westfälische Wilhelms- Universität Münster, Institut für Musikwissenschaft und Musikpädagogik, f. 38. Medlem 2004. - Adr. Ringelstrasse 22, 42289 Wuppertal, Deutschland. Joachim.Dorfmueller@gmx.de

Egeberg, Per Kristian, dr. scient., professor, Høgskolen i Agder, dekanus, Fakultet for realfag, fagområde kjemi, geokjemi, kjemisk oseanografi, akvatisk kjemi, miljøkjemi, fornybar energi, f. 23.12.56. Medlem 2002.- Adr. Bliksheia 47, 4637 Kristiansand. Per.K.Egeberg@hia.no

Eriksen, Roy T., dr. philos., professor, Høgskolen i Agder, fagområde engelsk filologi, renessansestudier, f. 8.10.48. Medlem 2002. -Adr. Holbergsgt. 2B, 4610 Kristiansand. Roy.Eriksen@hia.no

Falkenberg, Andreas Wyller, ph.d., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, fagområde internasjonal handel og verdikjeder, kultur og etikk, f. 18.4.48. Medlem 2004. - Adr. Dreggeveien 7, 4639 Kristiansand. Andreas.Falkenberg@hia.no

Falkenberg, Joyce, ph.d., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, fagområde strategisk forandring og implementering;

allianser og nettverk, f.28.2.47. Medlem 2004. - Adr. Dreggeveien 7, 4639 Kristiansand. Joyce.Falkenberg@hia.no

Farstad, Per Kjetil, phil.dr., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for kunstfag, fagområde musikk, klassisk gitar, lutt og andre historiske strengeinstrumenter, f.25.9.52. Medlem 2004.- Adr. Dalsv. 13, 4634 Kristiansand. Per.K.Farstad@hia.no

Fintoft, Knut, dr. philos., professor em. NTNU, fagområde fonetikk, f. 10.5.33. Medlem 2002.- Adr. Elgfaret 4, 3790 Helle. Tlf. 35 98 85 05

Fisiak, Jacek, O.B.E., dr. habil., professor, School of English, Adam Mickiewicz University, Poznan, fagområde engelsk språkvitenskap, f. 10.5.36. Medlem 2004. - Adr. UAM al. Niepodleglosci 4, 61-874 Poznan, Polen. fisiak@amu.edu.pl

Fowler, Alastair, d.litt, FBA, Regius professor em., University of Edinburgh, fagområde engelsk litteratur og retorikk, f. 30.8.57. Medlem 2003.- Adr 11 East Claremont Street, Edinburgh EH7 4HT, Scotland. Tlf. 0131 556 0366

Golusinski, Wojciech, dr. med., dr. habil., professor, Akademia Medyczna Im. Karola Marcinkowskiego W Poznaniu, fagområde laryngologi, f. 10.9.56. Medlem 2003.- Adr. Ul.Fredry 10, 61-701 Poznan. Wgolusinski@am.poznan.pl

Gonzalez, Jose Julio, dr. rer. nat., dr. techn., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for teknologi, fagområde systemdynamikk, informasjonssikkerhet og kritisk infrastruktur, f. 15.2.44. Medlem 2002.- Adr. Holmen, Reddal, 4886 Grimstad. Jose.J.Gonzalez@hia.no

Gran, Jan Tore, dr. med., professor, Rikshospitalet, fagområde reumatologi, f. 29.4.49. Medlem 2002.- Adr. Skilsø 4818 Færvik. jan.tore.gran@rikshospitalet.no

Grelland, Hans Herlof, dr. philos., cand.real., master i filosofi, professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for teknologi, fagområde kvantekjemi, fysikkens filosofi og eksistensfilosofi, f. 30.10.47. Medlem 2002.- Adr. Bioddgt. 28 B, 4878 Grimstad. Hans.Grelland@hia.no

Grevholm, Barbro Elisabeth, fil. lic., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for realfag, fagområde matematikk-didaktikk og matematikk, f. 4.12.41. Medlem 2002.- Adr. Torridalsv. 89, 4630 Kristiansand Barbro.Grevholm@hia.no

Grøttum, Kjell Arne, dr. med., overlege, Sørlandet Sykehus Kristiansand, fagområde indremedisin, blodsykdommer, f. 3.8.34. Medlem 2002.- Adr. Bjørndalsheia 45, 4633 Kristiansand. Kjell.Grottum@c2i.net

Gundersen, Svein Gunnar, dr. med., overlege, forskningssjef Sørlandet Sykehus Kristiansand, prof. II, Høgskolen i Agder, Fakultet for helse- og idrettsfag, fagområde infeksjonsmedisin, tropemedisin, internasjonal helse, f. 28.7.48. Medlem 2002, **visepreses** - Adr. Teglverksveien 14, 4632 Kristiansand. Svein.Gunnar.Gundersen@sshf.no

Hagestad, Gunhild O., ph.d., professor, Høgskolen i Agder, Fakultetet for økonomi og samfunnsfag, prof.II ved NOVA, fagområde sosiologi, befolkningseldring, livsløp, generasjonsforhold, f. 6.11.42. Medlem 2002.- Adr. Boks 16, 4795 Birkeland. Gunhild.Hagestad@hia.no

Hägg, Tomas, fil. dr., professor, Universitetet i Bergen, fagområde klassisk, især gresk, filologi, bysantinsk humanisme, nubisk kultur, f. 16.11.38. Medlem 2004.- Adr. Harald Hårfagresv. 23, 4633 Kristiansand. tomas.hagg@krr.uib.no

Hanisch, Thor Einar, siv.øk og h.a**.** NHH, akademisekretær, tidl. regional høgskoledirektør, for Hordaland 1978–80, for Agder 1980–94, fagområde organisasjon og ledelse, f. 20.8.32. Medlem 1969.- Adr. Olav Tryggvasons vei 54, 4633 Kristiansand. Thor.E.Hanisch@hia.no

Hanisch, Tore Jørgen, cand. oecon., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, fagområde økonomisk historie, idéhistorie og vitenskapsteori, f. 23.5.45. Medlem 2002. - Adr. Granveien 4, 1178 Oslo**.** Tore.J.Hanisch@hia.no

Haugen, Richard, dr. philos., professor, Universitetet i Tromsø, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, fagområde spesialpedagogikk, kognitiv psykologi, motivasjons- og læringspsykologi, f. 3.7.41. Medlem 2002. - Adr. Vesterliveien 30, 9008 Tromsø. rhaugen@sv.uit.no

Haugen, Paal-Helge, forfatter av romaner og diktsamlinger, oversatt til mer enn 20 språk, fått bl.a. Brageprisen, Cappelen-prisen, Litteraturkritiker-prisen, Wilburprisen (USA), f. 45. Medlem 2003.- Adr. Skrefjellveien 5, 4645 Nodeland. phaugen@online.no

Hemmer, Bjørn, lic. fil., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for humanistiske fag, fagområde nordisk litteraturvitenskap, f. 10.3.39. Medlem 2002.- Adr. Kossevigheia 42, 4640 Søgne. Bjorn.Hemmer@hia.no

Hernes, Gudmund, ph.d., professor, fagområde samfunnsvitenskap, tidl. Kirke-, utdannings- og forskningsminister, direktør ved Unesco, Paris, f. 41. Medlem 2003.- Adr. Unesco, 7-9 rue Eugène-Delacroix, 75116, Paris. G.Hernes@iiep.unesco.org

Holbek, Jonny, ph.d., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, fagområde strategisk ledelse, innovasjon, nyskaping, organisasjonsteori, f. 12.8.40. Medlem 2002.- Adr. Nordre Hovedgårds v. 10, 4621 Kristiansand. Jonny.Holbek@hia.no

Holmesland, Oddvar, ph.d., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for humanistiske fag, fagområde britisk litteratur, f. 11.4.52. Medlem 2002.- Adr. Hamreheia 48A, 4631 Kristiansand. Oddvar.Holmesland@hia.no

Hopmann, Stefan Thomas, dr. phil., professor i pedagogikk ved Høgskolen i Agder, Fakultet for pedagogikk, og prof. II ved NTNU Trondheim, fagområde komparativ didaktikk, undervisningsevaluering, pedagogisk bruk av teknologi, f. 14.10.54. Medlem 2002. Adr.- Bergevn 19, 4625 Flekkerøy. Stefan.T.Hopmann@hia.no

Hydle, Ida, dr. med., dr. philos., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for helse- og idrettsfag, fagområde medisin, antropologi, f.1.2.47. Medlem 2003.- Adr. Havsøyv. 78, 4817 Arendal. Ida.Hydle@hia.no

Jahr, Ernst Håkon, dr. philos., dr. h.c. (Poznan), professor, rektor, Høgskolen i Agder, fagområde nordisk språkvitenskap, f. 4.3.48. Medlem 2002, **preses**.- Adr. Gimlekollen 3, 4633 Kristiansand. ErnstHakon.Jahr@hia.no

Jakobsen, Else Marie, tekstilkunstner, professorkompetanse, egen vevstue, spesialitet billedvev, f. 28.2.27. Medlem 2002.- Adr. Nedre Lundsvei 18, 4630 Kristiansand. Tlf. 38 02 59 64

Jaworski, Barbara, ph.d., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for realfag, fagområde matematikk-didaktikk, f. 16.11.44. Medlem 2002.- Adr Skippergt. 82, 4614 Kristiansand. Barbara.Jaworski@hia.no

Knudsen, Harald, ph.d., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, fagområde strategisk og internasjonal ledelse, læringsteori, vitenskapsfilosofi, f. 8.11.43. Medlem 2002.- Adr. Rabbersveien 8, 4639 Kristiansand. Harald.Knudsen@hia.no

Kvanvig, Helge Steinar, dr. theol, professor, Universitetet i Oslo, Det teologiske fakultet, fagområde Det gamle testamente, semittiske språk, orientalske religioner, f. 20.2.48. Medlem 2004.- Adr. Ammerudveien 121F, 0958 Oslo. H.S.Kvanvig@teologi.uio.no

Kristjánsdóttir, Anna, cand. pæd., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for realfag, fagområde matematikk-didaktikk, IKT i læring og undervisning, profesjonelle utviklingsmiljøer for lærere, f. 14.10.41. Medlem 2002.- Adr. Smiedalen 3B, 4630 Kristiansand. Anna.Kristjansdottir@hia.no

Lande, Gunvor, dr. theol., førsteamanuensis, Høgskolen i Agder, Fakultet for humanistiske fag, fagområde kyrkjevitskap, feministteologi, f. 17.03 37. Medlem 2003. -Adr. 4745 Bygland. Gunvor.Lande@hia.no

Lande, Aasulv, dr. theol., professor, Lunds universitet, fagområde teologi, misjonsvitenskap med økumenikk, især japanske religions- og samfunnsforhold, f. 25.12.37. Medlem 2003. -Adr. Styrbjörn Starkes gränd 4, 22 477 Lund. Aasulv.Lande@teol.lu.se

Langås, Unni, dr. art., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for humanistiske fag, fagområde litteraturvitenskap, f. 26.3.57. Medlem 2003.- Adr. Ryttergangen 14, 4630 Kristiansand. Unni.Langas@hia.no

Lassen, Tom, ph.d., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for teknologi, fagområde industriell økonomi, risikoanalyse, vedlikeholdsteknikk, f. 20.4.50. Medlem 2002.- Adr. Volleveien 74, 4879 Grimstad. Tom.Lassen@hia.no

Lauvdal, Torunn, dr. polit., adm. direktør Agderforskning, professorkompetanse, fagområde pedagogikk, organisasjon, teknologiledelse, f. 30.4.47. Medlem 2004. -Adr. Hannevik terrasse 24, 4613 Kristiansand. Torunn.Lauvdal@Agderforskning.no

Leer-Salvesen, Paul Egil, dr. philos., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for humanistiske fag, fagområde systematisk teologi med vekt på etikk, skjønnlitterært og faglitterært forfatterskap, f. 31.10.51. Medlem 2002.- Adr. Hamreheia 20, 4631 Kristiansand. Paul.Leer-Salvesen@hia.no

Lie, Svein, cand. philol., professor, Universitetet i Oslo, Institutt for lingvistiske og nordiske studier, prof. II, Høgskolen i Agder, fagområde nordisk språkvitenskap, f. 15.4.42. Medlem 2002.-Adr. Eckersbergs gt.10, 0266 Oslo. Svein.Lie@iln.uio.no

Lilletun, Jon, stortingsrepresentant for Vest-Agder, tidl. Kirke-, utdannings- og forskningsminister og leder av KUF-komiteen på Stortinget, f. 45. Medlem 2003.- Adr. Kirkegt. 1c, 4610 Kristiansand. Jon.Lilletun@stortinget.no

Lima, Åsvald, dr. philos., professor em., Høgskolen i Agder, Fakultet for realfag, fagområde matematikk, f. 4.10.42. Medlem 2002.- Adr. Ragnhildsvei 2, 4633 Kristiansand. Asvald.Lima@hia.no

Lindboe, Christian Fredrik, dr. med., overlege Sørlandet Sykehus Kristiansand, fagområde klinisk patologi, især nevropatologi, f. 9.6.45. Medlem 2002.- Adr. Justvikbakken 3, 4634 Kristiansand. christian.fredrik.lindboe@sshf.no

Lombnæs, Andreas G., dr. philos., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for humanistiske fag, fagområde nordisk litteraturvitenskap, f. 27.8.45. Medlem 2002.- Adr. Erling Skjalgssonsgt. 24, 0267 Oslo. Andreas.G.Lombnas@hia.no

Lomheim, Sylfest, cand. philol., professor, språkdirektør Norsk Språkråd, fagområde nordisk språk, spesialitet fagoversetting, f. 11.3.45. Medlem 2004.- Adr. Presteheia 64, 4633 Kristiansand. Lomheim@sprakrad.no

Lønn, Øystein, forfatter av romaner, noveller, filmmanuskripter, oversettelser utgitt i 15 land, bl.a. fått Nordisk Råds litteraturpris, Brageprisen, Kritiker-

prisen, f. 12.4.1936. Medlem 2002. - Adr. Bellevue 23, 4616 Kristiansand. OE-Loenn@frisurf.no

Matlary, Janne Haaland, dr. philos., professor, Universitetet i Oslo, fagområde EU, forsvars- og sikkerhetspolitikk, menneskerettigheter, diplomati, f. 57. Medlem 2003. -Adr. Camilla Collets vei 1, 0258 Oslo. J.H.Matlary@stv.uio.no

Middleton, Peter Hugh, ph.d., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for teknologi, fagområde elektrokjemi, brenselcelle-teknologi, korrosjon, kontrollsystemer, f 19.2.56. Medlem 2004.- Adr. HiA serviceboks 422, 4604 Kristiansand. Peter.H.Middleton@hia.no

Midtvedt, Tore, dr. med., professor, Karolinska Institutet, Stockholm, fagområde medisinsk mikrobiell økologi, f. 24.2.34. Medlem 2002.- Adr. Ing. Hoelsv. 18, 1346 Gjettum. tore.midtvedt@cmb.ki.se

Munksgaard, Oddvar, tidl. kulturredaktør i Fædrelandsvennen, forfatter, f. 13.10.25. Medlem 1962.- Adr. Korvettvn 12, 4624 Kristiansand. Tlf. 38 08 70 19.

Myhre, Eivind S.P., dr. med., seksjonsoverlege, professor, Universitetet i Tromsø og Sørlandet Sykehus Kristiansand, fagområde kardiovaskulær patofysiologi, klinisk kardiologi, f. 8.3.51. Medlem 2002.- Adr. Gamle Kirkevei 7, 4630 Kristiansand. eivind.myhre@sshf.no

Nedrelid, Gudlaug, dr. philos., førsteamanuensis, Høgskolen i Agder, Fakultet for humanistiske fag, fagområde nordisk språkvitenskap, spesialfelt personnavnforskning, f. 25.12.52. Medlem 2004.- Adr. Østerv. 47, 4631 Kristiansand. Gudlaug.Nedrelid@hia.no

Nielsen, May-Brith Ohman, dr. philos., førsteamanuensis, Høgskolen i Agder, Fakultet for humanistiske fag, fagområde historie, f.25.8.62. Medlem 2003.- Adr. Ærfuglv. 51d, 4623 Kristiansand. May-Brith.O.Nielsen@hia.no

Norman, Victor D., ph.d, professor, Norges Handelshøyskole, tidl. Arbeids- og administrasjonsminister, fagområde internasjonal økonomi, kapitalflyt, handel og skipsfart, f.46. Medlem 2004.- Adr. Åstveitv. 11, 5106 Øvre Ervik. Victor.Norman@nhh.no

Nossum, Rolf Tomas, dr. scient., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for realfag, fagområde informatikk, spesialfelter matematisk logikk, formalsystemer, matematikkens historie, f. 4.6.54. Medlem 2004. -Adr. Ole Bullsgt. 3b, 4630 Kristiansand. Rolf.Nossum@hia.no

Nupen, Kjell, billedkunstner, maleri, skulptur, grafikk, utdannet ved Statens Kunstakademi og ved Staatliche Kunstakademie, Düsseldorf, oppdrag og utstillinger i gallerier i en rekke land, f. 55. Medlem 2002.- Adr. Hånestangen 99, 4635 Kristiansand. kjell@nupen.no

Nylehn, Børre, siv.ing. NTH, professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, fagområde samfunnsfag, organisasjonsteori, f. 10.05.40. Medlem 2002.- Adr. Dalsveien 52A, 4634 Kristiansand. Borre.Nylehn@hia.no

Næss, Harald Sigurd, professor em., University of Durham 1953–59, University of Wisconsin 1959–91, fagområde nordisk litteratur, f. 27.12.1925. Medlem 2002.- Adr. Slettheiveien 28, 4626 Kristiansand. harnass@online.no

Omdal, Helge Godtfred, fil. dr, professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for humanistiske fag, fagområde nordisk språkvitenskap, f. 5.12.1940. Medlem 2002.- Adr. Ørving 25, 4790 Lillesand. Helge.Omdal@hia.no

Palm, Enok, dr. philos, professor, Universitetet i Oslo, fagområde anvendt matematikk og mekanikk, f 24. Medlem 2003.- Adr. Ankerveien 66B, 0767 Oslo Enokp@math.uio.no

Pedersen, Per Egil, dr. oecon., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for teknologi, fagområde informasjonsledelse, elektroniske markeder, konsumentatferd, f. 25.8.60. Medlem 2002.- Adr. Narestø, 4810 Eydehavn. Per.Pedersen@hia.no

Pätzold, Matthias, dr. ing. habil, elektroingeniør, professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for teknologi, fagområde mobil radiokommunikasjon, f. 15.1.58. Medlem 2002.- Adr. Reddalsveien 158, 4886 Grimstad. Matthias.Paetzold@hia.no

Prinz, Andreas, ph.d., dr. habil., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for teknologi, fagområde IKT, spesialfelter spesifikasjonsspråk og compilers,

f. 12.3.63. Medlem 2004.- Adr. Vestre Grøm 38, 4887 Grimstad. Andreas.Prinz@hia.no

Ralph, Bo, phil. dr, professor, Gøteborgs universitet, Institutionen för svenska språket, innehar stol nr. 2 i Svenska Akademien, fagområde nordiske språk, f. 4.10.45. Medlem 2004. -Adr. Box 200, SE 405 30 Gøteborg. Bo.Ralph@svenska.gu.se

Randøy, Trond, dr. oecon, professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, fagområde strategi og internasjonal ledelse, f. 26.10.62. Medlem 2002.- Adr. Kristinsvei 19c, 4633 Kristiansand. Trond.Randoy@hia.no

Rasch, Bjørn Ole, musiker, musikkpedagog, professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for kunstfag, fagområde rytmisk musikk, f. 28.7.59. Medlem 2003. - Adr. Kongshavn, 4639 Kristiansand Bjorn.O.Rasch@hia.no

Rees, D.A.S., ph.d., Reader, University of Bath, fagområde matematikk, spesialfelt hydrodynamikk, f. 59. Medlem 2004.- Adr. University of Bath BA 2 7AY United Kingdom. D.A.S.Rees@bath.ac.uk

Repstad, Pål Steinar, dr. philos., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for humanistiske fag, prof. II ved Stiftelsen Kirkeforskning, fagområde religionssosiologi, samfunnsvitenskapelig metode, forskningsetikk, f. 21.2.47. Medlem 2002.- Adr. Knarrevikveien 6, 4638 Kristiansand. Pal.Repstad@hia.no

Rickhard, Leonard, billedkunstner, kunstnerisk medium maleri, i en årrekke gjestelærer ved norske kunstakademier og Konsthögskolan i Göteborg, f. 2.5.45. Medlem 2002.- Adr. Øvre Tyholmsvei 32, 4836 Arendal. leonari@online.no

Seim, Turid Karlsen, dr. theol., professor, Universitetet i Oslo, Teologisk fakultet, fagområde Det nye testamente, f. 45. Medlem 2004.-Adr. Stensgt 36, 0358 Oslo. t.k.seim@teologi.uio.no

Sein, Maung K., ph.d., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, fagområde informasjonsvitenskap, f. 23.6.54. Medlem 2002.- Adr. Kirkegt 2c, 4610 Kristiansand. Maung.K.Sein@hia.no

Siegmund-Schultze, Reinhard, dr. rer. nat., dr. phil. habil, professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for realfag, fagområde matematikkens sosial- og idéhistorie, f. 2.4.53. Medlem 2002.- Adr. Gimleveien 48A, 4630 Kristiansand. Reinhard.Siegmund-Schultze@hia.no

Skeie, Bjørn, dr. med., seksjonsoverlege, Rikshospitalet Universitetsklinikk, Avd. Hjertesenteret i Oslo, fagområde anestesiologi med hovedvekt på intensivmedisin, f. 18.4.52. Medlem 2002.- Adr. Skyllingsheia 10, 4621 Kristiansand. bjorn.skeie@hjertesenteret.no

Skjeie, Hege, dr. polit., professor, Universitetet i Oslo, Institutt for statsvitenskap, fagområde kjønns- og likestillingspolitikk, parti-, demokrati- og maktspørsmål, f.15.5.55. Medlem 2004.- Adr. Bekkefaret 8b, 0280 Oslo. Hege.Skjeie@stv.uio.no

Skjekkeland, Martin, cand. philol., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for humanistiske fag, fagområde nordisk språkvitenskap f. 19.12.43. Medlem 2002.- Adr. Kuholmsv. 9B, 4631 Kristiansand. Martin.Skjekkeland@hia.no

Skjevesland, Olav, cand. theol., biskop Agder og Telemark, tidl. professor i praktisk teologi ved MF 1994–1999, fagområde homiletikk og pastoralteologi, f. 31.5.42. Medlem 2002, styremedlem.- Adr. Baneheiveien 23, 4613 Kristiansand. agder.biskop@kirken.no

Stabell, Ole B., dr. philos., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for realfag, fagområde biologi, zoofysiologi, kjemisk økologi, f. 5.10.48. Medlem 2002.- Adr Stokkelandsåsen 63, 4640 Søgne. Ole.B.Stabell@hia.no

Steinsvåg, Sverre, dr. med., avd.overlege, ØNH-avd., Sørlandet Sykehus Kristiansand, professor, UiB, fagområde allergologi, nese-bihule sykdommer, f. 24.4.57. Medlem 2002.- Adr. Kristinsvei 9, 4633 Kristiansand. sverre.steinsvag@sshf.no

Sti, Arne Dag, lic. NHH, professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, fagområde bedriftsøkonomi, regnskap, finans, modellbygging for beslutningsstøtte, f. 6.5.46. Medlem 2002.- Adr. Holvigasvingen 3, 4879 Grimstad. Arne.D.Sti@hia.no

Storesletten, Leiv, dr. philos., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for realfag, fagområde anvendt matematikk, f. 6.7.39. Medlem 2002, styremedlem.- Adr. Sødal Terrasse 34, 4630 Kristiansand. Leiv.Storesletten@hia.no

Støkken, Anne Marie, dr. philos., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, fagområde velferdsadministrasjon, velferdspolitikk, utdanningspolitikk, f. 20.3.49. Medlem 2002.- Adr. Dalsvn 52A, 4634 Kristiansand. Anne.M.Stokken@hia.no

Svennevig, Jan, dr. art, professor, BI, prof. II Høgskolen i Agder, Fakultet for humanistiske fag, fagområde tverrkulturell kommunikasjon, bedriftskommunikasjon, f. 3.7.62. Medlem 2002.- Adr. Engerjordet 26, 1365 Blommenholm. Jan.Svennevig@bi.no

Sæther, Arild, cand. oecon, professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, NorFa professor Latvjas Universitaate, Riga, fagområde europeisk økonomisk integrasjon, mikroøkonomi, konkurransepolitikk, økonomisk idéhistorie, f. 8.8.40. Medlem 2002.- Adr. Elvegata 23, 4614 Kristiansand. Arild.Sather@hia.no

Sætre, Tor Oskar, dr. ing., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for teknologi, fagområde materialteknologi, f. 17.3.56. Medlem 2002.- Adr. Jerpeveien 22, 4878 Grimstad. Tor.Satre@hia.no

Sørensen, Bjørg Aase, dr. philos., professor, forsker AFI, fagområde samfunnsvitenskap, spesialfelter arbeidsliv, arbeidsmiljø, konfliktløsning, f. 44. Medlem 2003.- Adr. Staudevn 5, 0875 Oslo
Bjoerg.Aase.Soerensen@afi-wri.no

Trudgill, Peter, ph.d., professor, University of Fribourg, fagområde engelsk og allmenn språkvitenskap, f. 7.11.43, medlem British Academy. Medlem 2003.- Adr. Chemin du Fau-Blanc 20E, CH-1009 Pully, Sveits.
Peter.Trudgill@unifr.ch

Tveit, Per, dr. ing., dosent em., Høgskolen i Agder, Fakultet for teknologi, fagområde brokonstruksjoner og styrkeberegninger, spesialfelt strukturegenskaper for nettverks- og rørbroer, f. 11.8.30. Medlem 2004.-Adr. Juskestredet 4, 4876 Grimstad Per.Tveit@hia.no

Tveitereid, Morten, dr. philos., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for teknologi, fagområde industriell matematikk, f. 15.4.46. Medlem 2002.- Adr. Huldertun 16, 4638 Kristiansand. Morten.Tveitereid@hia.no

Tønnessen, Elise Seip, dr. philos., førsteamanuensis., Høgskolen i Agder, Fakultet for humanistiske fag, fagområde litteratur- og medievitenskap, f. 23.6.51. Medlem 2003.- Adr. Vardåsv. 89, 4637 Kristiansand. Elise.S.Tonnessen@hia.no

Valen-Sendstad, Aksel Magnus, dr. theol., professor Menighedsfakultetet Århus, fagområde systematisk teologi, religionsfilosofi, filosofi- og teologihistorie, vitenskapsteori, f. 7.5.32. Medlem 2002.- Adr. Rosenberg Ringgate 28, 4790 Lillesand. Tlf. 37 27 32 42

Våland, Torstein, dr. philos., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for teknologi, fagområde elektrokjemi, energiteknologi, f. 8.3.36. Medlem 2002.- Adr. Bioddgata 6, 4878 Grimstad. Torvaala@online.no

Young, Peter, ph.d., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for humanistiske fag, fagområde britisk litteratur, engelskspråklig afrikansk litteratur, f. 2.11.41. Medlem 2002.- Adr. Møllevannsvn 29, 4616 Kristiansand. Peter.Young@hia.no

Øyhus, Arne Olav, dr. scient., professor, Høgskolen i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, fagområde utviklings- og kulturstudier med fokus på Afrika og Asia, f. 16.10.50. Medlem 2002.- Adr. Flangenborg, 4818 Færvik. Arne.O.Oyhus@hia.no

Aanensen, Ove Torbjørn, dr. ing., dir., AKOA A/S, tidl. adm. dir. Agderforskning, norsk industriattaché i Tyskland, fagområde fysikk, spesialfelt nettverksdannelser, prosjektutvikling, f.4.3.34. Medlem 2004. - Adr. Hyllebakken 2, 4622 Kristiansand. akoa@frisurf.no

Aarli, Johan A., dr. med., professor, klinikksjef, Haukeland Universitetssykehus, Nevroklinikken, fagområde nevrologi og nevroimmunologi, f. 36. Medlem 2003. - Adr. Jaar@helse-bergen.no

Aasebø, Turid Skarre, dr. polit., førsteamanuensis, Høgskolen i Agder, Fakultet for pedagogikk, fagområde pedagogikk, f.6.6.55. Medlem 2003.- Adr. Svingen 20, 4628 Kristiansand. Turid.S.Aasebo@hia.no

AVA per 7.10.05 TEH

Styrets årsmelding 2004

Året 2004 var det andre fulle året som vitenskapsakademi, og var det 42. driftsåret regnet fra det opprinnelige Agder Akademi ble stiftet 1962. Til grunn for Agder Vitenskapsakademis forhandlinger ligger nå reviderte statutter, vedtatt i årsmøtet 27.10.2003.

Styret har i 2004 bestått av professor dr. philos. Ernst Håkon Jahr (preses), professor dr. med. Svein Gunnar Gundersen (visepreses), lektor tidl. undervisningsminister Tore Austad, biskop Olav Skjevesland og professor dr. philos. Leiv Storesletten. Vararepresentanter til styret, valgt 27.10.04, er professor dr. philos. Marit Christoffersen, senere Aamodt Nielsen (for Ernst Håkon Jahr), overlege dr. med. Christian Fredrik Lindboe (for Svein Gunnar Gundersen), professor phil. dr. Per Kjetil Farstad (for Tore Austad), førsteamanuensis dr. theol. Gunvor Lande (for Olav Skjevesland) og professor dr. philos. Morten Tveitereid (for Leiv Storesletten). Akademisekretær og daglig leder er direktør Thor Einar Hanisch.

Høgskolen i Agder så tidlig betydningen av akademiet for utviklingen mot et universitet, og la forholdene til rette for en varig lokalisering av akademiet på Campus Gimlemoen. Nødvendig infrastruktur ble skaffet til veie ved stor forståelse og velvilje fra høyskolen, og Sørlandets Kompetansefond støttet på sin side opp om reetableringen som vitenskapsakademi med start bevilgninger på kr 300.000 fordelt over to år.

Målsettingen er å legge grunnen for en oppbygging gjennom ti år til et fullt utviklet vitenskapsakademi med allsidig og høy kompetanse blant medlemmene, og med relevante initiativer, arrangementer, publikasjoner og priser. Dermed vil landsdelens vitenskapsakademi ha forutsetninger for å komme på linje med de etablerte nasjonale vitenskapsakademier i Oslo og Trondheim, og med mange av de samme funksjoner og oppgaver i forhold til vitenskapelig virksomhet på Agder.

Vitenskapsakademiet tok over fra det gamle akademiet viktige erfaringer og arkivalier, og merket seg ellers initiativer av dette som er av interesse for utviklingen mot et universitet på Agder.

I 2004 gjennomførte Agder Vitenskapsakademi et fullt møteprogram, det vil si vintermøte (15. januar), vårmøte (22.april) sommermøte (9. september), og årsmøte med årsfest på stiftelsesdagen 27. oktober (høstmøte).

Akademiet var på den internasjonale kvinnedagen 8. mars sammen med Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab og Høgskolen i Agder arrangør av konferansen "Kvinner i Akademia i Norge – Historie, Status nå, Tiltak". Et perspektivforedrag holdt av professor Kathrine Skretting, DKNVS: "Kvinner i Akademia – status og framtidsperspektiver", er trykt i årboka. Konferansen, som hadde nasjonal deltakelse, ble arrangert på Campus Gimlemoen.

Ved en markering i akademiets lokaler på Gimlemoen ble professor dr. hab. Wojciech Golusinski, Akademia Medyczna, Poznan, overrakt sitt medlemsdiplom av preses. Professor Golusinski takket med en tale (se årboka).

Akademiet gav innspill til regjeringens arbeid med forskningsmeldingen. Innspillet ble lagt ut på regjeringens nettsider.

Hovedforedragsholdere på årets medlemsmøter var:

Professor dr. med. Ole Danbolt Mjøs, leder av Den Norske Nobelkomité.
Tema: "Nobels Fredspris – belønning og/eller middel"? (15. januar)
Overlege dr. med. Christian Fredrik Lindboe, Sørlandet sykehus Kristiansand
Tema: "Medisinsk historie i det skjulte". (22. april)
Professor dr. art. Unni Langås, Høgskolen i Agder
Tema: "Den litterære kroppen. Hamsuns Sult og en moderne sensibilitet" (9. september)
Professor dr. philos. Geirr Wiggen, Universitetet i Oslo.
Tema: "Ei historisk belysning av stillhet som danningsmål og læringsvilkår". (27. oktober)

Foredragsholdere i akademiserien "Agder-forskere før HiA" var:
Professor Martin Skjekkeland, Høgskolen i Agder
Tema: "Hans Ross – språkgranskaren frå Mandalen" (15. januar)
Konservatorielektor Hans Magne Græsvold.
Tema: "Sørlandskomponisten Sigurd Lie". (22.april)
Musikk: Konservatorielektor Terje Mathisen spilte utvalgte komposisjoner av Sigurd Lie
Professor dr. theol. Aasulv Lande, Lunds universitet

Tema: "Frå Lyseheié til Sinai og Elburs fjell. Eit perspektiv på professor Alexander Seippels vitskaplege konsept". (9. september)

Innlegg ellers:
Akademisekretær Thor Einar Hanisch, Agder Vitenskapsakademi:
Minnetale over akademiets medlem, tidligere byarkitekt i Kristiansand, Alv Erikstad (15. januar)

Innlegg av førsteamanuensis Haakon Smedsvik Hanssen, daglig leder for Xristos Research Centre på Lesbos, om bygging for akademiet på senteret. (27. oktober)
Foredragene og minnetalen er trykt i årboka.

Styret konstaterer at så vel møtene på Gimle Gård som årsmøtet, med årsfest i Speilsalen i Clarion Hotell Ernst, var meget godt besøkt. På grunn av for liten kapasitet på Gimle Gård var imidlertid medlemsmøtene fortsatt reservert for medlemmene og innbudte foredragsholdere.

Spesielt innbudte til årsmøtet og årsfest var fylkesmannen i Aust-Agder, Hjalmar I. Sunde, visepreses i Det Norske Vitenskaps-Akademi, professor Jan Fridthjof Bernt, preses i Stavanger Vitenskapsakademi, professor Toril Swan, daglig leder av Sørlandets kompetansefond Bjørn Fjellstad, direktør ved Høgskolen i Agder Tor A. Aagedal, styreleder i Universitetsstiftelsen Harald Båsland, forskningsdirektør Kai Johansen ved Elkem Research, adm. direktør ved Sørlandet Sykehus HF Jan Roger Olsen, rektor ved Kristiansand Katedralskole Arne Rosenvold, statsautorisert revisor Torkel Hurvenes, akademiets revisor, og årets nye medlemmer og prisvinnere.

20 nye medlemmene ble votert inn i 2004:

Som ordinære medlemmer (10):

Ove Torbjørn Aanensen, Andreas Wyller Falkenberg, Joyce Falkenberg, Per Kjetil Farstad, Torunn Lauvdal, Sylfest Lomheim, Gudlaug Nedrelid, Rolf Tomas Nossum, Andreas Prinz, Per Tveit

Som korresponderende innenlandske (5):

Tomas Hägg, Helge Steinar Kvanvig, Victor D. Norman, Turid Karlsen Seim, Hege Skjeie

Som utenlandske (det vil si med stilling/bopel i utlandet 5):
Joachim Dorfmüller, Jacek Fisiak, Peter Hugh Middleton (senere HiA), Bo Ralph, D.A.S. Rees

Ved utgangen av 2004 hadde akademiet således 112 medlemmer.

Siden akademiet var medstifter av Agderforskning og ytte stiftelseskapital, møter akademisekretæren regelmessig med stemmerett i stiftelsens rådsforsamling. Så også i 2004.

I tillegg til å være med som medlem av DKNVS og DNVA representerte Preses akademiet på deres årsmøter.

Agder Vitenskapsakademis priser, finansiert av Sørlandets Kompetansefond og Skipskredittfondet, ble delt ut for første gang 27. oktober 2004 etter innstilling av sakkyndige komiteer for de tre priser.

Prisvinnere ble:

Professor dr. philos. Leiv Storesletten, Sørlandets kompetansefonds forskningspris,

Dr. art. Kristine Hasund, Sørlandets kompetansefonds populærvitenskapelige pris,

Professor Jan Inge Jenssen og dr. oecon. Sigbjørn Sødal, Skipskredittfondets pris for maritim forskning.

Agder Vitenskapsakademi hadde ved inngangen til 2004 kr 142.645 på kontoer i Postbanken, og ved utgangen av året kr 305.797. Gjelden var da kr 259.222 og fordring (Sørlandets kompetansefond) kr 40.000. Dermed sto kr 86.575 til disposisjon for styret ved inngangen til 2005. Økonomiansvarlig i 2004 har vært akademisekretæren.

Styret er også gjennom arbeidet i 2004 befestet i sin tro på at Vitenskapsakademiet kan bidra vesentlig til å synliggjøre den akademiske og kunstneriske kompetanse som er på Agder, fra Agder og for Agder. Det er gledelig at også innvalget av medlemmer i 2004 bidro til å fange opp et større mangfold av kompetanse, fram mot et mest mulig variert og komplett vitenskapelig miljø.

Matrikkelen dokumenterer hvor langt en er kommet i dette. Matrikkelen trykkes i årboka, og er å finne på akademiets webportal, en portal som i 2004 var i stadig utvikling.

Intensjonen er en gradvis opptrapping til 200 medlemmer i løpet av en tiårsperiode (til 2012). Kompetansebasen kan utvides og nettverksfunksjonen styrkes ved å ta inn assosierte medlemmer fra næringsliv og offentlig forvaltning. Derved vil kontakten med forskningsfronten og internasjonale nettverk kunne styrkes ytterligere, og dermed mulighetene for også å være proaktiv aktør.

Styret vektlegger at Agder Vitenskapsakademi skal være et regionalt akademi. Akademiet skal i særlig grad fokusere på forskning som tar utgangspunkt i lokale data, lokal empiri. Hvis ikke agderbaserte eller agderinteresserte forskere tar tak i og løfter fram denne empirien, er det få andre som vil gjøre det. Det påligger Høgskolen i Agder et stort ansvar her, men Akademiet kan være med som stimulator, pådriver og tilrettelegger.

Akademiet har som nevnt lokaler på Campus Gimlemoen, i Gimlemoen 51, General Oscar Wergelands Hus, meget velvillig stilt til rådighet for Akademiet av Høgskolen i Agder. Ved at akademisekretæren også er høgskolens koordinator for Seniorsenteret, senteret for aktive HiA-pensjonister i samme hus, oppnås synergieffekter. Dette gjelder ikke minst i den videre utviklingen av nettportalen www.agderkultur.no og av akademiets egen nettportal www.hia.no/akademiet. Styret vil takke seniorsenterets Torvald Slettebø og Olav Bjørn Skaar for deres verdifulle medvirkning som webmastere for disse. Stor takk går også til akademiets medlem Olav Breen for hans ivaretakelse av det praktiske arrangementsansvar gjennom hele året 2004, og til Ellen Breen for hyggelig åpningsmusikk ved flere medlemsmøter.

Styret anser at året 2004 har vært et viktig år i arbeidet med å befeste akademiet som vitenskapsakademi.

Agder Vitenskapsakademi 8. september 2005

Ernst Håkon Jahr (s) Preses | Tore Austad (s) | Svein Gunnar Gundersen (s)

Olav Skjevesland (s) | Leiv Storesletten (s)

Thor Einar Hanisch (s)
Akademisekretær

AGDER VITENSKAPSAKADEMI

KALLER

TIL MEDLEM

KRISTIANSAND 27.10.

PRESES

AKADEMISEKRETÆR

Paal-Helge Haugen

Kjell Nupens sørlandske emblematikk

Marginalia til Agder Vitenskapsakademis medlemsdiplom

Agder Vitenskapsakademi kan kanskje ikkje reknast mellom dei lærde selskap med lengst og mest gloriøs historie, men det spørst om noko akademi har eit så vakkert og stilreint medlemsdiplom. I første omgang er det kanskje det tidsmessige ved utforminga som fell i auga, og i så fall er det eit signal som samstemmer godt med akademiets ambisjonar om å vere ein institusjon med blikket vendt mot framtida og dei utfordringar som vil møte oss som lever og virkar i denne regionen. Det ville likevel vere svært nærsynt å oppfatte diplomet utelukkande som eit moderne visuelt uttrykk. På same måte som Agder Vitenskapsakademi må halde ved like medvitet om dei tradisjonar og den historie som institusjonen bygger på, reflekterer også diplomet klassiske skriftprinsipp i oppbygginga og disposisjonen av dei typografiske og kalligrafiske elementa. Diplomet har ein streng og klar klassisistisk antikva-typografi kopla mot innehavarens namn kalligrafert i lette og luftige versalar med små detaljar som gir minningar heilt attende til antikkens *capitalis*-handskrift. Flatedisposisjonen er symmetrisk, etter det tradisjonelle prinsippet for harmoni og balanse i ei satsflate, medan den variasjon og kontrast som også må finnast dersom ikkje ein symmetrisk komposisjon skal virke monoton og livlaus, blir oppnådd gjennom ei velproporsjonert skifting i skriftgrad og ei fint avstemt fargeveksling mellom raudt og grått.

Så langt følgjer utforminga av diplomet hevdvunne og velprøvde grafiske prinsipp som er eit akademi verdig. Det som gir diplomet kvalitetar langt ut over dette, er det sentrale feltet med Kjell Nupens bidrag, ein kunstnarleg utforma grafisk miniatyr på 10 x 9 centimeter. Å oppfatte denne som ein dekorasjon eller ei utsmykking ville vere å misse poenget. Det er Nupens bidrag som gir diplomet den særeigne doble karakteren, og knytter det like sterkt til tradisjon og historie som til vår eiga samtid. Såvel storleiken som

plasseringa og den stiliserte utføringa gir Nupens bilet-element minningar om både brev-segl og emblem, og kan såleis peike mot to område som begge har med historisk utforming og handsaming av dokument å gjere – sigillografien og emblematikken. Seglet, *sigillum*, fungerte gjennom store delar av den europeiske skrifthistorien, heilt frå 500-talet, som garanti for autentisiteten til eit dokument. Særleg i middelalderen, og særleg i samband med juridiske dokument og dekret frå verdslege og kyrkjelege makthavarar, var seglet – eller segla, for dei kunne vere mange – avgjerande for å anerkjenne eit dokument som gyldig. Seinare utvikla bruken seg til å gjelde all skriftleg kommunikasjon i brevs form, og om seglet var brote, var innhaldet kompromittert, og ikkje til å stole på. I nokre delar av Europa heldt denne skikken seg heilt fram til midten av 1800-talet. Segla kunne vere utførte i ulike material – leire eller voks, eller lakk, slik vi kjenner dei i dag. Og segla hadde som regel eit biletmessig motiv knytta til seg; eit stilisert herskarportrett, ein symbolsk dyrefigur, eit våpenmerke eller anna av heraldisk karakter. Uansett utforming, og uansett bruksområde, var seglet eit merke på at noko var ekte.

Emblemet hadde ein annan karakter, og ein annan bruk. I si opphavlege form var det ein teikna symbolsk figur eller eit lite merke, og fekk snart knytta til seg ein forklarande eller utfyllande tekst av epigrammatisk karakter, som anten kunne uttrykke ein generell livsvisdom, omtrent som eit ordtøke, eller kunne vere religiøst oppbyggeleg. Det emblematiske totaluttrykket kunne spenne frå det jordnært praktiske og folkelege, og til religiøse og filosofiske subtilitetar, og biletelementa kunne få ein direkte allegorisk karakter. Blomstringstida for dei emblembaserte uttrykksformene fall i seinrenessansen og barokken, og for renessansens lærde representerte emblematikken den førestillinga om einskap og likeverd mellom kunst og vitskap som var så karakteristisk for epoken. I så måte kan ein nok seie at det er ein tradisjon og ein tankegang som er nærliggande å knytte seg til for eit akademi. I barokken voks det fram ein heil subsjanger av emblem-bøker, som hadde stor utbreiing og stor popularitet. Som det første fullt utvikla eksemplaret av arten reknar ein gjerne ei bok med tittelen *Emblematum liber*, utgitt av Andrea Alciato så tidleg som i 1531. Koplinga mellom epigrammatiske språklege uttrykk og symbolske eller allegoriske biletframstillingar peikar også på eit trekk ved barokkens allmenne kunstsyn: Det tette, nærast intime tilhøvet som ein meinte måtte eksistere mellom ord og bilete. I dag lever emblematikkens restar vidare i figurframstillingar på skilt, i datateknologiens ikonar, i varemerke og logo – men det er, som det heiter, ein annan historie. I si mest reindyrka form var

emblemet eit biletteikn som uttrykte ein felles referanse, og fungerte som kjennemerke og identifikasjonspunkt mellom menneske.

I så måte tilhøyrer også Kjell Nupens diplom-bilete det emblematiske feltet. Det er ei ekstremt stilisert framstilling av eit sørlandsk kystlandskap, så stilisert at det nærmar seg eit abstrakt teikn, men utan å passere den grensa der det misser si forankring i det landskapsmessige. Himmel og hav er reduserte til to likeverdige, komplementære felt, separerte av ei buktande mørk og oppriven landlinje som uttrykker ein tyngre og meir kompakt materie. Den særeigne blåfargen med fiolett skjær som fyller dei to felta, er metta og mørk som ei seinsommarskumring ved havet. Det er eit landskap i eit mellomrom, i ei overgangssone – mellom hav og himmel, mellom natt og dag. Det emblematiske preget blir også forsterka av dei kraftige horisontale og vertikale strøka som avgrensar motivet, som ei ramme. Samstundes er denne ramme-forma noko meir enn berre ei avgrensing. Den er også eit biletmessig uttrykk for ei fasthalding av landskapet, og sett i høve til Nupens kunstnarlege produksjon ber den med seg minningar om den strenge, ramme-aktige portalforma som utgjer hovudelementet i Nupens utforming av Otterdalsparken, som også markerer ein innfallsport og ei overgangssone mellom det naturgitte og det menneskeskapte, mellom hav og land, mellom det nære og det fjerne.

I Kjell Nupens produksjon har landskapsmotiv spela ein sentral og vedvarande rolle, som inspirasjon og utfordring. Det starta så tidleg som i 1978, men då under andre himmelstrøk, i det soldrukne og svidde ørkenlandskapet i New Mexico. Dette vart likevel berre ein opptakt og ein utløysande faktor. Frå tidleg 80-tal tok Nupen fatt i dei naturomgivnader han kjende best; det som var barndommens landskap: Det opne sørlandske kystlandskapet, med sine vide himlar, sine langstrekte landtunger og det uendeleg skiftande havets horisontale utstrekning. Det er mot dette landskapet han nå rettar si interesse, i seriar av radikale konsentrasjonar av biletenergi og forenklingar av former. Desse tidlege landskapsstudiane har ein still og kontemplativ karakter, og i dei store kystlandskapa får lys og luft strøyme inn og fylle biletfeltet med ei kjensle av vektløyse formidla gjennom avstemte blåfargar av varierande metningsgrad, vesentleg i lyse og blonde tonar, stundom aksentuert gjennom forsiktige konturmarkeringar i gult eller spor av bladgull. Mot dette står ein tyngre og mørkare materie i smale og stiliserte horisontale, jordfarga formasjonar, strekt ut mot eller over biletets akse, der hav og himmel nærmar seg kvarandre og framstår som prinsipielt likeverdige og likearta i sin svevande dobbelkarakter mellom rom og flate. Desse bileta – med titlar som *Endeløs reise* eller *Lyttende*

kveld – framstår som vidareføringar av romantikkens landskapsframstillingar, med si kjensle av at det alltid ligg noko bortanfor, og sin lengsel etter den sublime augneblinken som kan gjere oss delaktige ein stor natursamanheng der vi kan søke *Endeløs hvile*, som det heiter i ein bilettittel frå tidleg 80-tal.

Samstundes utviklar Nupen også ein meir dramatisk og meir kompakt versjon av desse kystlandskapa, der den tunge og mørke materien får større plass, og der blåfargen i hav- og himmelflater ikkje kallar fram kjensla av eit skimrande uendeleg rom. Det er ikkje lenger landskapsmeditasjonar med utspring i ein romantisk bilettradisjon, det er ikkje lengselen etter det fjerne og udefinerbare, eller den sublime augneblinken. Det er ikkje transcendensens landskap som kjem oss i møte, det er det nære, faste, solide. Her finst ein annan type skjønnhet enn den som umiddelbart byr seg fram. Det er verdt å merke seg at desse landskapsstudiane, som Nupen utfører gong etter gong frå tidleg 80-tal og fram til i dag, alle ber tittelen *Overmalt postkort*. Også akademidiplomets emblem er ein variant av denne motivutforminga, der stiliseringa og teiknkarakteren er driven ut mot sitt ytterpunkt. Det landskapet vi møter i dei mange *overmalte postkort* er ikkje draumens stad, det er ein *heimstad* – eit ord som oftare og oftare dukkar opp i titlane på Nupens bilete utover på 90-talet.

Som biletmessig uttrykk for eit akademi med Agder som virkefelt, og tyngdepunkt i det kystnære, kan ein neppe finne noko meir meiningsfylt enn Kjell Nupens sørlandske emblematikk. I den ligg biletet av ein heimstad, samla og open på ei og same tid.

VINTERMØTE

15. januar 2004 - Gimle Gård

Akademisekretær Thor Einar Hanisch, Agder Vitenskapsakademi:
Minnetale over byarkitekt Alv Erikstad

Agderforskere før HiA:
Professor Martin Skjekkeland, Høgskolen i Agder:
Hans Ross - språkgranskaren frå Mandalen

Hovedforedrag:
Professor Ole Danbolt Mjøs, leder av Den Norske Nobelkomite:
Nobels fredspris - belønning og/eller middel?

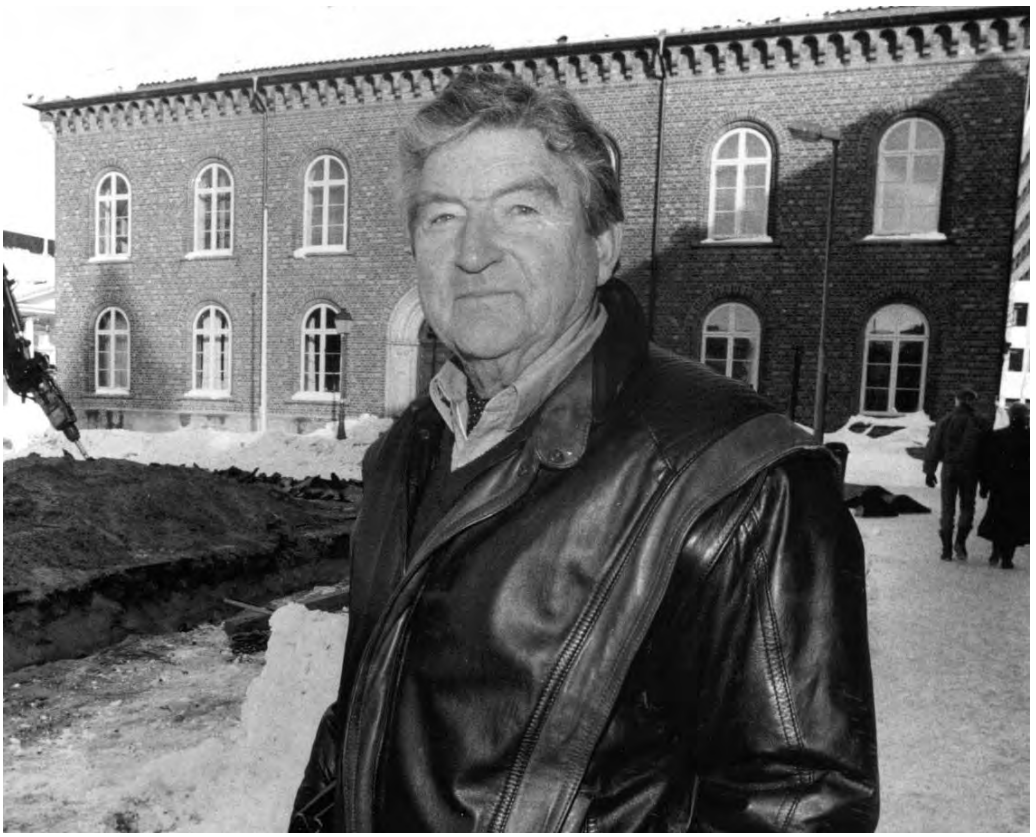

Thor Einar Hanisch

Minnetale over byarkitekt Alv Erikstad

Sivilarkitekt Alv Erikstad, medlem av Agder Akademi siden starten i 1962, sovnet stille inn 26. juli 2003, 83 år gammel.

Erikstad var født i Kristiansand 6. juni 1920 og vokste opp, som han sa, med den vakre havebyen Enrum som sin barndoms glede. Han ble hjembyens første byarkitekt og virket i denne funksjonen fra 1950 til 1987. Også etter sin avgang for aldersgrensen hadde han oppgaver som rådgiver for kommunen i konkrete prosjekter, helt fram til sin bortgang. Disse oppgavene skjøttet han som alltid ellers med energi, flid og kreativitet. To av hans siste prosjekter var å søke å rehabilitere Ravnedalen og Wergelandsparken. Selvsagt på forsiktig og pietetsfullt vis, men med sikte på å gi begge arenaer større opplevelsesverdi for byens innbyggere og andre besøkende. Under Torvet og Wergelandsparken ville han lage parkeringshus og dermed gi mer rom for menneskelig utfoldelse uten de innskrenkninger bilene og fysiske skiller skaper. Ravnedalen skulle bli en perle av en festplass for konserter og teaterforestillinger. Til det siste hadde Erikstad meninger og meningers mot og tanker og ideer som vil leve videre.

Men du verden hvor mye denne nestor blant byens arkitekter fikk gjort i sin funksjon som byarkitekt. Rehabilitering av Christiansholm Festning, rehabilitering av Gimle Gård og Myren Gård med ombygging av uthus til nye bruksformål, ombygginger av Rådhuset med sterkt fokus på den vakre og særpregete bystyresalen, ombygging av Gamle Brannstasjon og Latinskolen. Han la de første planene for gjestehavnen. Han designet og ledet prosjekteringen av Lund og Grim kirker. Og så sistnevnte, ofte nevnt som hans hovedverk, fredet som det pionerarbeid den var for sin tid. Han hadde nært samarbeid med kunstnerne Henrik Sørensen om altertavlen for Grim og Dagfinn Kjølsrud for Lund, kunstnere som betydde mye for han. Også flere tunskoler, også pioner-

tiltak, var hans verk, og han sto bak flere idrettsplasser og mange sosiale bygg. Stiftelsen Arkivet er ombygget etter Erikstads ide: "Nytt lys over et mørkt tidsrom av vår historie". Han var også arkitekt for Agder bispegård, og han flyttet og rehabiliterte Tordenskjoldsgate skole.

Det går en lang og konsistent linje fra Alv Erikstads diplomarbeid ved NTH sommeren 1947 knyttet til "Eldre byggekunst": Bebyggelsen i Ny-Hellesund fra 1670–1950, til hans videre arkitektoniske virke og verv gjennom 20 år som formann og styremedlem i Vest-Agder avdeling av Fortidsminne-foreningen: En anerkjent og viktig forening som han også startet.

Det var spesielt tungt for han at den gamle lærerskolen ble revet etter iherdig innsats for å bevare den.

I sine vakre minneord om han 1. august berømmet Fædrelandsvennens tidligere sjefredaktør Jens Vetland hans virke slik: For Alv Erikstad var hver dag et spennende løp, og summen av dager og år var med på å gjøre byen vakrere.

Ved siden av å være en høyst fortjent første byarkitekt for Kristiansand, var Alv Erikstad også en ruvende skikkelse i byens kulturliv. Ikke bare var han formann i Symfoniorkesteret, han var også en markant støttespiller for Margrethe Erikstad i hennes svært betydningsfulle korledervirksomhet og innsats for å gi sangen og musikken bedre kår. Han var også selv en dyktig sanger. Hans sang for dødsdømte på Grini da han selv var Grini-fange, det meste av tiden leder av "innenarchitektkontoret", går det gjetord om den dag i dag, og han ble til stor trøst. I sitt 3 år lange tyske fangenskap ble han kjent med og inspirert av sterke kristne personligheter som Kristian Schelderup, Ludvig Hope og Ole Hallesby, og store kulturpersonligheter ellers som Francis Bull. Ikke uventet sto han i senere år sammen med ildsjelen Osmund Faremo som initiativtaker til "Stiftelsen Arkivet", hans siste store arkitektoniske prosjekt og ideologiske innsats, med fokus på hensynet til kommende generasjoner. Han var også medlem av stiftelsens råd og satt i styret for Kirkeakademiet og var aktiv til sin død i det kristne fellesskapet Ordo Crucis.

Erikstad var også en dyktig tegner: Alt som student ved NTH ble han hedret med "AK"-ademisk-"DEK"-orasjon: Sølvpennen for årets tegning i "Under dusken".

Som menneske og personlighet utviste Erikstad stor romslighet og åpenhet for alt som rørte seg i samfunnet. Han hadde en enestående evne til å engasjere seg i andre mennesker, glede seg over dem, og få folk til å trives. Han var ikke bare interessert, men kunne utvise et brennende engasjement. Han var glad og humørfylt. Hans eldste sønn sa dette om sin far i begravelsen fra Grim kirke:- Du kjempet for alt du hadde kjært. Du hadde et sterkt sosialt engasjement og var omgitt av mange mennesker du brydde deg om. Ditt nøysomhet-

sideal kombinert med stor livsappetitt, er en del av det forbildet du var, sa Stein Erikstad.

For Agder Vitenskapsakademi er det et stort tap at vi har mistet Alv Erikstad, den av de gamle akademimedlemmene som har vist størst engasjement i revitaliseringen. Han møtte opp og skrev også så sent som 6.3.03 dette til oss:- Jeg har notert dagene for årets medlemsmøter og håper selvsagt at jeg kan møte! Lykke til med ditt og HiAs pionerarbeide, hilsen Alv Erikstad.

Agder vitenskapsakademi kondolerer Margrethe Erikstad og Kristiansand med tapet av en god mann, et varmt medmenneske og en stor kulturpersonlighet. Må fred være med hans gode minne.

Agderforskere før HiA:

Martin Skjekkeland
Høgskolen i Agder

Hans Ross

– Språkgranskaren frå Mandalen

Hans Matthias Elisæus Ross blei fødd på Fodnebø prestegard i Holum i Mandalen den 14.04 1833. Han døydde i 1914, 84 år gammal. Både far til Hans Ross og farfaren var prestar, og det låg liksom til slekta at Hans også skulle bli prest. Han tok studenteksamen bare 16 år gammal. Og som ventande var av han, tok han til å lesa til prest, og fekk teologisk embetseksamen i 1855.

Men Hans Ross kunne aldri tenkja seg å gå inn i ei prestegjerning. Det einaste minnet me har etter teologtida hans, er nokre små stykke frå Det gamle testamente som han omsette til Landsmål i bladet *Fedraheimen*. Det Ross førebudde seg på å slå inn på, var å vera lærar, og då helst i framande språk. Han visste nok etterkvart for seg sjølv at han hadde eit veldig godt språkøyra. Ross reiste sjølv til utlandet for å læra seg språka. Han var i Tyskland vinteren 1856–57, og i England og Skottland året 1859–60.

Han gav ut ei lærebok i engelsk i 1871–73 (2 band). Boka representerte eit heilt nytt syn på læremåten. Det var ikkje lenger kunstige eksempelsetningar som skulle lærast. Hos Ross var det språket frå det levande dagleglivet som blei lagt fram, på ein frisk og naturleg måte.

Interesse for dialektar og nynorsk målbruk

I trettenårsalderen hadde Ross fått tak i ei lita visebok, som blei ei av dei kjæraste bøkene hans, fortel Halvdan Koht (1903:147). Det var Jørgen Moes bok: *Sange, Folkeviser og Stev i Norske Almuedialekter* (1840). Her fann han tankar og tale frå "sjølve folket sitt", seier Koht, og vidare: "Her var noko heimslegt som drog han til seg med hjartemakt" (ibid.).

Det var møtet med *Det norske Folkesprogs Grammatik* (1848) av Ivar Aasen som overtydde gymnasiasten Hans Ross om at Noregs språklege framtid måtte ha røtene sine i dialektane, og ikkje i norskdansken. Han vart tidleg oppteken av den nasjonale reisinga som gjekk over Europa i samtida, og såg målreisinga i Noreg som lekk i ei brei, historisk og folkeleg rørsle for kulturell og politisk sjølvråderett. Dette utsynet heldt han på heile livet, og det kjem fram både beinveges og etter omvegar i skriftene hans (Grønvik 1989:92).

Ross var overtydd om at dansken i Noreg mangla framtid, av di han ikkje hadde rot i folkemålet. Noko provoserande seier han at det hender at "Københavneren skriver mere norskt en Kristianiamanden. Dansken kan nemlig sit sprog, bevæger sig i det som fisken i havet; mens vi ikke kan Dansk skikkelig, men ligger og spræller og gisper i vasspytterne, som staar igjen i fjæren efterat ebben har ført de store vande ut" (Ross 1878:7).

Etter Ross si meining var Bjørnstjerne Bjørnsons roman *Fiskerjenten* tittelen på ei dansk bok (1878:6). Han såg ingen grunn til å kalla språket til Bjørnson for dansk-norsk og omtala *Fiskerjenten som* "den for et norsk Øre utækkelige Hermafrodit" (= barn av Hermes og Afrodite, ein skapnad som var halvt kvinne og halvt mann, med både mannelge og kvinnelege kjønnsorgan). Det er lett å forstå at slik tale om Bjørnsons språk måtte falla motstandarane av målreisinga tungt for brystet.

Møtet med Ivar Aasen

Etter at Ross var heimkomen frå Tyskland i 1857, møtte han for første gongen på Ivar Aasen, den mannen han hadde størst respekt for av alle. Endå så ung Ross var den gongen, ymta han frampå for Aasen om ei omlegging av norma for Landsmålet. Han ville Aasen skulle modernisera landsmålet, kasta bort alle stumme endingskonsonantar. Han ville at landsmålet skulle byggja direkte på talemålet, og då helst målet i Telemark, eit mål som hadde sine tradisjonar i folkediktinga. Ross ville ikkje vera med på å føra landsmålet tilbake til det gammalnorske (jf. P.A. Munch); han var nett glad i den voksteren som hadde gjort målet til eit nynorsk mål (Koht 1903:149). Heile tida seinare arbeidde Ross for å få bort det han meinte var daude, gammaldagse endingar i landsmålet. Målet var å få språket så nær opp til talemålet som mogeleg. Ross var redd for at landsmålet til Aasen skulle stivna til eit stivt kunstig bokmål, som blei ståande utanfor voksteren i den levande talen.

Ross tok til å lesa gammalnorsk hos professor Carl Richard Unger, og førebudde seg til sjølvstendig arbeid med målsaka.

Frå 1867 tok han til å gjeva ut eit lite blad han kalla *Lauvduskar*. Der trykte han viser og stev. Blada vart spreidde i tusental, og gjorde landsmålet kjent mellom folk. Det var dette som gav støyten til at Det Norske Samlaget blei stifta i Kristiania den 24. mars 1868. Samlaget kosta utgjeving av eit par større samlingar av *Lauvduskar*.

Sjølvstendig forskar

I fleire år livnærde Hans Ross seg med å gje timar i engelsk og tysk, samtidig som han samla inn eventyr og segner.

Forskartrongen blei stadig meir dominerande hjå han. Det var bygdemålsgransking han ville driva med. Og han visste at han hadde evner til å gjera eit arbeid her. I 1866 sende han søknad til Stortinget om pengehjelp til å samla inn ord og former som ikkje Ivar Aasen hadde med i ordboka si. Aasen sjølv, og professorane Carl Richard Unger og Sophus Bugge la inn gode ord for Ross. Stortinget løyvde 2000 kroner i året som tilskott til samlarferdene hans. Nå kunne han gje opp lærararbeidet sitt og berre konsentrera seg om målsamling.

Og i 1866 drog han ut på den første målgranskingsferda si, til Telemark og Setesdal. Han skreiv opp ord og uttrykk han fann i folkemålet. Støtta som han hadde frå Universitetet tok slutt i 1870. Frå 1870 til 74 reiste han på eigen kostnad rundt i Noreg.

Då Ivar Aasen gav ut den store ordboka si i 1873, skriv han i føreordet at han hadde hatt til hjelp “en betydelig Samling fra Mandal og Råbygdelaget af H.Ross” (Aasen 1873:XIII). I 1877 og 1878 prenta Ross sjølv ein slump med ord og seiemåtar, som han kalla “Tillæg til den Norske ordbog av Ivar Aasen".

Halvdan Koht (1903:153) seier at sumarferdene til Ross ikring 1870 hadde gjort det klart at det “ennå fanst hjå folket ein rik ordskatt som ikkje Ivar Aasen hadde lyft or duldo.”

Folkeeventyr

Ross gjorde eit stort arbeid med å samla inn folkeeventyr og segner. Asbjørnsen og Moe hadde brukt den danske språkdrakta i attgjevinga av eventyra. Ross skreiv ned eventyra på den dialekten dei blei fortalde på. Han gav i 1869 ut samlinga *Norske viser og stev*.

Hans Ross og Arne Garborg – Den biologiske språkoppfatninga

Tidsrommet etter 1860 blei stadig meir prega av naturvitskapane. Vekstar og dyr blei sedde på som resultat av og lenker i ein lang utviklingskjede. På same måten blei endringane i språket nå viktig å studera – ikkje den faktisk eksisterande språktilstanden.

Også norsk språkdebatt på 1860- og 1870-tallet blei påverka av den biologiske språkoppfatninga. Ein representant for denne læra var den tysk-engelske ideologen Max Müller. Müller si bok *The Science of Language* (1878) kom særleg til å få mykje å seia for Hans Ross, og gjennom Ross også for Arne Garborg (Vinje 1978:205).

Arne Garborg seier i bladet *Den 17de Mai* (26/05/1900): "Det eg kan hava av syn på maal og maalvokster, det hev eg fraa Ross, som i mine fyrste maalmannsaar var meg beint fram ein lærar." Også i føreordet til boka *Den ny-norske Sprog- og Nationalbevegelse* takkar Garborg Hans Ross. Garborg seier: "Mest skylder jeg, i det Enkelte som i det mere generelle, sprogmanden Stipendiat H. Ross." Garborg fortel elles at Ross var opphavsmannen til det han sjølv kalla "bygdemaals-straumen i maalsaki" (*Den 17nd Mai* 26/05/1900, jf. også Dale 1950:39).

Hans Ross henta argument frå Max Müller når han argumenterer for at norsk språk må byggja på norsk talemål. Ross heldt foredrag på amtslærarmøtet i Skien i juni 1878 med tittelen: "Maalreisningen her hjemme, belyst fra udlandet" (Ross1878). Han analyserer i foredraget den norske målreisinga, jamført med målreising og språkutvikling i andre europeiske land. Han såg på det at talespråk fekk skriftleg uttrykk, blei dyrka fram til kulturmål og dermed trengde unna det skriftmålet og den kulturen som før rådde, som ein naturnødvendig prosess. På liknande måte måtte dansken vika for norsk her i landet, sa han.

Ross hevda sterkt at det var lydverk og bøyingssystem som avgjorde kva for språk ei ytring høyrde til. Han forsvarer landsmålet og går imot Henrik Wergeland og Knud Knudsens smått-om-senn-fornorsking. Stegvis fornorsking av det danske lydverket og bøyingssystemet trudde han ikkje på. Slikt kunne nok gå i skjønnlitteratur med folkeleg preg, men i høgprosa ville dei lånte formene koma til å "føles som disharmoniske, som tilhørende et andet sprog, eller som simple" (jf. Ross 1878:7). Ordlån frå norsk til dansk trudde han heller ikkje på som middel til fornorsking. Leksikalske lån endra ikkje språket, anten lånordet vart tilpassa bøyingssystemet i låntakarspråket eller ikkje, meinte han. Tydeleg inspirert av Max Müller seier Ross: "Sprog blander

sig ikke, sammenstøbes ikke, bøyer sig ikke i sammen, – men de vokser, som rønninger fra en stub, stadig længere tid fra hinanden mod lys og luft" (Ross1878:18).

Professorat i folkemålet

På 1870-talet hadde dei nasjonale straumdraga teke til å koma i medvind, både politisk og i kulturlivet. Me kan nemna Johan Sverdrup og Ole Anton Quam sine innlegg i Stortinget og Arne Garborgs artiklar i *Fedraheimen*. Også i Olav Jakobsen Høyems lærebøker kom den nasjonale tenkinga klart til syne. Alle desse arbeidde for å få landsmålet inn i skulane.

I 1881 foreslo Johan Sverdrup for Stortinget at ein skulle gjera Hans Ross til professor i folkemålet på Universitetet. Sverdrup skreiv kort og fyndig: "En av våre fremste forpliktelser er den at værne om vort Folkesprog." Og når ikkje Ivar Aasen ville ha eit slikt professorat – han var elles noko gammal då, og han bare lo av ein slik tanke – så var Hans Ross sjølvskriven til dette professoratet, meinte mange. Stortinget løyvde også pengar til dette embetet. Men då saka kom til Universitetet, kløyvde Det filosofiske fakultetet seg i to nokolunde jamstore flokkar. Ni mann røysta for å gjera Ross til professor, medan åtte røysta mot. Motargumentet gjekk på at bokmålet (dansken) ikkje hadde eit slikt professoratet, og då kunne ein heller ikkje få ei slik stilling for folkemålet (landsmålet).

Bl.a. det foredraget som er sitert ovanfor (og kommentarane til Bjørnsons språk), kom nok til å telja sterkt mot Ross i professorsaka. I det konkluderande avsnittet i mindretalsfråsegna frå Det historisk-filosofisk fakultetet, som departementet seinare la til grunn for avgjerda om å ikkje gje Ross dette professoratet, blir det vist til det nemnde foredraget. Motstandarane av å gje Ross professoratet meinte elles at han såg på "norske Dialekters forhold til vort Skriftsprog […] i et meget ensidigt lys", og dei held fram:

> Og ikke mindst paa Grund af denne Hr. Ross's her fremhevede efter vor Mening skjæve Opfatning af vore Sprogforhold anse vi det for lidet ønskeligt, at der tillægges ham den videnskapelige Autoritet, som en Lærerpost ved Universitetet giver (Sitert etter *Departements-Tidende* 1881:682).

Nå var det mange grunnar til at denne professorutnemninga vart omstridd. Hans Ross skal likevel ha teke seg svært nær av denne fråsegna, ikkje minst av di både Sophus Bugge og Johan Storm var med og skreiv under (fag-

personar som hadde utrykt sympati med målreisinga). Den delte innstillinga frå universitetet gjorde at Stortinget la professoratet på is.

Då Johan Sverdrup hadde blitt statsminister i 1884, tok han professorsaka opp med kyrkjestatsråd Elias Blix. Etter framlegg frå regjeringa, gjekk Stortinget i 1885 med på å skapa eit fast professorat i norsk folkemål. Dei baud Ross stillinga, men nå ville han ikkje ha dette embetet.

Likevel løyvde Stortinget 3500 kroner i året til Ross, slik at han kunne halda fram med å reisa rundt i landet og sanka dialektstoff. Heilt fram til 1888 var han nå ute på reiser landet rundt. Han samla bok på bok med oppskrifter om ordbruk og målbruk i ulike landsdelar.

Norsk Ordbog av Hans Ross

I 1889 tok Ross til med å førebu utgjevinga av ordboka si. I 1895 var ho ferdig. Han kalla boka: *Norsk Ordbog. Tillæg til "Norsk Ordbog" af Ivar Aasen*. Ordboka til Aasen (1873) var på 970 sider. Ordboka til Ross med dei ulike tillegga, er på til saman 1100 sider. Så lenge han levde heldt han fram med å gje ut tillegg til ordboka si. Professorane Johan Storm og Alf Torp kalla ordboka til Ross eit "nasjonalverk". Aasen samla ca. 40 000 ord. Ross samla om lag like mange. Til saman ca. 80 00 ord frå norsk talemål var nå samla for ettertida. Sjølvsagt er ikkje alle orda brukte over heile landet. Nokre av dei kan til og med vera funne i berre ei bygd. Som ventande var, hadde Aasen funne dei fleste og viktigaste rotorda i norsk (rotord er nemninga på grunnordet, ord som *fot, ku, mann, nagl, tråd* osb.). Men jamvel slike rotord fann Ross mange fleire av. Men dei fleste av orda hos Ross er likevel nylagingar, og framfor alt allslags avleiingar og særformer. "So ordboki hans syner oss heile den mangfelde maalvoksteren i fullt liv" (jf. Koht 1903: 158).

I ordboka si (1895) nytta Ross Aasens system for lydmerking. Det måtte han, når han hadde sett seg som mål å forma tilfanget sitt som eit tillegg til Aasen si ordbok. Sjølv tykte han ikkje dette var bra nok: "Med min Gjengivelse af de Norske Ords Lydelse er jeg ogsaa alt andet end fornøiet," skriv han (Ross 1895:XVI). Dette kom noko av at Ross var mykje meir oppteken av å registrera dialektuttale enn Aasen hadde vore. Aasen ønskte å syna korleis normalforma av ordet måtte sjå ut, Ross ville syna alle variantane som fanst i dialektane**.** Ein annan grunn til misnøye med eige verk fann Ross i det at fonetikken hadde hatt ei rivande utvikling i dei 30 åra frå han drog på si første samlarferd og til ordboka kom ut. Krava til nøyaktig lydattgjeving hadde blitt strengare. Første delen av Storms lydskriftalfabet for norsk var publisert i tids-

skriftet *Norvegia* i 1884. Men det var for seint for ordboka til Ross, då var det meste av samlararbeidet hans gjort (Grønvik:1989:95–96).

Ross hadde eit veldig fint øyra for folkeleg forteljekunst, og for dei sidene ved ordval og uttrykksmåte som avdekker lokale og individuelle særdrag. Noko av det beste ved ordboka til Ross og verket hans *Norske Bygdemaal* er såleis mengda av tekstdøme som er med for å syna dialektane i bruk. Han la stor vekt på å få mange og gode døme frå naturleg tale. Det er elles ein veikskap ved målføreoppskrifter frå denne tida at det er lagt einsidig vekt på opplysningar om fonologi og morfologi, medan faste ordelag og bruksdøme vantar. Denne kritikken går Ross fri for (Grønvik1989:97). Alle døma på levande norsk talemål, som Ross har med i ordboka og i *Norske Bygdemaal*, er til dags dato på langt nær utnytta språkvitskapleg. Ved å studera Ross sine skrifter, kan ein få innsikt i det særmerkte ved norsk syntaks og setningsbygning.

Ross var heller ikkje så kræsen som Aasen når det gjaldt å ta opp ord. Han tok med skjellsord, og ord som blei nytta til nedsetjande personkarakteristikk.

I definisjonane er Ross langt meir ordrik enn Aasen. Han har jamt over langt fleire døme og legg meir vinn på å få med variantane av dialektformene.

Norske Bygdemaal

Eg har alt nemnt det andre hovudverket til Ross: *Norske Bygdemaal* (1905, 1906, 1907, 1908, 1909). I innleiinga til dette verket gjer han m.a. greie for korleis dei norske dialektane kan inndelast. Han såg på heile Skandinavia som eit dialektområde, og drog hovudgrensene utan omsyn til statsgrenser i Norden. Det er ein inndelingsmåte som nå er komen attende i utgreiingar om norske dialektar (jf. t.d. Sandøy 1991). Elles utgjer verket ei rekkje einskilde utgreiingar om dei ulike norske målføra. Målførebolkane er heller ujamne på storleik. Om målet i Vest-Telemark er det mest, 64 sider, men om sognemålet er det bare 4 sider! Ross hadde studert fonetikk i England. I *Norske Bygdemaal* la han mest vekt på lydlæra. Han nytta her det norske lydskriftalfabetet som Johan Storm hadde skapt i 1884.

Hans Ross og Ivar Aasens syn på egdemåla

Hans Ross gav i 1900 ut ei samling kåseri: *Lister*. Her kjem han m.a. inn på møtet med Ivar Aasen, og også Aasens syn på egdemåla. Her må me hugsa på

at Ross var oppvaksen i Mandalen. Han meinte at Ivar Aasen hadde brukt altfor lite tid til å granska egdemåla. Hans Ross seier det slik:

> Jeg spurte ham [Aasen], hvorfor han ikke havde gjennemkrydset egnen, som allerede da var let at overfare, Nei, han havde syntes, de talte saa stygt der borte, de skreg saa op. Da jeg var og blev taus, tog han frem sin dagbog fra den tur, læste op af den og dvæled særlig ved sin ankomst en mørk vaad aften til Mannflaa i Bjelland. Der havde de straks faaet den "tussede" lille krop ind i varmen, havde anbrakt ham foran baalet midt paa gulvet i aarestova paa bardekrakken – en sofa av en udhulet, vældig løvtrestamme" (Ross 1900:38).

Norsk ordboksarbeid i dag

På Universitetet i Oslo finst det ei leksikografisk avdeling. Der registrerer ein heile tida nye ord som kjem inn i norsk, og innarbeider desse i dei store ordbøkene *Nynorskordboka* (750 sider og ca. 80 000 ord) og *Bokmålsordboka* (620 sider og ca. 60 000 ord). Begge desse ordbøkene blir redigerte etter dei prinsippa Ivar Aasen la til grunn, dvs. med ei nokså stram redigering.

Parallelt med dette nemnde arbeid forgår arbeidet med det store verket: *Norsk Ordbok.* Dette er ei vitskapleg ordbok over nynorsken og dei norske dialektane. Ordbøkene til Ivar Aasen, Hans Ross og Steinar Schøtt utgjer grunnstamma i ordboka. Men dei prinsippa som blir lagde til grunn i dette store verket, er mest henta frå Ross si store ordbok. *Norsk Ordbok* fortel om:

1. korleis ord faktisk blir brukte i norsk språk
2. kjeldene der orda finst
3. tydinga av orda (tydingsanalysar)
4. geografisk utbreiing av orda
5. historia og etymologien (opphavet) til orda
6. bøyingsvariasjon i orda

Norsk Ordbok skal bli på i alt tolv band. Kvart band er på 800 sider. Arbeidet tok til i 1930-åra, og band I kom i 1966, band II i 1978, band III i 1994, band IV i 2002 og band V i 2005. Publiseringa framover er tenkt slik: Band VI, VII i 2007, band VIII, IX, X i 2011 og band XI, XII i 2014.

Sluttord om Hans Ross, Ivar Aasen og dialektane på Agder

Eg nemnde ovanfor den samtalen Hans Ross hadde med Ivar Aasen om Aasens negative syn på egdemåla. Eg synest det høver å avslutta denne artikkelen om Ross med eit anna sitat etter han, der han fortel at Ivar Aasen etter kvart kom på betre tankar om egdemåla. Ross seier det slik:

> Aasen lader i første udgave af "Ervingen" snobben, indflytteren Herman Sauenbach, som går og stræver med at tale Dansk, være fra det Mandalske. I en senere udgave er denne stedsangivelse taget bort […] Om maalet der borte fik han efterhaanden meget bedre tanker, om han end ikke opplevde at kunde godkjende cand. mag. Rasmus Flo's ord om, at "*i bygderne mellom Haukeleid og Lindesnes hev norskt maal og norskt aandsliv i det heile havt sin rikaste vokster*" [mi utheving!] (Ross 1900:39).

Litteratur

Dale, Johs. A. 1950: *Studiar i Arne Garborgs språk og stil.* Oslo: Aschehoug.

Den 17nd Mai. Norsk Folkeblad. Frå 1901 med undertittel: *Fedraheimen.* Christiania.

Garborg, Arne 1877: *Den ny-norske Sprog- og Nationalbevegelse*. Kristiania.

Grønvik, Oddrun 1989: Meir enn eit tillegg til annan manns verk? Om Hans Ross og ordboka hans. I: *Ord og mål. Festskrift til Magne Rommetveit.* Oslo. 95–111.

Hanto, Kristian Ihle 1986: *Ideologiar i norsk målreising.* Oslo: Novus forlag.

Koht, Halvdan 1903: Hans Ross. I: *Syn og Segn*. Oslo. 145–160.

Ross, Hans (red.) 1868–81: *Lauvduskar*. Samling av ymse småstykke, utgjeve av Det norske Samlaget I–II og IV. Christiania.

Ross, Hans 1878: *Maalreisningen her hjemme, belyst fra udlandet* (foredrag på amtslærarmøtet i Skien i juni 1878). Stavanger.

Ross, Hans 1895: *Norsk Ordbog. Tillæg til "Norsk Ordbog" af Ivar Aasen.* Kristiania. (Uendra opptrykk i Oslo 1971.)

Ross, Hans 1900: *Lister. Causerier, eller, om man vil, foredrag holdt i Private Liberale Klub i vinteren 1897 og senere andensteds*. Kristiania.

Ross, Hans 1905–1909: *Norske Bygdemaal.* Christiania.

Sandøy, Helge 1991: *Norsk dialektkunnskap.* Oslo: Novus.

Vinje, Finn-Erik 1978: *Et språk i utvikling.* Oslo: Aschehoug.

Aasen, Ivar 1873: *Norsk Ordbog.* Christiania.

Ole Danbolt Mjøs
Leiar av Den Norske Nobelkomité

Nobels fredspris – belønning og/eller middel?

I den generelle innleiinga i testamentet til Alfred Nobel står det at Nobelprisane generelt bør gå til personar som "under det førlupna året hafva gjort menneskeligheten den största nytta". Dette ambisiøse, globale målet blir understreka seinare ved formuleringa om at den mest verdige skal vinna "antigen han er skandinav eller ej". Når det gjeld dei meir spesifikke kriteria for fredsprisen, er det nemnt tre slike i testamentet: "den som har verkat mest eller bäst för folkens förbrödrande och afskaffande eller minskning af stående armeer samt bildande og spridande af fredskongresser". Det er verd å merka seg at det i Nobels testamente ikkje spesifikt står skreve at prisane kan gjevast til organisasjonar. Likevel er det mange organisasjonar som i løpet av tida har fått Nobels fredspris, anten åleine eller saman med ulike personar.

Det var allereie i samtida vanskeleg å tolka desse tre kriteria konkret. Det er ikkje lettare i dag. Kriteriet om folkas forbrødring er meningsfylt, men heller vagt. Det andre kriteriet, reduksjon av ståande armear, er konkret og peikar direkte på dei mange prisane som er gjevne til personar og organisasjonar som arbeider for rustningskontroll og nedrustning. Det tredje kriteriet, om å halda fredskongressar, var særskilt meiningsfylt då testamentet vart skreve og i tida etterpå. I dag er det færre fredskongressar, og derfor er dette kriteriet mindre brukt enn før. Kanskje er tida inne til å reaktivera betydninga av fredskonferansar kringom i verda.

Kvifor er verda så interessert i Nobels fredspris? Du får svaret ved å lesa i "Oxford Dictionary of 20th Century History". Her står det under Nobel Peace Prize følgande: "The Nobel Peace Prize is the world's most prestigious prize". Det er verd å merka seg at det ikkje står "verdas mest prestisjefylte fredspris", men "verdas mest prestisjefylte pris – heilt generelt". Det er ganske fantastisk at Norge har fått oppgåva å tildela verdas mest presitisjefylte pris uansett område, og at vi har gjort det i over 100 år! – Kva kan så vera årsakene til at

verda er så interessert nettopp i fredsprisen? Det er neppe dei 10 millionar svenske kronene som prisvinnaren får, som er avgjerande, for nokre amerikanarar har etablert ein fredspris med den ti-dobbelte pengesummen – utan at denne prisen i det heile kunne konkurrera med Nobels fredspris.

Det er fleire viktige grunnar til at fredsprisen har fått eit slikt unikt renomme. Ifølgje Nobelinstituttets direktør, Geir Lundestad, er det tre hovudgrunnar for dette: For det første er Nobels fredspris blitt utdelt i over 100 år, mens mange av dei andre fredsprisane er heller nye. Fleire av dei er først blitt etablerte etter andre verdskrigen. For det andre tilhøyrer Nobels fredspris Nobelfamilien saman med dei andre Nobelprisane. Ifølgje Stig Ramel, som var den tidlegare direktøren i Nobelstiftelsen, får fredsprisen meir merksemd enn alle dei andre Nobelprisane til saman. Det er svært viktig og prestisjefylt at fredsprisen tilhøyrer denne familien. Dette er også eit godt eksempel på norsk-svensk samarbeid som fungerer. Den tredje grunnen til fredsprisens prestisje er at fredsprisens "historic record" er rimeleg god, trass i visse mistak. Det største mistaket er nok at Mahatma Gandhi aldri fekk Nobels fredspris. Han var etter manges meining den viktigaste talsmannen for ikkje-vald i det tjuende hundreåret. Utelatinga av han kan mest ikkje bli alvorlegare. Nobelkomiteen hadde som intensjon å gje fredsprisen til Gandhi i 1948, men så blei Gandhi myrda. Slik statuttane då var, kunne Gandhi ha fått Nobels fredspris post mortem. Men det skjedde heller ikkje. Og det er inga unnskyldning for det. Dessutan kunne han ha fått Nobels fredspris i 1946 eller 1947, ja endåtil før krigen. Han var "shortlisted" fem gonger, utan å få prisen.

Ofte er det slik at dei mest kontroversielle tildelingane blir dei mest "vellukka". Det gjeld til dømes tildelinga av Nobels fredspris til Carl von Ossietzky for 1935. Han var ein velkjend opponent i nazi-Tyskland. Han var symbolet på motstanden mot Hitler. Då von Ossietzky blei tildelt fredsprisen, braut to av medlemmene i Nobelkomiteen ut i protest. Det blei ein svær debatt i Norge så vel som internasjonalt om det var rett eller gale at von Ossietzky fekk prisen. Hitler blei rasande på beslutninga og sende ut ein ordre om at ingen tyskar skulle nokosinne få ta imot nokon Nobelpris. På grunn av ordren frå Hitler måtte tre tyske naturvitskapsmenn lata vera å dra til Stockolm på slutten av 1930-tallet for å ta imot Nobelprisen.

Gjennom fredsprisens over hundreårige historie er det fleire ulike kategoriar av prisvinnarar. Og desse kategoriane viser korleis dei ulike Nobelkomiteane har tolka fredsbegrepet. Nokre av hovedkategoriane er følgjande: For det første har vi mange, statsmenn og andre, som har arbeidd for ei betre organisert verd. Før den første verdskrigen gjekk svært mange av fredsprisane til representantar for Den interparlamentariske union eller Det internasjonale

fredsbyrå. I mellomkrigstida gjekk fleire prisar til personar med tilknytning til Folkeforbundet. Etter andre verdskrig er det blitt fleire prisar til personar og organisasjonar med tilknytning til FN. For det andre har vi dei mange prisane som har gått til statsmenn og andre for deira forsøk på å løysa reginale konfliktar kringom i verda. Innanfor denne kategorien er prisen til Theodore Roosevelt i 1906 for å ha mekla fram ein slutt på den russisk-japanske krigen, og til Kim-Dae-jung, som i 2000 fekk fredsprisen for sin forsoningspolitikk overfor Nord-Korea. For det tredje har vi store humanistar som har fått Nobels fredspris. Prisen til Henry Dunant i 1901 var den første, og den til "Leger uten grenser" den til no siste. Røde Kors har fått tre fredsprisar, i tillegg til den til Dunant. For det fjerde har vi dei mange som har arbeidd for rustningskontroll og nedrustning. Dette er den kategorien som har mest direkte tilknytning til Nobels testamente. Dei mange pasifistane som fekk prisen før første verdskrig, høyrer heime her. Det gjer også dei mange prisvinnarane etter 1945 som har arbeidd mot atomvåpen.

Ein ny kategori av fredsprisvinnarar er forkjemparar for menneskerettane. I Nobels testamente står det ingenting om menneskerettar som kriterium for Nobels fredspris. Men ei lang rekke fredsprisvinnarar høyrer nettopp til innan denne kategorien. Vanlegvis seier vi at den sør-afrikanske ikkje-valds-forkjemparen Albert Luthuli var det første klåre representanten i denne kategorien. Luthuli fekk Nobels fredspris i 1960. I dei meir enn fire tiåra som har gått etter det, er det blitt mange menneskeretts-prisar. Nokre namn lyser endå sterkare enn andre: Martin Luther King (1964), Andrei Sakharov (1975), Amnesty International (1977), Lech Walesa (1983), Desmond Tutru (1984), Aung San Suu Kyi (1991), Rigoberta Menchu (1992) og Nelson Mandela (1993). Nobels fredspris til Shirin Ebadi i 2003 er det til no siste døme på dette. Det er dei som hevdar at Nobels fredspris i dei siste tiåra i hovedsak er blitt ein menneskerettspris. Dette understrekar kor sentralt dette området er blitt, sjølv om prisen også har gått til meir "klassiske" område i dei seinste tiåra.

[Tillegg 2004: I dei seinare åra har det også blitt utreda nye kategoriar av fredsprisvinnarar. Eit sentralt område har vore miljø-dimensjonen. Og i 2004 fekk miljøforkjemparen Wangari Maathai fredsprisen for sin innsats for ei bærekraftig utvikling, demokrati og fred.]

Nobels testamente ligg i botn for alle avgjersler som Den norske Nobelkomiteen gjer. Men det er opp til komiteen, på uavhengig basis, å tolka fredsbegrepet i nye samanhengar.

Dei 112 personane og organisasjonane som gjennom åra har fått Nobels fredspris, er høgst ulike. Men ein ting har dei felles: Dei er optimistar, ukuelege optimistar. Det er optimismen som gjev dei den inspirasjonen som er nød-

vendig i den kampen dei fører. Mange av prisvinnarane er i tillegg fylt av eit mot som vi knapt kan forstå. Under dei mest utfordrande omstende står dei på, dag etter dag, år etter år. Då eg spurde Shirin Ebadi om ho var redd for å døy i kampen for menneskerettane i Iran, sa ho at ho forlengst hadde kvitta seg med redsla for å døy. Den ville ha lamma henne i arbeidet. I tillegg hadde Nobels fredspris gjeve henne ei plattform i verda som ho ikkje var i nærleiken av før. Og prisen hadde gjeve henne vern.

Det er mogleg at fredsprisen på kort sikt kan føra til meir ufred enn fred i nokre av heimlanda til fredsprisvinnarane. Men Nobelkomiteens verdsetjing av demokrati og menneskerettar kviler på den tru at på lengre sikt kan ikkje undertrykking halda fram. Ikkje minst i dei siste par tiåra har vi sett korleis store delar av verda brått har kasta av seg diktaturet. Undertrykking fører til konflikt. Folk flest vil ganske enkelt ikkje finna seg i “gravlundens fred”. Og eitt av dei sikraste funn i moderne statsvitskap er nettopp at demokrati ikkje går til krig mot kvarandre.

Alle fredsprisvinnarane og folk flest i verda ber på draumen om fred. Den store norske diktaren Olav H. Hauge hadde også ein draum. Han skreiv i 1966 det nydelege diktet: “Det er den draumen", som eg vil avslutta med:

Det er den draumen me ber på
at noko vedunderleg skal skje,
at det må skje -
at tidi skal opna seg
at hjarta skal opna seg
at dører skal opna seg
at berget skal opna seg
at kjeldor skal springa -
at draumen skal opna seg,
at me ei morgonstund skal glida inn
på ein våg me ikkje har visst um.

VÅRMØTE

22. april 2004 - Gimle Gård

Agderforskere før HiA:
Konservatorielektor em. Hans Magne Græsvold:
Sørlandskomponisten Sigurd Lie

Hovedforedrag:
Overlege Christian Fredrik Lindboe, Sørlandet Sykehus HF:
Medisinsk historie i det skjulte

Agderforskere før HiA:

Hans Magne Græsvold

Sørlandskomponisten Sigurd Lie

Sørlendinger har vanligvis et nært forhold til Vilhelm Krag og hans diktning, men ikke alle søringer vet at dikteren fra barneårene hadde en god venn, som etter hvert skulle bli en begavet fiolinist, klaverakkompagnatør, dirigent og komponist. De som bor her i byen, har oppdaget ved å lese annonser i lokalavisen at det ikke sjelden holdes konserter i Kongens gate, i Musikkens Hus, og at konsertsalen der faktisk heter Sigurd Lie-salen. En kopi av en byste utført av teatersjef og billedhugger Johan Fahlstrøm er også plassert der. Originalen står på komponistens gravstein på Vår Frelsers gravlund i Oslo.

Sigurd Lie ble født i Drammen 23. mai 1871 og døde i Kristiania 30. september 1904. Det er altså i år 100 år siden han døde – bare 33 år gammel. Faren, Fredrik Gill Lie, født i Molde i 1833, ble cand. real. i 1861 og kom til katedralskolen i Kristiansand i 1872, etter å ha vært ansatt ved Nissen skole i Kristiania og deretter i Drammen. Han hadde to søsken, Marius Sophus og Mathilde Eliza. Førstnevnte ble den verdensberømte matematikeren. Moren, Amalie Konstanse, f. i 1843 med pikenavnet Nielsen, var fra Kristiania. Hun ble ikke særlig gammel. Hun døde allerede i 1889, bare 46 år gammel. Faren levde som enkemann 10 år lenger og døde i 1899, 66 år gammel.

Sigurds foreldre var glad i musikk. Moren spilte bra piano, mens faren syslet med korsang og ledet sitt eget mannskor – "Lies kor". Flere av medlemmene i dette koret fikk betydning for Sigurd. I denne sammenheng vil vi bare nevne Heinrich Martens, en innvandret tysker, som drev med vinhandel. Heinrich og kona Lilly hadde et stort hjerte for Sigurd. I brev til dem ser vi at Sigurd nå og da kalte dem mor og far. Gjennom skoleårene i Kristiansand var det også en annen person som fikk stor betyding, nemlig domorganist Ferdinand August Rojahn. Også han var tysker av fødsel. Han kom til Kristiansand i

1844 og ble domorganist der i 1859 etter en 5 års periode som kapellmester ved teateret og for Harmoniens orkester i Bergen.

Sigurd ble Rojahns yndlingselev. Det var ikke så rart, unggutten var iherdig og viste tidlig gode anlegg for musikk. Rojahn gav Sigurd undervisning både i fiolin og klaver. Mye tyder også på at han fikk en innføring i musikkteori og harmonilære. Noen småstykker fra skoleårene i hjembyen kan tyde på det.

Vilhelm Krag kan fortelle at Sigurd Lie ikke var den flittigste på skolen. Men – "den flinkeste av os alle var han; det var ingen av oss, som var i tvivl om det; men naar han læste, var os en gaade; han hadde altid saa meget andet som maatte gaa først."[1] I gymnastiden engasjerte han seg i Idun og var faktisk formann der i oktober–november 1888. Og i gymnassamfunnets organ, "Liber Criticus", hadde han flere innlegg. Han prøvde seg også som skuespiller, men det var musikeren som gjorde størst lykke. Idun var lykkelig rik på musikk i Lies skoledager, heter det i en bok om Idun i forbindelse med 100 års markeringen i 1967.[2]

Ferdig med gymnaset – med særdeles godt resultat – hadde han to veier han kunne slå inn på. Valget stod mellom matematikk og musikk. Han gikk i gang med realstudiet ved universitetet, men sluttet allerede etter ett år. Han viet seg nå helt for musikken, tok undervisning i fiolinspill, teori og komposisjon ved Lindemans musikkskole hos lærerne Gudbrand Böhn og Iver Holter. Og praksis fikk han som fiolinist i Christiania Theaters orkester under kapellmester Johan Hennum og som restaurantmusiker.

Våren 1891 reiste han til musikkonservatoriet i Leipzig og fikk her den berømte Carl Reinecke som lærer i komposisjon – en lærer flere andre norske komponister, bl. a. Grieg og Svendsen, hadde hatt. Arno Hilf var hans lærer i fiolin. Det vel to år lange oppholdet ble meget lærerikt og gav avkastning. Ved siden av romanser til tekster av Vilhelm Krag og 4 klaverstykker fullførte han to større verker, en klaverkvintett og en strykekvartett.

I 1893 fikk han et statsstipend på 500 kroner, og året etter ytterligere 1000 kroner. Det gav støtet til et nytt tysklandsopphold, og valget denne gang ble Berlin, der han satset på orkesterstudier, å få solide kunnskaper om instrumentene og deres utnyttelse i orkesteret. Heinrich Urban var hans lærer ved høyskolen. Berlin hadde et rikt konsertliv, og nærkontakten med dette kom naturlig nok til å påvirke den unge norske kunstneren og hans musikk.

Vel hjemme igjen søkte Sigurd Lie stillingen som konsertmester i "Harmonien" i Bergen og fikk den. Han tiltrådte ved sesongstart høsten 1895. Nå

1. Christiansand Tidende 19.11.1925.
2. Gymnasiesamfundet Idun Kristiansand 100 år. Utgitt av en komité i 1967.

fikk han utfolde seg som en dyktig orkestermusiker med flere solistoppgaver, som kammermusiker og som dirigent for "Musikforeningen". Som om ikke det var nok, opptrådte han hyppig som akkompagnatør på klaver for sangere, og han la slett ikke sin skapende virksomhet på hylla. Både romanser, korsanger og orkesterverker så dagens lys. Virksomheten i Bergen kom til å vare i 3 år. Han ville nok blitt værende der hvis arbeidsforholdene hadde lagt seg til rette for ham. Kapellmesteren i "Harmonien", Johan Halvorsen, sluttet i 1898 og dro til Kristiania for å bli leder for Nationalteaterets orkester. Sigurd Lie ønsket å bli hans etterfølger, men han ble forbigått av en danske ved navn Christian Danning. Dermed sa han opp sine verv og dro til Kristiania, der han i sesongen 1898–99 ble knyttet til Centraltheateret som kapellmester under Johan Fahlstrøms regime.

I oktober 1899 oppnådde han stor suksess med en egen komposisjonsaften i Logens store sal. Her deltok et stort oppbud av sangere (Studentersangforeningen, Handelsstandens sangforening og Håndverkernes sangforening – ca. 200 sangere), og Musikforeningen stilte opp. Programmet bød bl.a. på flere nyskrevne mannskorsanger, det store verket "Erling Skjalgson" for solo, mannskor og orkester. Orkesteret hadde som hovednummer "Symfonisk marsj for stort orkester". Ansvaret for ledelsen av kor og orkester lå i hendene på komponisten.

Konserten gav støtet til en ny utenlandsreise senhøstes samme år. Med støtte fra Houens legat reiste Sigurd Lie tilbake til Berlin. Han var nå fast bestemt på å lage en opera og en symfoni og prøve å få verkene fremført først i Berlin og siden i Norge. Operaplanen ble nokså snart skrinlagt til fordel for symfonien. Avbrutt av korte opphold i hjemlandet ble han i Berlin til sommeren 1902.

Vel hjemme igjen ble han knyttet til Handelsstandens sangforening som dirigent. Arbeidet med koret måtte imidlertid utsettes, for nå meldte tuberkulosen seg med full tyngde. Han fikk lange sanatorieopphold, først på Tonsåsen i Valdres, senere på Langset i nærheten av Lillehammer. Fra Langset brevvekslet han med sin gamle lærer, Iver Holter, og ba han forsøke å få oppført symfonien han hadde jobbet med i ca. 3 år. Musikforeningen i Kristiania med Iver Holter som dirigent lanserte verket i februar 1903. Selv var Sigurd Lie for syk til å være til stede. Mottagelsen av verket var ikke bare positiv. Det var dem som mente at verket måtte strammes inn, at især yttersatsene burde kortes ned med tanke på å gi verket en klarere profil.

Utover høsten 1903 begynte kreftene så smått å vende tilbake. I oktober inngikk han ekteskap med Gudrun Bødtker-Næss og kjøpte seg bolig på Slemdal i Vestre Aker. Restituert var han imidlertid ikke. Han måtte innom Langset

også vinteren som fulgte, og først i begynnelsen av mai 1904 kunne han ta opp arbeidet med Handelsstandens Sangforening. Koret skulle på en 14 dagers Nordlandsturné i månedskiftet juni–juli. I underkant av 2 måneder fikk han til å finpusse et repertoar på 31 sanger som koret skulle ha på sine konserter.

Turneen ble særdeles vellykket og dirigenten kunne sammen med koret legge nye, store planer. Disse kunne dessverre ikke realiseres, for etter en konsert i september, ble han dårlig og døde siste dag i måneden etter noen dagers sykeleie.

Ved minnestunden i kapellet på Vår Frelsers gravlund var det en overveldende oppslutning. Alle de kjente mannskorforeningene var til stede. Nasjonalteaterets orkester spilte under ledelse av Johan Halvorsen, og mange komponister – med Edvard Grieg i spissen – hadde møtt opp for å hedre den høyt aktede kunstneren, som altså bare ble 33 år gammel.

La oss med noen få streker forsøke å tegne et bilde av *mennesket* Sigurd Lie. Som vi skjønner hadde han svak helse. I hele sitt voksne liv slet han med tuberkulosen. Og han var ikke særlig flink til å ta vare på seg selv. Nei, han trivdes med å ha et anstrengende arbeidsprogram, vekslende mellom utøvende og skapende virksomhet Han var et sosialt menneske, og sammen med venner, som han hadde mange av, kunne han ofte ha slående replikker, der humoren ikke lå langt unna.

Bokken Lasson omtaler i en av sine bøker Sigurd Lie slik:

> Musikken piblet og strømmet i ham og sprudlet ut av fingrene på ham, så sant det fantes et piano i nærheten. I operaen var han vår stifinner. Han var altid ute i tide efter billetter så vi fikk plass på første benk der oppe i himmelen. Der hang vi utover gelenderet, mens Sigurd Lie halvhøit lærte oss å skjelne instrumentene i det veldige orkesteret og passe på ledemotivene i Wagners verker. Han var Wagner-tilbeder av hele sitt sinn […] Efter en sånn operakveld kunde vi samles på hybelen hos Sigurd Lie. Egentlig skulde han lese harmonilære med oss, men det blev alltid til at han satt ved pianoet og gjennomgikk hele operaen, sang og spilte samtlige roller med hengivelse og en fryd som rev oss med uten motstand eller kritikk. [3]

Vi tar også med et lite avsnitt i en bok av forfatteren Peter Egge, der han forteller om sitt møte med Sigurd Lie vinteren 1900 i Berlin:

> Han var lydhør for alt nytt i tidens musikkliv. Et rommelig menneske, overdådig utrustet med godt humør, og det beholdt han enda han bar på en snikende tuberkulose. Ofte satt han skjev foran klaveret for på den måten å finne lindring for smerter mens han spilte.

3. Bokken Lasson: Slik var det den gang. Oslo 1938, s.155

> Han ga timer. Det gjaldt om å bøte på økonomien under studieoppholdet her nede. Han hjalp sangere og fiolinister som skulle innterpe musikkstykker. Lå et av dem for høyt eller for lavt for sangeren, flyttet han det straks ned eller opp. […] Han moret oss med å gjøre musikalske skøyerstreker. Han satt og lekte med instrumentet og kunne plutselig si: "Dette motivet vil vi behandle à la Grieg" […] "Nå tar vi det samme motivet à la Liszt". Det var ikke mulig for tilhørerne å holde latterdøren lukket. Vi lo som om vi ble kilet. [4]

Hva så med *musikeren*?

Sigurd Lie opptrådte både som fiolinist, som dirigent og som klaverakkompagnatør.

Under det 3 år lange oppholdet i Bergen hadde han flere solistoppdrag som fiolinist. Han opptrådte bl.a. i konserter av Mendelssohn, Max Bruch, Vieutemps og sitt eget konsertstykke over folketonen "Huldra aa´n Elland", og det sier ikke så lite om standarden hans. I Harmoniens strykekvartett spilte han 2. fiolin. Johan Halvorsen var primarius. I tillegg var han en ettersøkt klaverakkompagnatør, især for sangere. Og sist men ikke minst nevnes at han var en avholdt dirigent for Musikforeningen i Bergen, som under Sigurd Lies ledelse faktisk fikk status som et konkurrerende orkester med Harmonien. Flere musikere i Bergen ivret for å få Sigurd Lie som etterfølger. Musikforeningen hadde under hans ledelse begynt å satse på større oppgaver. Om mannskordirigenten heter det:

> Den unge Kunstners Selvstændighed merkedes i alle Instruktionens Afskygninger. Under den inspirerende Taktstok tryllede han selv af gamle "Travere" nye Tonebilleder frem. Det var en fryd at se, hvorledes Sangerne – de ældre som de yngre – hang ved den lille livfulde Skikkelse, under hvis spillende Øine alle var fangede, der fornemmede Vindsuset fra Geniets skabende Aand […][5]

Og selv sier han i sin selvbiografiske skisse: "Kanske en ikke uvæsentlig side af mit musikerthum er mine evner som dirigent! Min musikalske hukommelse er jo adskillig beundret".[6] Han hadde aldri partitur når han opptrådte som dirigent. Dét var selvsagt en styrke som avtvang respekt.

Hva så med *komponisten*?

Iver Holter, hans lærer og senere rådgiver i Kristiania, var meget imponert over sin elev og kom mange år senere med følgende uttalelse:

> Han var sterkt interessert, grundig, vilde til bunds i alt, og saa glög og hurtig i tilegnelsen, at et vink eller et par ord var nok. Flittig var han, saa jeg av og til næsten maatte stoppe ham i farten, naar han undertiden saa anstrengt ut.[7]

4. Peter Egge: Minner fra tiden omkring århundreskiftet. Oslo 1950, s. 205-206.
5. Carl S. Dysthe: Handelstandens Sangforening 1897-1907. Kra. 1907, s.195.
6. Sigurd Lie i brev til Iver Holter 07.02.1903.
7. Mandssangen, 1924, s. 253.

I floraen av norske komponister er det riktig å plassere Sigurd Lie som senromantiker. Han hentet impulser fra Grieg og fra tysk romantikk, spesielt Schumann og Wagner. Det bekrefter han selv. Direkte påvirkning fra norsk folkemusikk finner vi helst i sanger med nynorsk tekst og i et par–tre verker med fiolin som soloinstrument. Den tyske innflytelsen er nok mest merkbar i de senere verkene hans, og det slår vel først og fremst ut i det harmoniske utstyret han opererte med. Kromatikken farger klangene, og det er det som primært bringer tanken i retning av Wagner. For enkelte ble dette tonespråket vel radikalt. Anmeldere som samtidig var komponister, så det annerledes. De trodde på hans talent. Til dem hørte Otto Winter-Hjelm, som i en sammenheng skrev følgende:

> Den melodiske Aare har han kjendelig, den finere Sans for hamoniske og instrumentale Effekter ligeledes, og Formsansen, der ikke er alle givet og dog er saa væsentlig for skön musikalsk Produktion, synes at være ham givet med som hans musikalske Samvittighed. [8]

Sigurd Lie er først og fremst kjent for sine vokalverker – romanser og mannskorsanger. De har en friskhet som gjør dem aktuelle som levende repertoar også i våre dager. Derfor er det hyggelig at vi nå har fått utgitt hans samlede romanseproduksjon på Høyskoleforlaget. Det er også hyggelig at våre egne, nemlig Birte Myhrstad og Trygve Trædal har hentet et utvalg fra romansesamlingen og skal feste sangene til en CD nå i mai.

Etter en lang dvaletilstand ble strykekvartetten Sigurd Lie skrev som 20-åring i 1891 fremført under Kirkemusikkfestspillene i fjor her i byen. Den vil også stå på repertoaret for Kristiansand strykekvartett senere i år.

Orkesterverkene har stort sett ligget i ro som manuskripter på Norsk Musikksamling, Universitetsbiblioteket i Oslo. Nå har de fått en kritisk gjennomgang av Terje Mathisen og undertegnede. Ved hjelp av data-noteprogrammer er partiturer og stemmer tilgjengelige i trykte utgaver. Og jeg synes det er flott at Kristiansand Symfoniorkester i juni skal spille inn samtlige verker med symfonisk besetning på CD. Og det samme orkesteret opptrer under Kirkemusikkfestspillene med symfonien.

Vi har altså vist vilje og fått Sigurd Lies musikk fram i dagen igjen. La meg avslutningsvis hente noen få linjer fra Vilhelm Krags tale i 1925 – i forbindelse med avsløringen av bysten av Sigurd Lie på Vår Frelsers gravlund i Oslo:

8. Aftenposten 29.10.1899.

Vi, hans gamle venner fra barndomsbyen vil gjerne hævde ham som vor, ja som en af gadas gutter. Og derfor er det vi nu reiser et æresminde paa hans grav. Vi kommer sent, ja saa altfor sent. Men vi synes alligevel vi kommer godt […] Jeg, Sigurd Lie – jeg synes jeg ser dig smile med det sköieraktige guttesmilet, som var os alle saa kjært; og jeg synes jeg hører dig le med din lystigste latter og sige ærtende: Aa du, jeg har havt saa inderlig god tid til at vente! [9]

Vi hører nå Terje Mathisen spille to lyriske stykker
fra samlingen *Aarstidbilleder*:
Sommerminder og Vårjubel

9. Christiansands Tidende 19.11.1925.

Christian Fredrik Lindboe
Sørlandet sykehus HF

Medisinsk historie i det skjulte

Allerede under min studietid i Østerrike og Tyskland var jeg fast bestemt på at patologi var det medisinske fagfelt som jeg ville satse på. Etter endt turnus- og militærtjeneste i 1976 og med egen bolig i Oslo, var det naturlig at jeg søkte på stillinger i Oslo-området. Jeg fikk tilbud om stilling som assistentlege ved Nevropatologisk seksjon på Rikshospitalet der jeg begynte under daværende spesiallege Aagot Christie Løken. Det manglet ikke på advarsler mot at jeg skulle begynne min spesialutdanning i patologi på et i den grad spesialisert sykehus som Rikshospitalet, og enda til på en smal, subspesialisert seksjon innen faget. Jeg ble imidlertid raskt oppslukt av dette fagfeltet, som ble min hovedbeskjeftigelse helt frem til 1995.

Helt fra første dag på Rikshospitalet kom jeg i kontakt med en rekke uvanlige og spennende tilstander (diagnoser), naturlig nok, siden det var her de fleste rariteter havnet. Det akademiske miljø var aktivt og stimulerende, og som ung assistentlege ble man straks oppfordret til forskning og publisering. Dessuten ble vi stimulert til å reise på kongresser der vi fortrinnsvis skulle presentere egne arbeider. Min sjef mente at jeg var moden for å delta på min første kongress i juni 1977, dvs. etter bare 8 måneder i faget. Dette var en italiensk-skandinavisk kongress i nevropatologi i Roma. Som et passende tema å presentere, valgte vi 3 pasienter (far, mor og datter) som alle døde i løpet av 1976 etter langvarige og liknende sykdomsforløp. Særlig skulle hjerneforandringene hos to av dem beskrives i detalj. I det følgende skal sykehistorie og obduksjonsfunn hos disse 3 pasientene beskrives kort.

Kasus 1 (Mann født 1946)

Sykehistorie

Gift med kasus 2. Sjømann i utenriksfart, bl.a. reist på Vest-Afrika og Karibien. Gonorrhoe 1962 og 64. Fra 1966 smerter i muskler og ledd, hudutslett med betennelser i små blodkar (vaskulitt), forstørrete lymfeknuter og gjentatte luftveisinfeksjoner. I 1971 påvist T-lymfocyttdefekt og B-lymfocyttdysfunksjon som økte i alvorlighet de følgende år. Fra 1975 tung pust og brystsmerter med påvist gjærsopp (candida albicans) i sekret fra bronkiene, oppadstigende lammelser, koordinasjonsproblemer (ataxi), inkontinens for urin og avføring, mental reduksjon inntil demens. Døde 1976.

Obduksjonsfunn

Avmagret.
Lunger: Uttalt bronkittlungebetennelse med mange flerkjernete kjempeceller i vevet. Infeksiøse agens ikke påvist.
Lymfeknuter og milt: Nesten komplett svinn av T- og B-lymfocytter.
Hjerne og ryggmarg: Makroskopisk normale. Mikroskopisk var det flerkjernete kjempeceller i alle avsnitt (Fig.1). Det var områder med svinn av margskjeder (myelin) samt hulldannelser (vakuoler) i ryggmargen.

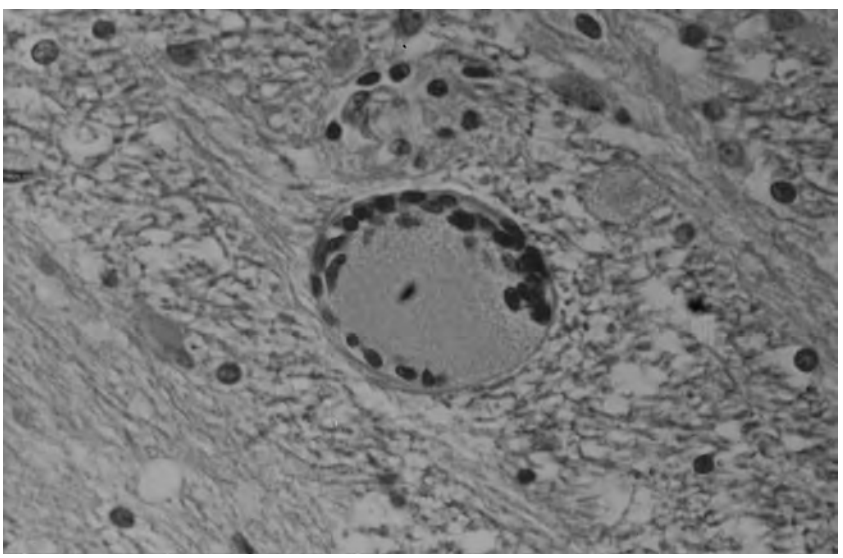

Fig.1. Kasus 1. Hjernevev med flerkjernet kjempecelle.

Kasus 2 (Kvinne født 1943)

Sykehistorie

Gift med Kasus 1. Flere urinveisinfeksjoner under svangerskap i 1967. I 1971 gjentatte lungebetennelser samt soppinfeksjoner i munn og skjede. Påvist T-lymfocyttdefekt og B-lymfocyttdysfunksjon. Fra 1973 vekttap, forskjellige infeksjoner, tung pust og økende mental reduksjon. I 1976 leukemi, lammelser, koordinasjonsforstyrrelser, demens. Død av lungebetennelse.

Obduksjonsfunn

Avmagret.
Lunger: Svær bronkittlungebetennelse, virusinfeksjon (cytomegalvirus), store mengder flerkjernete kjempeceller i vevet.
Lymfeknuter og milt: Uttalt svinn av T- og B-lymfocytter.
Hjerne og ryggmarg: Makroskopisk normale. Mikroskopisk var det flerkjernete kjempeceller i alle avsnitt (Fig.2) samt mikrogliaknuter. I ryggmargen var det hulldannelser (vakuoler) i vevet.

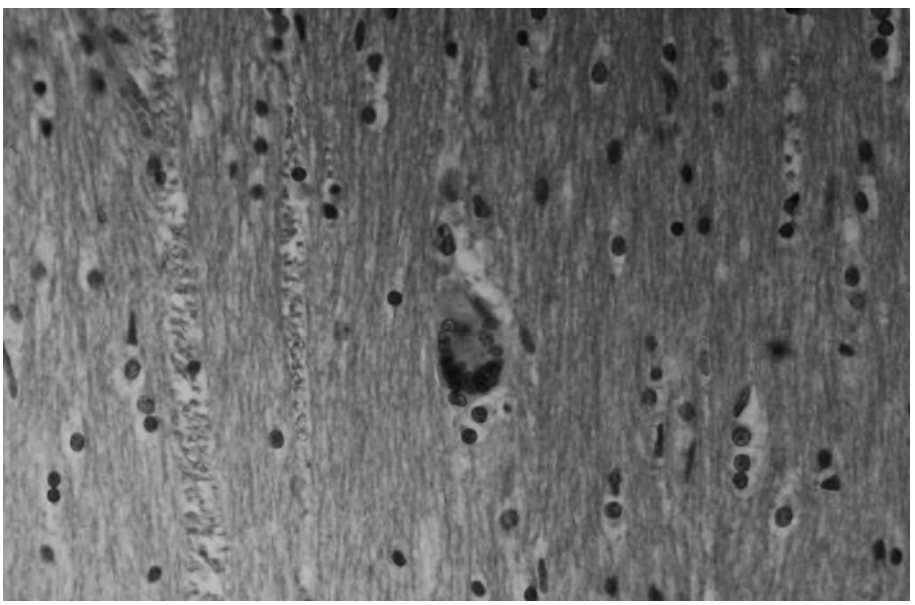

Fig.2. Kasus 2. Hjernevev med flerkjernet kjempecelle.

Kasus 3 (Jente født 1967)

Sykehistorie

Datter av Kasus 1 og 2. Normal utvikling første 2 år. Fra 1969 gjentatte infeksjoner (arthritt, osteomyelitt, otitt, sinusitt, sepsis), økende tung pust, påviste lungeinfiltrater (candida albicans). I 1971 påvist økende T-lymfocyttdefekt og B-lymfocyttdysfunksjon. Døde i 1976 under forløpet av en vannkoppeinfeksjon (varicella) under klinisk bilde av hjernebetennelse (encefalitt).

Obduksjonsfunn

Piken døde på et lokalsykehus. Undersøkelse av hjernen ble nektet. De øvrige organer ble tatt ut og sendt til Rikshospitalet.

Lunger: Virusinfeksjon (sannsynlig varicella). Enkelte flerkjernete kjempeceller påvist.
Lever: Hepatitt med utbredte nekroser (varicella?).
Lymfeknuter, milt og thymus: Uttalt svinn av T- og B-lymfocytter.

De 3 refererte kasus ble presentert av meg på kongressen i Roma den 9. juni 1977 under tittelen "Subacute encephalitis of unknown etiology in a family with a similar acquired immune defect". Etter presentasjonen kom en anerkjent professor i nevropatologi bort til meg og sa at "dette var meget interessant, men det haster ikke med å publisere disse kasus, for slike hjerneforandringer vil verden aldri få se igjen." Så feil kan altså selv den beste ta!

Etter noen tid fikk jeg en forespørsel fra den italienske kongressarrangør om å sende inn manuskript av foredraget på engelsk som ledd i publisering av alle presentasjonene i et eget hefte. Dette skulle bli min første vitenskapelige publikasjon (1). I artikkelen postulerer vi at pasientenes immundefekt kan skyldes et infeksiøst agens, muligens virus eller sopp. I ettertid kan det bare beklages at professor Stig S. Frøland ved Rikshospitalet ikke ble ført opp som medforfatter på dette arbeidet. Han hadde nemlig hele tiden vært sentral i utredningen av disse 3 pasientene og var også den som påviste og klassifiserte immundefekten ved hjelp av datidens metoder.

De refererte pasienter gikk så i glemmeboken inntil 1981. Dette året kom de første rapporter om AIDS fra USA, og i de følgende år nærmest eksploderte

antallet artikler som beskrev sykdommens epidemiologi, kliniske bilde samt de patologisk anatomiske funn. Og etter noen tids søken påviste man også sykdommens utløsende agens: HIV-viruset.

Det ble ganske raskt klart for meg og mange andre som hadde hatt med de 3 refererte pasienter fra 1976 å gjøre, at disse pasientene ikke bare oppfylte immunologiske og kliniske kriterier for AIDS, men også hadde vist morfologiske organforandringer identiske med dem som ble beskrevet i patologirapporter fra AIDS-ofre. Ikke minst gjaldt dette hjerneforandringene der de flerkjernete kjempeceller ble ansett å være patognomonisk for HIV/AIDS.

Professor Frøland og jeg begynte så en intens søken etter å påvise HIV-viruset hos våre pasienter ut ifra forskjellige ståsted: han med utgangspunkt i oppbevarte, nedfrosne blodprøver som daterte seg tilbake til 1971, jeg med tilgang til formalinfikserte og parafininnstøpte vevsprøver tatt under obduksjonene. Alle undersøkelser var i begynnelsen negative og således skuffende. Allikevel bestemte jeg meg for å republisere disse 3 kasus med henvisning til likheten mellom disse og HIV/AIDS (2). Under vårt arbeid med å påvise HIV i vevsprøvene, hadde professor Jahn M. Nesland ved Det norske radiumhospital funnet uvanlige krystallinske utfellinger i cellekjernene i de flerkjernete kjempeceller i hjernen (3), men altså ingen viruspartikler.

Det store gjennombruddet kom i 1988. Annen generasjons enzymimmuntester og western blot undersøkelser viste på en overbevisende måte i blodprøver tilbake til 1971 at alle 3 pasientene var positive for HIV-1, men negative for HIV-2. Funnene ble publisert som leserbrev i tidsskriftet The Lancet (4). Senere og mer avanserte analyser har vist at dette dreiet seg om infeksjon med HIV-1 gruppe O virus (5).

Det er sannsynlig at mannen (kasus 1) har blitt HIV-infisert ved seksuell kontakt i Vest-Afrika på første halvdel av 1960-tallet. Han utviklet kliniske tegn på AIDS fra 1966. Ved seksuell kontakt med sin norske hustru (kasus 2), var smitten blitt overført til henne. Under graviditet i 1967 var så barnet (kasus 3) blitt infisert i sitt mors liv. Disse 3 kasus fra preAIDS-tiden illustrerer således flere interessante sider ved HIV-sykdommen: seksuell smitte, smitteoverføring til foster in utero, progredierende og fatalt forløp uten spesifikk behandling samt nevrologiske utfall med demensutvikling og unike hjerneforandringer ved mikroskopisk undersøkelse. Kongressartikkelen fra 1977 (1) representerer således de første publiserte tilfeller med verifisert HIV/AIDS der de fleste aspekter ved sykdommen presenteres og dokumenteres med illustrasjoner. Allikevel har jeg aldri sett at det har blitt referert til denne artikkelen i noen av de utallige senere artikler om HIV/AIDS. Forklaringen på dette er nok ganske kompleks, men kan dels skyldes uheldige omstendigheter ved selve publiseringen. I det føl-

gende vil jeg kort nevne noen generelle prinsipper vedr. publisering som disse kasus illustrerer ganske godt.

1. Serendipity er ikke bare å gjøre viktige oppdagelser ved en tilfeldighet, men også å se betydningen av disse oppdagelsene. Det var selvsagt en tilfeldighet at jeg i 1976 kom i kontakt med de nevnte 3 pasienter som altså skulle vise seg å ha HIV/AIDS lenge før denne sykdommen var "oppdaget". Imidlertid så dr. Løken og jeg det helt unike ved disse kasus, hvilket førte til at de ble presentert på en internasjonal kongress og publisert. Alle forskere bør ha sansene åpne m.h.t. nye og viktige oppdagelser som kan dukke opp når som helst og hvor som helst. Og så må de dokumenteres og rapporteres!
2. "Ære den som æres bør" heter et ordtak. Professor Frøland var utvilsomt den legen som i størst grad og over lengst tid hadde engasjert seg i utredningen av de refererte 3 pasienter. Det sier seg selv at han burde vært ført opp som medforfatter i den første artikkelen fra 1977 (1). Men slik ble det altså ikke. I de senere publikasjoner av disse kasus (2–5) nektet Frøland på det mest bestemte at det ble referert til artikkelen fra 1977, uten at han ga noen begrunnelse for dette. Dersom det hadde blitt referert til denne første artikkelen i de senere arbeider, er det sannsynlig at artikkelen fra 1977 hadde blitt registrert og anerkjent som den første publikasjon av tilfeller med verifisert HIV/AIDS.
3. På hvilken måte og på hvilket nivå skal oppdagelser publiseres? Det naturlige er selvsagt å publisere i fagtidsskrifter og på et så høyt og utbredt nivå som mulig. Man skal vokte seg vel mot først å gå til vanlige medier (aviser, radio, TV) med viktige funn. Jeg har selv opplevd å bli refusert i fagtidsskrift under henvisning til at funnene allerede var kjent fra omtale i media! I de refererte kasus ble det ikke gitt mange muligheter, siden kongressreferatene skulle publiseres i et supplementsnummer til et ukjent og ikke indeksert italiensk tidsskrift (*Il lavoro neuropsichiatrico*). Senere søk i medisinske registre og databaser har derfor ikke kunnet avdekke denne artikkelen, som har forblitt uoppdaget for det medisinske samfunn.

REFERANSER

1. Lindboe CF, Løken AC (1977) Subacute encephalitis of unknown etiology in a family with a similar acquired immune defect. *Il lavoro neuropsichiatrico* (Rome), Suppl.; 55–61.

2. Lindboe CF, Frøland SS, Wefring KW, Linnestad PJ, Bøhmer T, Foerster A, Løken AC (1986) Autopsy findings in three family members with a presumably acquired immunodeficiency syndrome of unknown etiology. *APMIS* 94; 117–123.

3. Lindboe CF, Frøland SS (1988) Unusual nuclear inclusions in CNS macrophages of a man with encephalomyelitis and acquired immunodeficiency. *Ultrastructural Pathol* 12; 145–150.

4. Frøland SS, Jenum P, Lindboe CF, Wefring KW, Linnestad PJ, Bøhmer T (1988) HIV-1 infection in Norwegian family before 1970. *The Lancet*, June 11; 1344–1345.

5. Jonassen TØ, Stene-Johansen K, Berg ES, Hungnes O, Lindboe CF, Frøland SS, Grinde B (1997) Sequence analysis of HIV-1 group O from Norwegian patients infected in the 1960s. *Virology* 231; 43–47.

Italian Scandinavian Joint - Meeting

Annual ordinary Scientific Meeting
of the Neuropathologic Section

Italian Society of Neurology

neuropathologic laboratory of the provincial psichiatric hospitals
of "santa maria della pietà".

rome: 9th, 10th, 11th, june 1977

[redacted]d by: carmine d'angelo
antonio martinotti

supplement to number 62
of "il lavoro neuropsichiatrico"

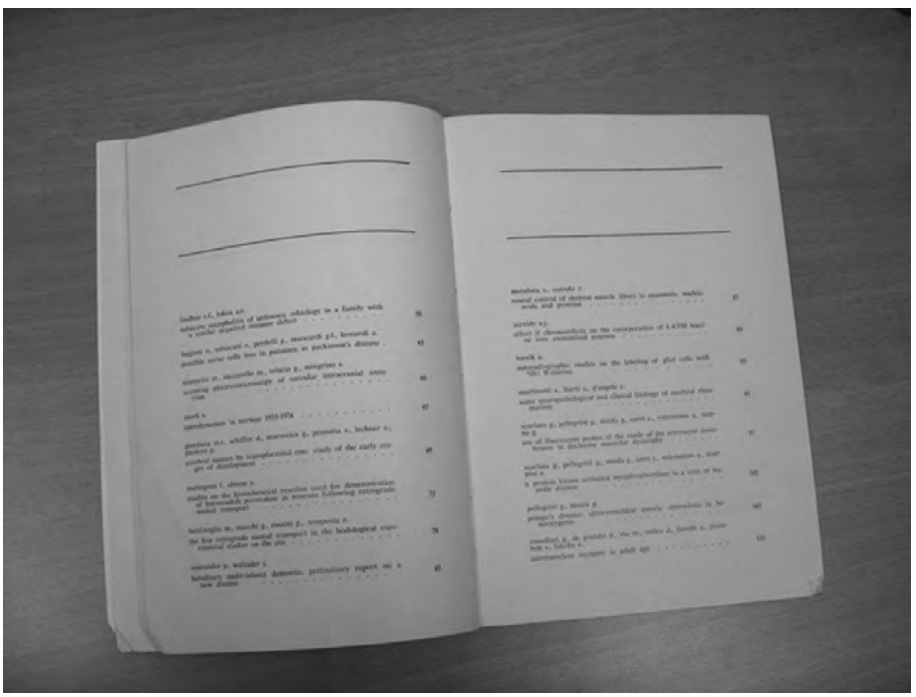

same percentage as in the control. Then the transport of palmitate into the cells seems to be normal, while a defect in the palmitate utilization can be supposed.

In conclusion it seems from this investigation that factors other than carnitine are implicated for lipid accumulation in muscle cells cultures.

references

1) *Angelini C., Lucke S. and Cantarutti F.:* « Carnitine deficiency of skeletal muscle: report of treated case »
Neurology, 25, 455, 1976.

2) *Bonda R. et al.:* « Fatal systemic carnitine deficiency with lipid storage in skeletal muscle, heart, liver and kidney »
Journal of the Neurological Science, 30, 315, 1976.

3) *Cornelio F.:* « Fatal cases of lipid storage myopathy with carnitine deficiency »
Journal of Neurology, Neurosurgery and Psychiatry, 40, 176, 1977.

4) *Engel A.G. and Angelini C.:* « Carnitine deficiency of human muscle with associated lipid storage myopathy: a new syndrome »
Science, 179, 899, 1973.

5) *Engel A.G., Angelini C. and Nelson R.:* « Identification of carnitine deficiency in a cause of human lipid storage myopathy »
In Exploratory Concepts in Muscular Dystrophy II, 891, 1974.

6) *Karpati G. et al.:* « The syndrome of systemic carnitine deficiency. Clinical, morphological, biochemical and pathophysiological features »
Neurology, 23, 16, 1973.

7) *Markesbery W.R. et al.:* « Muscle carnitine deficiency. Association with lipid Myopathy, vacuolar neuropathy and vacuolated leukocytes »
Archives of Neurology, 31, 328, 1974.

8) *Stajth D.P.L. et al.:* « Inborn error of carnitine metabolism ("carnitine deficiency") in man »
Lancet, 1, 1199, 1975.

9) *Vanderjde D.H. et al.:* « Hereditary carnitine deficiency of muscle »
Neurology, 25, 134, 1975.

subacute encephalitis of unknown etiology in a family with a similar acquired immune defect

by Sudhaus s. f. and Inhaus a. c.

from department of pathology, neuropathological section, Göttingeblut, ady

Introduction

An unusual type of encephalitis was found in a husband and his wife. Their daughter had died the same year with a viral pneumonia. The same type of immune defect had been present in all of them.

We want to put these cases on record.

Summary

A four years old girl who had suffered from chronic-recidivating infections for two years was found to have a defect in the cell mediated immunity. Within a short time a quite similar immune defect was discovered in both of her parents who also had suffered from repeated infections. Candida albicans had been found in all three patients. The child died nine years old during a varicella infection and within eleven months both of her parents died of pneumonia clinical signs of a subacute encephalitis.

In all three cases the autopsy revealed changes in the lympho-reticular system compatible with a combined T-and B lym-

phocyte defect. The lungs showed chronic interstitial pneumonia with demonstrable inclusion bodies in two patients. The CNS of the parents showed an encephalitis with a histological picture dominated by small granulomatous lesions with multinucleated giant cells. The CNS of the child was unfortunately not examined post mortem.

Case 1 B.V.R. Born 1967 (Daughter)

After a normal birth and an uncomplicated development during the first two years she got chronic-recidivating infections like mononeuritis, arthritis, otitis and sinusit.

The ESR was found about 100 mm/h. The following years she suffered from increasing dyspnoea and a chest X-ray showed miliary infiltrations in both lungs. Candida albicans was isolated from bronchial secretions. In 1971 an immunological examination revealed a selective defect in the T-lymphocytes system and a B-lymphocyte dysfunction was discovered two years later. The child was treated with transfer factor and antimycotic drugs. However, the dyspnoea progressed with clubbing of the fingers. In 1976 the child died of cardiac arrest during a varicella infection. The possibility of a varicella encephalitis was discussed.

Autopsy findings.

Spleen. The follicles were scarce and the persisting follicle lymphocytes (B) and periarterioial lymphocytes (T) was decreased.

Lymph nodes. The follicles were scarce and the persisting follicles lacked mantle lymphocytes (B) and there was a reduced number of paracortical lymphocytes (T). Plasma cells were abundant.

Thymus gland. There was a reduced number of lymphocytes whereas plasma cells were abundant.

Lungs. The alveoli were in places lined by a cuboid epithelium in which intranuclear inclusion bodies were demonstrated. A few multinucleated giant

cells were found in the alveolar lamina. The interstitial tissue was infiltrated with lymphocytes and plasma cells.

Liver. Focal necroses and periportal infiltrations with lymphocytes and plasma cells were seen.

Case 2 A.V.R. Born 1946 (Father)

The patient had gonorrhoea in 1962 and 1964 and he was treated with penicillin in 1966 because of a doubtful positive Wasserman reaction. The following years the patient had vertigo and stiffness of hands and feet. A skin biopsy showed vasculitis and the Dye-test was positive. In 1971 an immunological examination revealed a less marked but qualitatively similar T-lymphocyte defect as in the daughter. The following years he was in a quite good condition but in 1975 general symptoms developed like weakness, weariness, headache, dyspnea and chest pains. These symptoms were followed by a neurogenous affection with incontinence for urine and faeces, coordination disturbances and ascending paresis starting in the legs. The Dye-test was again positive in serum but negative in the CSF. During the next year the paresis had ascended to involve the abdominal and chest muscles and both legs were paralytic. Serological examination for bacteria and virs were negative and the ESR was 118 mm/h. The CSF showed a poly and oligoclonal increas of gammaglobulines but no bacteria, fungi or vira were isolated. The patient became increasingly mentally reduced.

He developed pneumonia and candida albicans was isolated from the throat. He eventually died in 1976.

Autopsy findings.

Spleen. The germinal centres were small and the number of T-and B lymphocytes was reduced.

Lymph nodes. The germinal centres were absent. There was a reduced number of T-and B lymphocytes whereas plasm cells were abundant.

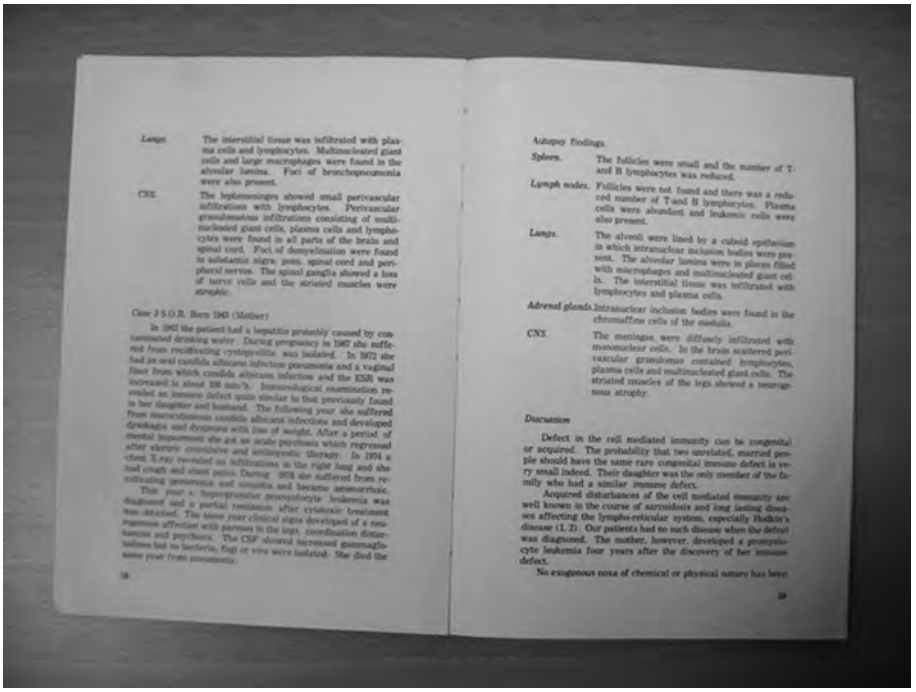

Lungs. The interstitial tissue was infiltrated with plasma cells and lymphocytes. Multinucleated giant cells and large macrophages were found in the alveolar lamina. Foci of bronchopneumonia were also present.

CNS. The leptomeninges showed small perivascular infiltrations with lymphocytes. Perivascular granulomatous infiltrations consisting of multinucleated giant cells, plasma cells and lymphocytes were found in all parts of the brain and spinal cord. Foci of demyelination were found in substantia nigra, pons, spinal cord and peripheral nerves. The spinal ganglia showed a loss of nerve cells and the *striated* muscles were atrophic.

Case 2 S.O.B. Born 1943 (Mother)

In 1962 the patient had a hepatitis probably caused by contaminated drinking water. During pregnancy in 1967 she suffered from recidivating cystopyelitis, was isolated. In 1972 she had an oral candida albicans infection pneumonia and a vaginal fluor from which candida albicans infection and the ESR was increased to about 100 mm/h. Immunological examination revealed an immune defect quite similar to that previously found in her daughter and husband. The following year she suffered from mucocutaneous candida albicans infections and developed dyskinesia and dyspnoea with loss of weight. After a period of mental impairment she got an acute psychosis which regressed after electric convulsive and antipsychotic therapy. In 1974 a chest X-ray revealed an infiltrations in the right lung and she had cough and chest pains. During 1976 she suffered from recidivating pneumonia and anaemia and became amenorrhoic. This year a hypergranular promyelocyte leukemia was diagnosed and a partial remission after cytotoxic treatment was obtained. The same year clinical signs developed of a neuropsychosis affection with paresis in the legs, coordination disturbances and psychosis. The CSF showed increased gammaglobulines but no bacteria, fungi or virus were isolated. She died the same year from pneumonia.

Autopsy findings.

Spleen. The follicles were small and the number of T- and B lymphocytes was reduced.

Lymph nodes. Follicles were not found and there was a reduced number of T-and B lymphocytes. Plasma cells were abundant and leukemic cells were also present.

Lungs. The alveoli were lined by a cuboid epithelium in which intranuclear inclusion bodies were present. The alveolar lamina were in places filled with macrophages and multinucleated giant cells. The interstitial tissue was infiltrated with lymphocytes and plasma cells.

Adrenal glands. Intranuclear inclusion bodies were found in the chromaffine cells of the medulla.

CNS. The meninges were *diffusely infiltrated* with mononuclear cells. In the brain scattered perivascular granulomas contained lymphocytes, plasma cells and multinucleated giant cells. The striated muscles of the legs showed a neurogenous atrophy.

Discussion

Defect in the cell mediated immunity can be congenital or acquired. The probability that two unrelated, married people should have the same rare congenital immune defect is very small indeed. Their daughter was the only member of the family who had a similar immune defect.

Acquired disturbances of the cell mediated immunity are well known in the course of sarcoidosis and long lasting diseases affecting the lympho-reticular system, especially Hodkin's disease (1, 2). Our patients had no such disease when the defect was diagnosed. The mother, however, developed a promyelocyte leukemia four years after the discovery of her immune defect.

No exogenous noxa of chemical or physical nature has been

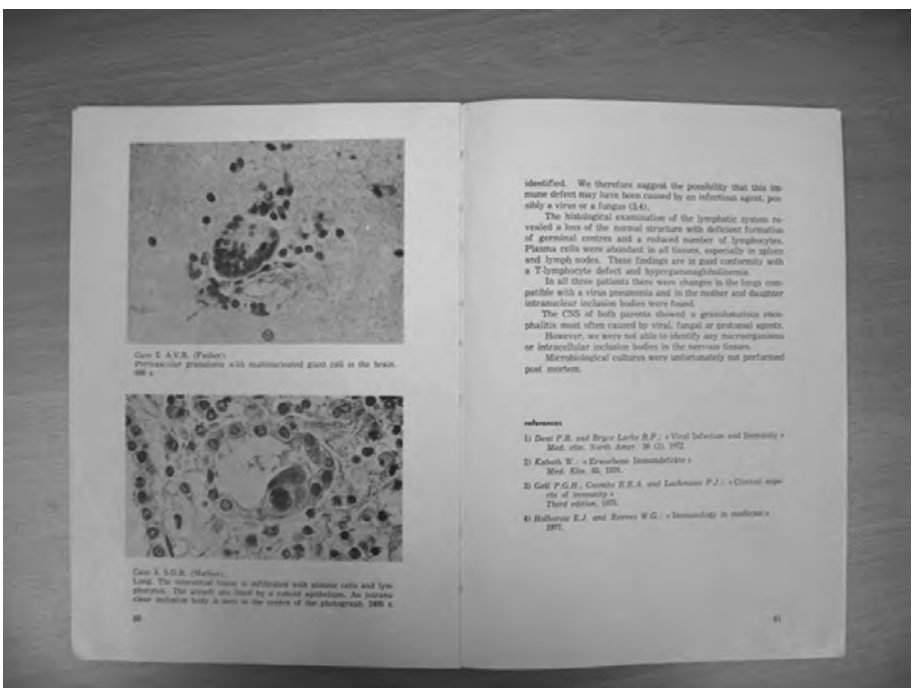

Italian Scandinavian Joint - Meeting

Annual ordinary Scientific Meeting of the Neuropathologic Section

Italian Society of Neurology

neuropathologic laboratory of the provincial psichiatric hospitals of "santa maria della pietà".

rome: 9th, 10th, 11th, june 1977

edited by: carmine d'angelo
antonio martinotti

supplement to number 62
of "il lavoro neuropsichiatrico"

subacute encephalitis of unknown ethiology in a family with a similar acquired immune defect

by lindboe c. f. and loken a. c.

from department of pathology, neurophatological section rikshospitalet, oslo

Introduction

An unusual type of encephalitis was found in a husband and his wife. Their daughter had died the same year with a viral pneumonia. The same type of immune defect had been present in all of them.

We want to put these cases on record.

Summary

A four years old girl who had suffered from chronic-recidivating infections for two years was found to have a defect in the cell mediated immunity. Within a short time a quite similar immune defect was discovered in both of her parents who also had suffered from repeated infections. Candida albicans had been found in all three patients. The child died nine years old during a varicella infection and within eleven months both of her parents died of pneumonia clinical signs of a subacute encephalitis.

In all three cases the autopsy revealed changes in the lympho-reticular system compatible with a combined T-and B lym-

phocyte defect. The lungs showed chronic interstitial pneumonia with demonstrable inclusion bodies in two patients. The CNS of the parents showed an encephalitis with a histological picture dominated by small granulomatous lesions with multinucleated giant cells. The CNS of the child was unfortunately not examined post mortem.

Case 1 B.V.R. Borr 1967 (Daughter)

After a normal birth and an uncomplicated development during the first two years she got chronic-recidivating infections like osteomyelitis, arthritis, otitis and sinusit.

The ESR was found about 100 mm/h. The following years she suffered from increasing dyspnoea and a chest X-ray showed miliary infiltrations in both lungs. Candida albicans was isolated from bronchial secretions. In 1971 an immunological examination revealed a selective defect in the T-lymphocytes system and a B-lymphocyte dysfunction was discovered two years later. The child was treated with transfer factor and antimycotic drugs. However, the dysponea progressed with clubbing of the fingers. In 1976 the child died of cardiac arrest during a varicella infection. The possibility of a varicella encephalis was discussed.

Autopsy findings.

Spleen. The follicles were scarce and the persisting foltle lymphocytes (B) and periarterial lymphocytes (T) was decreased.

Lymph nodes. The follicles were scarce and the persisting follicles lacked mantle lymphocytes (B) and there was a reduced number of paracortical lymphocytes (T). Plasma celss were abundant.

Thymus gland. There was a reduced number of lymphocytes whereas plasma cells were abundant.

Lungs. The alveoli were in places lined by a cuboid epithelium in which intranuclear inclusion bodies were demonstrated. A few multinucleated giant

cells were found in the alveolar lumina. The interstitial tissue was infiltrated with lymphocytes and plasma cells.

Liver. Focal necroses and periportal infiltrations with lymphocytes and plasma cells were seen.

Case 2 A.V.R. Born 1946 (Father)

The patient had gonorrhoea in 1962 and 1964 and he was treated with penicillin in 1966 because of a doubtful positive Wasserman reaction. The following years the patient had swellings and stiffness of hands and feet. A skin biopsy showed vasculitis and the Dye-test was positive. In 1971 an immunological examination revealed a less marked but qualitatively similar T-lymphocyte defect as in the daughter. The following years he was in a quite good condition but in 1975 general symptoms developed like weakness, weariness, headhache, dyspnoea and chest pains. These symptoms were followed by a neurogenous affection with incontinence for urine and faeces, coordination disturbances and ascending pareses starting in the legs. The Dye-test was again positive in serum but negative in the CSF. During the next year the pareses had ascended to involve the abdominal and chest muscles and both legs were paralytic. Serological examination for lues and vira were negative and the ESR was 118 mm/h. The CSF showed a poly-and oligoclonal increas of gammaglobulines but no bacteria, fungi or vira were isolated. The patient became increasingly mentally reduced.

He developed pneumonia and candida albicans was isolated from the throat. He eventually died in 1976.

Autopsy findings.

Spleen. The germinal centres were small and the number of T-and B lymphocytes was reduced.

Lymph nodes. The germinal centres were absent. There was a reduced number of T-and B lymphocytes whereas plasm cells were abundant.

Lungs. The interstitial tissue was infiltrated with plasma cells and lymphocytes. Multinucleated giant cells and large macrophages were found in the alveolar lumina. Foci of bronchopneumonia were also present.

CNS. The leptomeninges showed small perivascular infiltrations with lymphocytes. Perivascular granulomatous infiltrations consisting of multinucleated giant cells, plasma cells and lymphocytes were found in all parts of the brain and spinal cord. Foci of demyelination were found in substantia nigra, pons, spinal cord and peripheral nerves. The spinal ganglia showed a loss of nerve cells and the striated muscles were atrophic.

Case 3 S.O.R. Born 1943 (Mother)

In 1962 the patient had a hepatitis probably caused by contaminated drinking water. During pregnancy in 1967 she suffered from recidivating cystopyelitis, was isolated. In 1972 she had an oral candida albicans infection pneumonia and a vaginal fluor from which candida albicans infection and the ESR was increased to about 100 mm/h. Immunological examination revealed an immune defect quite similar to that previously found in her daughter and husband. The following year she suffered from mucocutaneous candida albicans infections and developed dysohagia and dyspnoea with loss of weight. After a period of mental impairment she got an acute psychosis which regressed after electric convulsive and antimycotic therapy. In 1974 a chest X-ray revealed an infiltrations in the right lung and she had cough and chest pains. During 1976 she suffered from recidivating pneumonia and sinusitis and became amenorrhoic.

This year a hypergranular promyelocyte leukemia was diagnosed and a partial remission after cytotoxic treatment was obtained. The same year clinical signs developed of a neurogenous affection with pareses in the legs, coordination disturbances and psychosis. The CSF showed increased gammaglobulines but no bacteria, fugi or vira were isolated. She died the same year from pneumonia.

Autopsy findings.

Spleen. The follicles were small and the number of T- and B lymphocytes was reduced.

Lymph nodes. Follicles were not found and there was a reduced number of T-and B lymphocytes. Plasma cells were abundant and leukemic cells were also present.

Lungs. The alveoli were lined by a cuboid epithelium in which intranuclear inclusion bodies were present. The alveolar lumina were in places filled with macrophages and multinucleated giant cells. The interstitial tissue was infiltrated with lymphocytes and plasma cells.

Adrenal glands. Intranuclear inclusion bodies were found in the chromaffine cells of the medulla.

CNS. The meninges were diffusely infiltrated with mononuclear cells. In the brain scattered perivascular granulomas contained lymphocytes, plasma cells and multinucleated giant cells. The striated muscles of the legs showed a neurogenous atrophy.

Discussion

Defect in the cell mediated immunity can be congenital or acquired. The probability that two unrelated, married people should have the same rare congenital immune defect is very small indeed. Their daughter was the only member of the family who had a similar immune defect.

Acquired disturbances of the cell mediated immunity are well known in the course of sarcoidosis and long lasting diseases affecting the lympho-reticular system, especially Hodkin's disease (1, 2). Our patients had no such disease when the defect was diagnosed. The mother, however, developed a promyelocyte leukemia four years after the discovery of her immune defect.

No exogenous noxa of chemical or physical nature has been

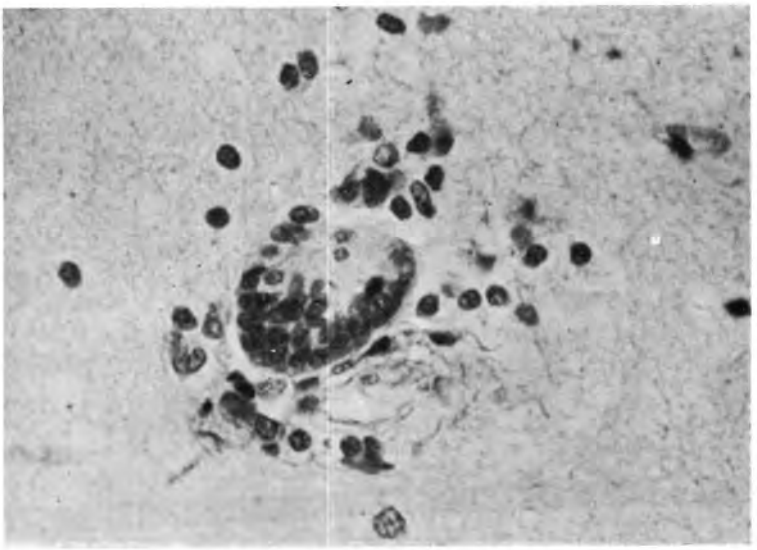

Case 2. A.V.R. (Father).
Perivascular granuloma with multinucleated giant cell in the brain. 600 x.

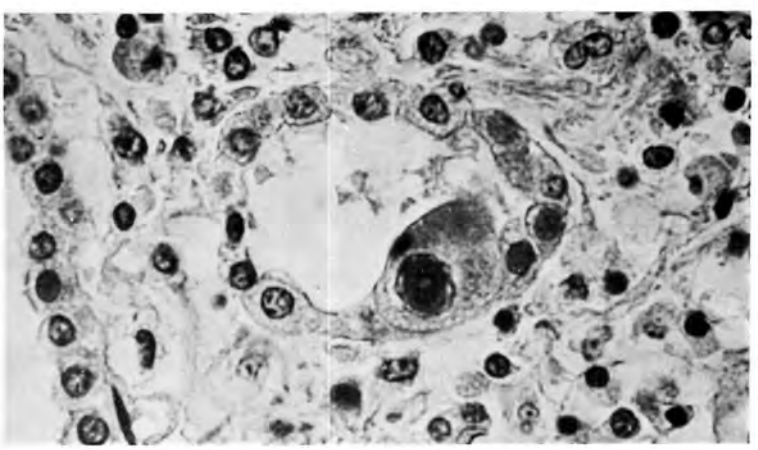

Case 3. S.O.R. (Mather).
Lung. The interstitial tissue is infiltrated with plasme cells and lymphocytes. The alveoli are lined by a cuboid apithelium. An intranuclear inclusion body is seen in the centre of the photograph. 2400 x.

identified. We therefore suggest the possibility that this immune defect may have been caused by an infectious agent, possibly a virus or a fungus (3,4).

The histological examination of the lymphatic system revealed a loss of the normal structure with deficient formation of germinal centres and a reduced number of lymphocytes. Plasma cells were abundant in all tissues, especially in spleen and lymph nodes. These findings are in good conformity with a T-lymphocyte defect and hypergammaglobulinemia.

In all three patients there were changes in the lungs compatible with a virus pneumonia and in the mother and daughter intranuclear inclusion bodies were found.

The CNS of both parents showed a granulomatous encephalitis most often caused by viral, fungal or protozoal agents.

However, we were not able to identify any microorganisms or intracellular inclusion bodies in the nervous tissues.

Microbiological cultures were unfortunately not performed post mortem.

references

1) *Dent P.B. and Bryce Larke R.P.*: « Viral Infection and Immunity » *Med. clin. North Amer.* 56 (2), 1972

2) *Kaboth W.*: « Erworbene Immundefekte » *Med. Klin.* 65, 1970.

3) *Gell P.G.H., Coombs R.R.A. and Lachmann P.J.*: « Clinical aspects of immunity » *Third edition*, 1975.

4) *Holborow E.J. and Reeves W.G.*: « Immunology in medicine » 1977.

SOMMERMØTE

9. september 2004 - Gimle Gård

Agderforskere før HiA:
Professor Aasulv Lande, Lunds universitet:
Frå Lyseheié til Sinai og Elburs fjell. Eit perspektiv på professor Alexander Seippels vitskaplege konsept

Hovedforedrag:
Professor Unni Langås, Høgskolen i Agder:
Den litterære kroppen. Hamsuns *Sult* og en moderne sensibilitet

Agderforskere før HiA:

Aasulv Lande
Lunds universitet

Frå Lyseheié til Sinai og Elburs fjell

Eit perspektiv på professor Alexander Seippels vitskaplege konsept

Alexander e klok å lære
Men bonde det vil han helste vere
Å køyre høy og å køyre lass
Sjå det er etter naturi hass

Dette stevet om Seippel frå ein namnlaus forfattar i byglandsmiljøet er truleg laga omkring 1880. På den tida var Seippel mykje i Setesdal – på Frøysnes. Han var tyskætta – faren Ferdinand August kom frå Tyskland som pleieson til slektningen Gottlob Ferdinand Reinhardt frå Württemberg. Mora Camilla Adelaide Knudsen kom frå sosietetsmiljø i Kristiansand, dotter av den kjende magistratspresident i byen, Knud Knudsen. Alexander sjølv var fødd i Kristiansand 1851. Men som sjuåring flytte han med familien til Frøysnes i Bygland Som elev ved Katedralskulen i Kristiansand og under studietida i Oslo kom han heim til Bygland i feriane – og dit vende han seinare heim frå utanlandsopphald i USA og frå studiar i Europa. Han forlova seg i 1880 med Birgit Nestoga frå Åraksbøi Bygland, men braut forlovinga etter press heimanfrå. Soga om bryllaupsfolket som fåfengt venta på brudgomen er framleis (2004) levande i Bygland. Ikkje minst har replikken frå far til brura bite seg fast: “So syp me suppa sjave i Nestoga då”. Etter forskingsreiser til England og det europeiske kontinentet og periodar som bibliotekar ved Universitetsbiblioteket vart han seks år seinare tilsett som professor i orientalske språk i Oslo. Der levde han mesteparten av sitt vaksne liv. Likevel gav han aldri opp draumen om å vere bonde, helst i barndommens Setesdal, draumen var ein viktig del av hans kulturelle og personlege identitet. (For eit nærare studium sjå Lande,

Lomheim og Stubseid: “Sjønna på Elburs fjell. Alexander Seippel – livet og livsverket", Høyskoleforlaget Kristiansand 2001)

Bondestatus var gjevt på 1880-talet. “Bonde” stod som uttrykk for det naturnære og for den væreform som hadde bevart norsk sjølvstende under dansketida. “Bonde” betydde ikkje så mykje yrket bonde som bygdeidentiteten med nasjonale røter. Bjørnstjerne Bjørnson hadde sitt Aulestad – jamvel om den same Bjørnson jamt over hadde lite tru på bondens kulturelle kraft. Arne og Hulda Garborg hadde 1885–1896 ein eigedom øvst i Østerdalen, i Kolbotn. Garborgs tru på bygdelivets sentralt kulturskapande rolle bleikna nok, Kolbotn vart ein episode. Men bondekulturen og bondestudenten – gav han aldri opp og hans jærske “Knudaheio” vart eit fast punkt. Seippel var endå sterkare i sin identifikasjon med bonden. Etter at han var blitt gift med ei lensmannsdotter med røter i Gudbrandsdal kom han til Oslo som professor i 1886. Alt i 1891 kjøpte han seg gard i Numedal – ikkje langt frå Kongsberg. Han åtte garden fram til 1907. Borna lærde seg numedalsmål. Seinare freista han å kjøpe gard i Telemark – og gjorde fleire forsøk i Setesdal. Men tida knytte han meir og meir til sine akademiske oppdrag i hovudstaden. Her dyrka han bondeidentiten som pilgrim og stevsamlar i ungdommens Setesdal og gjennom å odle det mål han hadde møtt i bygde-Noreg – som bibelmål. Ser ein på Seippels tverrkulturelle bakgrunn og verksemd, kan han med god rett kallast ein internasjonal kulturbonde.

Hans tre arbeidsområde

Orientalisten, stevsamlaren og bibelomsettaren var tre dimensjonar i hans akademiske liv – område som sjölvsagt går sterkt inn i kvarandre.

Orientalisten

På reiser til europeiske bibliotek, m.a. i Leipzig, Halle, Paris og London samla han arabiske tekster om nordiske forhold i mellomalderen – ikkje minst dokument frå arabarars møte med vikingane. Dette hadde han vore engasjert i heilt frå si tidlege stipendiattid. Tekstene omsette han til latin og gav ut to band. Det første kom i 1896, ti år etter han vart tilsett ved universitetet og det andre i 1928 då han som 77 åring vèl hadde avslutta sin karriere der. “Rerum normannicarum fontes arabici” spente såleis over heile hans universitetsliv; han rekna det som sitt viktigaste vitskaplege arbeid. Det merker seg ut ved nøyaktig grammatikalsk analyse av arabiske språkformer og kritisk analyse av overle-

veringshistoria. Dokumenta er samanstilte tematisk, men elles er dei presenterte utan innleiande forklaringar og utan kommentarar til innhaldet. Orientalistikken dekker dessutan Seippels språklege og litterære engasjement i hebraisk, arabisk og i persisk som han hadde ein særleg kjærleik for. Han var ein språkgivnad av guds nåde – forutan meisterskap i ei rad vesteuropeiske mål slik som islandsk, engelsk, tysk, fransk og spansk, lærde han seg også russisk. Om arbeidet med desse språka knappast kan kallast orientalisme i alle samanhengar, kom arbeidet med latin og gresk til å bli del av hans orientalske engasjement.

Stevsamlaren

Seippel har ei livslang og spennande soge som stevsamlar i Setesdal. Når sommaren kom kunne ein møte den kortvaksne mannen med gråskjegget på båten "Dølen" oppover Byglandsfjorden. I ferien samla han stev, år etter år. Steva kom frå høg og låg, frå kvinner og menn, i tradisjonsberarens målform og kunstnarlege bunad. Han etterlet seg omlag tjuetusen stev, arkiverte i norsk kjeldesskriftinstitutt. Professor Olav Bø refererte elles ofte til stevsamlinga medan han på 1950–80 talet var leiande folkeminnevetar i Oslo. Eit utval av Seippels innsamla stev er privat utgitt av brørne Aslak og Olav Austad i Bygland. Seippels stevsamling er bare kjend av eit fåtal spesialistar, jamvel om dei mest kjende steva frå Aslak og Olav Austads publikasjon er blitt faste deler i reportoaret hos setesdalske kvedarar. Rektor Gunnar Stubseid ved Ole Bull Akademiet påpeikar i den nemnde "Sjønna på Elbursfjell" korleis stevsamlinga illustrerer Seippels demokratiske innstilling. Han såg nemleg steva som fullødige – slik dei låg føre i lokal bruk. Dei trong ikkje redigerast eller tolkast, moderniserast eller korrigerast. I Seippels auge var dei høgkultur nettopp i den føreliggande forma.

Bibelomsettaren

Mest kjend er Seippel tvillaust som bibelomsettar. Det var eigentleg ikkje så underleg i den tids akademiske miljø. Universitetet var ein kristen institusjon. Jamvel om Seippel var professor i "austerlendske mål" – med særleg vekt på arabisk og persisk – var det størst spurnad etter hebraisk. Så det vart naturleg for han å arbeide med bibelske tekster. Dessutan målbar den ekspanderande målrørsla eit sterkt behov for å få Den heilage skrifta på landsmålet. I nasjonalt perspektiv var dette eit stort og viktig prosjekt. Frå hans første publikasjon i 1904 og fram til han døydde i 1938 nådde Seippel å omsette omlag 60 % av

bibelen til landsmålet. Sylfest Lomheim har ved fleire høve påpeika hans stilistiske nyskapande arbeid med nynorsk høgtidsmål.

Som i stevsamlinga nytta Seippel ein demokratisk metode i bibelomsettinga. Han nytta nemleg vanlege menneske med røter i norske bygdemål som konsulentar. Særleg lytta han til dei miljø han kjende i Agder og Telemark når han utvikla sin midlandsnorske høgtidsnormal. Når etterfølgjaren hans i Oslo som professor i orientalske språk, Harris Birkeland, kalla målforma til Seippel "arkaisk" er ikkje dette heilt treffande. Det var eit levande høgtidsmål han brukte – eit høgtidsmål som dialektane, bygdemiljøa og folkelege bymiljø nytta seg av. Prinsippet hadde sammanheng med hans folkelege målsyn og med synet på bonden og folkekulturen i bygd og by. Såleis formidla Seippel – som den første betydelege norske bibelomsettaren – den lutherske impulsen om Bibelen på folkemålet.

Han la vekt på mottakarens bibellesing. Seippel hadde tru på mottakaren – på lekmennesket som høyrde eller las ord frå Skrifta. Derfor var den folkekyrkjelege lesarens forståing av Bibelen viktig – og ikkje utan vidare underordna tradisjonelt akademisk val av ord og tydingsnyansar. Som filologisk empirist var Seippel på jakt etter dei opphavlege tydingane og følgde normene i ein grammatikalsk og leksikalsk orientalisme frå sine studiar i Oslo og Leipzig. Han målbar imidlertid ei tru på at kulturar verda rundt hadde kompetente folk – kva status kulturane enn hadde. Bonden i Setesdal eller Åmli hadde såleis sine bidrag å gje bibelspråket, samtidige lærde teologiske professorar som Hans Odland og Sigmund Mowinckel hadde sine. Følgjande eksempel illustrerer syntesen av orientalisten, stevsamlaren og bibelomsettaren Alexander Seippel.

Frå 2 Samuelsboka, (Skildring av sorga over dei falne kjempene Saul og Jonatan)

På bakkan dine Israel
Ligg broten blomen din
Ai,ei, kvi laut det gange so
At kjempun live let?
……..

Israels døtter, graat for Saul
I skarlak klædd´ han dykk
Og på den brikne bunaden
Fest han gullsylgja blank

Ai, ei kvi skulle kjempune
Stupe i villan stride?!
På haugan dine, du mitt folk,
Ligg drepen Jonatan

Vitskapsmannen

Deri som kjende Seippel tala om han som ein roleg, humoristisk person med utstråling og eit harmonisk vesen (Olav Midttun sa at Seippels diktverk "Ein Høgsong" song om ein lys og lykkeleg kjærleik. "Dette ljossynet fylgde Seippel i livet og", sa Olav Midttun; Sjå Lande/Lomheim/Stubseid s 71)) Men ser ein djupare på vitskapssynet melder det seg tydelege og interessante spenningar og jamvel ein uvanleg radikalitet. I Seippels professortid gjekk vitskapsbegrepet ved vestlege universitet gjennom betydelege konfliktar og kom inn i nye vegnett. Eit glimt av dette kjem fram i Lars Roar Langslets aktuelle bok om Sigurd Ibsen, "Sønnen" (Oslo 2004) – sosiologiprofessoren Noreg ikkje fekk fordi lærdomskonseptet støytte mot etablerte, akademiske førestillingar om kunnskap, og om empiri kontra idealistisk definerte tankesystem. Seippels vitskapssyn lar seg imidlertid best tolke ut frå ein annan akademisk konflikt: Kva veg skal orientalistikken velje etter frigjeringa frå den teologiske fangeskapen?

Orientalistikkens frigjeringsprosess gjekk i to retningar. Den religiøse og litterære frigjeringa la vekt på at Orienten var det "mystiske annleislandet" med ein eigen, eksotisk dragnad. Jamvel om både litteratur og biletkunst stod sentralt hadde denne tradisjonen også eit tilhald ved universitetet. Forskaren Joseph von Hammer-Purgstall (1774–1856) som blir rekna for orientalismens far (Lande/Lomheim/Stubseid s 57) vart knytta til Vitskapsakademiet i Wien i 1847. Han skreiv mellom anna om persisk talekunst og om osmannisk diktekunst. Dessutan omsette han dikt av persaren Hafiz og utvalde eventyr frå Tusen og ei natt. Frå Leipziguniversitetet tok etterkvart professor Heinrich Leberecht Fleischer (1801–1888) til motmæle mot det han kalla ei "åndrik men skøyteslaus" forsking. Dermed stod ein litterært tolkande og ein filologisk analyserande forskingstradisjon fram som ulike alternativ til den tradisjonelt teologiske orientalistikken.

Seippel var eineforskar i orientalistikk på eit lite, nordisk universitet og hadde sjølvsagt ingen basis for å bryte radikalt med teologien. Han hadde elles tileigna seg den grammatikalske, tekstkritiske metoden av sin kristiansandske ven og akademiske føregjengar i Oslo, professor J.P. Broch. Særleg var han elles blitt inspirert av sin mentor i Leipzig, Heinrich Leberecht Fleischer. Men

Seippel vart ikkje verande heilt i den reint analytiske tradisjonen. Den Fleischerske varianten betonte forutan grammatikalsk analyse ei historisk, etymologisk forsking. Norske orientalistar som Seippels mentor J.P. Broch førte dette programmet vidare. (Sjå Anders Aschim "Elias Blix som semittist" i Elie Wardini (red) Build on Solid Rock. Studies in Honour of Professor Ebbe Egede Knudsen on the Occasion of his 65th Birthday April 11th 1997, Novus forlag Oslo 1997 s 1-15.). Seippel bygde vidare på den litterære idestraumen etter Hammer-Purgstall. Hans "overeg" kalla ikkje det litterære engasjementet for vitskap. Men implisitt utvikla han tolkingsprinsipp for litterære tekster og desse har spela ei langt større rolle og vore langt meir spennande enn hans filogiske og tekstkritiske arbeid med arabiske tekster om vikingar. Bibeltekstene står i ei særstilling, men dei arabiske sogene om eventyraren Sindbad Farmanns fantastiske opplevingar og tolkingane an persisk lyrikk frå 12–13 hundretalet vitnar også om ein velreflektert, hermenevtisk praksis.Vi kan gjerne kalle det eit program.

Seg minnest du då augo dine
Meg sende mangei løynleg bo´
Og klårt i andlitsdragi mine
Din elskhugs runir rita sto
Då vi dei stundir sæle, søte
Sat saman i vår stille kro
Gud var attåt i kvart eit møte
Men elles var vi eine tvo. (Frå Hafiz)

Fire punkt i Alexander Seippels tolkingsprogram.

1. Teksttolkaren søkte sjølvsagt så langt som råd å komme nær den hebraisk-arabisk-persiske termen og i den opphavlege språklege samanhengen. Her bygde han nøye på tradisjonen frå Fleischer og J P Broch.
2. Til dette kom den situasjon han tolka tekstene inn i, med andre ord lesarsituasjonen. Seippel såg lesarens kulturkontekst som jamgod med orginaltekstens og såg såleis spontant at norsk folkekultur var i stand til å formidle bidrag frå dei originale orientalske kulturane. Særleg spela bygdekulturen ei viktig rolle som kongenial kontekst. Sindbad fann sitt tolkingsmedium i eventyrforteljaren frå Setesdal og Telemark, Dei klassiske persiske lyrikarane Hafis og Khayyam fann gjenklang i dølens stev og hans eigne kjærleiksminne frå ungdommens

Bygland. Frå fjellet "Lyseheié" i Bygland såg Seippel linene til det persiske fjellpartiet "Elbur". Bibeltolkingane med sine fjellparti Sinai og Sion henta formidlande konsept i det agder-telemarkske nynorsk – midlandsmålet. Den styrke den nye, folkelege målforma hadde til å uttrykke røyndommen verbalt gav evangeliet nye uttrykk og klangbotnar. Stevtradisjonen og folkevisetradisjonen viste seg å kunne formidle ein levande høgtidstradisjon i det nye bibelmålet. Den folkelege lesaren i bygdekulturell kontekst var dermed det hermenevtiske sentret for Seippels orientalistikk

3. For bibeltolkinga var det demokratiske, egalitære draget i Seippels kultursyn påfallande. Han rådførte seg med språkkunnige folk frå bygdemiljøa – det var ofte folk utan akademiske eksamenspapir, gjerne bønder med god språksans. La meg nemne i fleng Asgaut Tallakson frå Åmli, ein original idealist som på 1920talet var knytt til Bondungdomslaget i Oslo. Bygdehovdingen og diktaren Gunnar Rysstad og lokalhistorikaren Jon Løyland, kjende personar frå Valle var språklege rådgjevarar. I Bygland hadde han ei nemnd av dugande bygdefolk som konsulentar i det store, religiøse bokprosjektet.
4. I dagens debatt har Edward Said (Orientalism) ironisk framheva korleis Vestens orientalistikk gjorde Orienten til "den andre" – eitkvart som Vesten erobra, såg ned på og dominerte for eigne føremål. I ein viss grad gjorde Seippel også dette. Han nytta orientalske modellar, innsikter og tekster for å internasjonalisere den norske nasjonsbygginga. Rerum normannicarum – bibeltolkingane – omsettingane av persisk lyrikk leidde rett inn i den norske bygdeverda. Men Seippel gjekk også andre vegen. Han brukte norske førestillingar for å tolke det persiske, arabiske og hebraiske. Seippel merkte seg ut ved å jamstille orientalsk kultur og vestleg bygdekultur. Han åpna for ein kritisk dialog mellom det norske og det orientalske. Derfor vil eg argumentere for at Seippel ikkje ser Orienten som "det andre" ein vil bruke til sine føremål – men som "det andre" ein vil gå i dialog med og lære av.

Gjennom sin praktisk-demokratiske arbeidsmetode og si egalitære formidling mellom ulike kulturar og miljø leverte Alexander Seippel eit heilt særeige bidrag til samtidas norske nasjonsbygging. Det kan på sitt felt jamstillast med Grieg, Garborg, IC Dahl eller Asbjørnsen og Moe sine bidrag på andre område. I den nasjonale samanhengen rakar Seippel høgt som internasjonalist med bygdekulturell profil. Hans hermenevtiske orientalistikk var truleg hans beste og mest originale vitskaplege bidrag. Han var ein gjennomreflektert,

praktisk arbeidande hermenevtiker som tolka norsk kultur i ein sofistikert dialog med den “teologiske", “filologiske” og “litterære” Orienten.

Alexander e klok å lære
Men bonde det vil han helste vere
Å køyre høy og å køyre lass
Sjå det er etter naturi hass

“Å køyre høy og å køyre lass” viser seg å vere eit spennande hermenevtisk prinsipp hos Alexander Seippel. Og bidraget hans er etter eit hundreår – forbløffande moderne.

Oversikt over Alexander Seippels liv og verksemd

1851 Fødd i Kristiansand av Camilla Adelaide Knudsen og Ferdinand August Seippel.
1857 Ferdinand Seippel går konkurs i shipping og vinhandel og flytter året etter til Frøysnes
1868 Alexander Seippel tar artium ved Katedralskulen i Kristiansand
1873 Cand philol ved Oslo Universitet
1873–4 Lærar i latin og gresk ved Luther College, Decorah, Iowa
1874–5 Studiereise til Halle og Leipzig
1875 Amanuensis ved Universitetsbiblioteket i Oslo
1880 Forlovar seg med Birgit Olavsdotter Nestoga, men bryt seinare forlovinga. Her finst ein sterk tradisjon i Bygland om at bryllaup var tillyst men brudgommen (Alexander) kom ikkje. Etter å ha venta ei tid seier då faren Olav Nestoga: “So syp me suppa sjave i Nestoga då"
1882–4 Ny studiereise til Tyskland, Frankrike og England.
1883 Garden på Frøysnes blir seld og Alexanders foreldre flyttar til Biri
1886 Blir utnemnd til professor i austerlendske språk og gifter seg med Ragnhild Nielsen frå Gausdal. Er aktiv i Det norske samlaget. Jørgen Løvland er in strumentell ved tilsettinga som professor m,.a. ved å få attest frå Fleischer om Seippel.
1891 Kjøper garden Øyeberg i Flesberg og sel han i 1907 (Garborg hadde Kolbotn 1885–96)
1900 Soga um Sindbad farmann kjem ut
1904 Første omsetting av avsnitt i Bibelen. 1905 kjem Første Mosebok og tekstene følgjer fram til 1938.då Esaiasboka kjem.
1911 Kantaten “Granskaren” (til universitetsjublileet)
1923 Norsk Austerlendsk Divan (Utvida utgåve av Persiske vers frå 1912). I 1924 kjem også “Ein Høgsong”, ei hylling til kvinna

1930 Seippel besøker gamlekjærasten Birgit som nå er enke og gir henne Israels kongesogur i gåve. Han reiser regelbunde til Setesdal om somrane og samlar stev.

1938 Seippel døyr og blir gravlagd på Vestre Gravlund i Oslo

Unni Langås
Høgskolen i Agder

Den litterære kroppen. Hamsuns *Sult* og en moderne sensibilitet

Innledning

Forskningsprosjektet *Kroppens betydning* handler om hvordan kroppen blir fremstilt i norsk litteratur og hvilken betydning den har. Ideen bak et slikt prosjekt er enkel: Som mennesker lever vi vårt liv gjennom kroppen, fødes, vokser, aldres og dør. Vi opplever smerter og sykdom på kroppen, men også lykke og lyst. Vi bruker kroppen i arbeid og hvile, i samkvem med andre og i egne ytelser, og vi former en identitet ved å oppleve og presentere kroppen på bestemte måter. Litteraturen avspeiler og skaper idealer om kroppen, og om dens forhold til vårt indre liv. En undersøkelse av kroppens betydning i litteratur gir oss en ramme for vår egen kroppsforståelse, en historisk og kulturell kontekst for å erkjenne vår situasjon som kropp.

Det finnes ingen kropp uten betydning, ja, kroppen har mange betydninger samtidig. Kroppen er trolig det fenomenet som gjennom historien har blitt omfattet med den mest energiske og omfattende betydningsproduksjonen, og som fra tidenes morgen har vært et hovedemne for kunst og andre erkjennelsesformer. Tegninger, malerier og skulpturer gir visuelle representasjoner av kroppen, mens litteraturen gir språklige. Men det er aldri sammenfall mellom en historisk kropp eller kroppslig erfaring og dens representasjon, og samtidig er verken kroppen eller erfaringen ren, det vil si uten mening. Det er en nødvendig forbindelse mellom kroppen og dens uttrykk, men denne forbindelsen kan ikke fastholdes som stabil og entydig. Mellom tingen og tegnet kiler det seg inn sosiale, mentale, politiske og estetiske hensyn som utfordrer fortolkningen. Likevel skal vi selvsagt fortolke og etter beste evne undersøke hva representasjoner av kroppen sier oss om en kultur og menneskene som lever i den, om hvilke lengsler, problemer, fantasier og spørsmål de har, om hvordan

de vurderer seg selv – og andre. I dette foredraget skal jeg bruke Hamsuns *Sult* som eksempel på hvordan en slik lesning kan foregå.[1]

Hamsuns *Sult*

Sult (1890) inntar på mange måter en særegen posisjon i norsk litteratur – i vårt perspektiv fordi romanen er den første hvor kroppen er rykket helt i fremste rekke for oppmerksomheten. I *Sult* beskriver Knut Hamsun (1859–1952) mennesket og verden ved hjelp av kroppen. Her er kroppen ikke bare et realistisk fenomen eller en retorisk figur, men selve perspektivet på livet. Romanen tar utgangspunkt i hovedpersonens sanser og iakttakelser, og kroppen er hans primære emne for disse undersøkelser.

Romanen er som kjent resultatet av et litterært program som krevde fokus på menneskets indre liv. Dikterens oppgave er å "belyse og forhøre en Sjæl", sier Hamsun: "Jeg skal belyse den paakryds og tvers, fra alle Synspunkter, i hvert hemmelig Hul; *jeg skal spidde den vageste Rørelse i den paa min Naal og holde den op til min Luppe, og jeg vil netop med Forkærlighed undersøge de fineste Zittringer, jeg vil banke mig frem og lytte til hver sagte Lyd*."[2]

Denne sjelestudien valgte Hamsun i *Sult* å utføre på en mann som utsettes for store fysiske påkjenninger, og som i ekstrem grad erfarer en mangelsituasjon. Den fundamentale mangelsituasjonen har blitt lest som et uttrykk for en modernitetserfaring og dens estetiske form som en tidlig modernistisk romankunst i Norge.[3] Romanens modernisme er også blitt knyttet til dens psykologiske nyorientering, og i tråd med Hamsuns egenerklæring er boka blitt lest som en utforskning av menneskesinnet.[4] Andre bidrag har imidlertid påpekt hvordan fokus i stedet ligger på subjektets projeksjoner og observeringer av

1. Foredraget er basert på *Sult* – kapittelet i min bok: *Kroppens betydning i norsk litteratur 1800–1900*, Bergen 2004
2. Knut Hamsun: *Paa Turné. Tre foredrag om litteratur.* Utgitt ved Tore Hamsun, Gyldendal, Oslo 1960, side 70. Forfatterens kursivering.
3. Peter Kirkegaard: *Knut Hamsun som modernist*, Medusa, Aarhus 1975.
4. Jf. Atle Kittang: "Here, in this astonishing correspondence between the novelist's investigations into the deep conflicts of subjective and intersubjective existence, and the future revolutions in psychology, lies perhaps the real modernity of Hamsun's early (and even later) works." Atle Kittang: "Knut Hamsun's *Sult*: Psychological Deep Structures and Metapoetic Plot," i Janet Garton (ed.): *Facets of European Modernism*, University of East Anglia 1985, side 301. I studien *Luft, vind, ingenting. Hamsuns desillusjonsromanar frå* Sult *til* Ringen sluttet, Gyldendal, Oslo 1985, gir Kittang en psykoanalytisk inspirert tolkning av blant annet *Sult*. Siden romanen ikke gir noe informasjon om jeg-personens bakgrunn eller familiære forhold, kan ikke fortiden etableres som forklaring eller horisont for hans nåtidige oppførsel. Kittangs psykoanalytiske metode må isteden forholde seg til et fantasmatisk bildespråk som psykoanalysen har gitt bidrag til å belyse.

ytre fenomener. Innenfor denne lesemåten oppfattes Hamsuns romankunst isteden som antipsykologisk.[5]

I mitt perspektiv er *Sult* først og fremst en roman som avleser heltens tilstand på kroppen, eller snarere konstruerer en psykologi ved hjelp av kroppslige tegn.[6] Min interesse er således ikke å beskrive og forklare hovedpersonen psykologisk, men å analysere hvordan teksten fremstiller sansninger, persepsjoner og kroppslige uttrykk. Beskrivelser av kroppsdeler, kroppsfunksjoner, fysiske skader og somatiske reaksjoner preger romanen og gjør den til en særegen og historisk ny fortolkning av menneskets situasjon som kropp. Hovedpersonens sanser, tanker og interaksjon med omgivelsene er i stor grad styrt av den sultne kroppen, og den ytre verden avsetter omvendt sine spor på ham. Innledningens frase om at ingen forlater Kristiania "før han har faaet Mærker af den" (1), samt avslutningens beskrivelse av jeg-personen som "vaad af Feber og Mathed" (333) understreker denne fysiologiske rammen for romanen.[7] Ved hjelp av sin konstant sultende helt stiller Hamsun spørsmålet om kroppens betydning for en moderne livsfølelse og bevissthet. Mangelmotivet og det materielle fokus blir således ikke primært et bilde på tilstanden i det moderne, men en moderne måte å nærme seg menneskets livsbetingelser på.

---

5. Jf. Knut Brynhildsvolls studier i Knut Hamsuns "antipsychologischer Romankunst", hvor han blant annet skriver: "Diese Praxis [projektive Technik] hat gegenüber den Verfahrensweisen des herkömmlichen psychologisch-realistischen Romans den Vorteil, daß der Autor, statt über die Seele zu reden, die Seele an den architektonischen, städtebaulichen, verkehrstechnischen und sonstigen kommunikative, informativen und infrastrukturellen Systemen der Umwelt direkt zeigt." Knut Brynhildsvoll: *Sult, sprell og Altmulig. Alte und neue Studien zu Knut Hamsuns antipsychologischer Romankunst*, Peter Lang, Frankfurt am Main 1998, side 14.

6. Kroppens betydning i *Sult* har merkelig nok ikke vært noe stort tema i Hamsun-forskningen, men to interessante bidrag skal nevnes:
Einar Eggen har i en artikkel pekt på likheter mellom Hamsuns *Sult* og den franske nyromanen, som utviklet en estetikk inspirert av fenomenologien. Han hevder at Hamsuns roman fremdeles virker moderne fordi den legger vekt på hovedpersonens ensomhet og usikre identitet, fordi den skildrer en sinnstilstand fra en subjektiv synsvinkel og ved hjelp av indre monolog, og fordi den betoner hovedpersonens forhold til tingene. I motsetning til realismen, som lar tingene fungere som miljøskildring, og naturlyrikken, som besjeler tingene slik at samfølelsen mellom menneske og natur intensiveres, har tingene i den nye litteraturen blitt autonome og fremmede. Eggen påpeker at den opplevelsen av tingenes autonomi og fremmedhet som vi finner hos Camus, Sartre og Robbe-Grillet, og som kan settes i sammenheng med det moderne menneskes alienasjon, også finnes i 1890-årenes norske kunst, hos Obstfelder, Munch og i Hamsuns *Sult*. Einar Eggen: "Mennesket og tingene. Hamsuns *Sult* og 'den nye roman'," i *Norsk litterær årbok* 1966.
Per Mæleng tolker heltens nevrose som bulimi og mener å se en tekstlig struktur som svarer til bulimikernes spise- og spy-atferd. Det er en interessant observasjon, men som med de psykologiske studiene for øvrig, gir romanen selv ingen forklaring eller kontekst for å forstå reaksjonene, bare en fenomenologisk beskrivelse av et visst mønster. *Sult*-heltens oppkast trenger jo som sådan heller ingen psykisk forklaring, siden det er en helt normal fysiologisk reaksjon på matmangel. Per Mæleng: "Fysiognomier. Kommentar til kroppen som skriftens scene. Lesning av Knut Hamsuns *Sult*," i *Edda*, 2, 1994.

Å sanse seg selv

At *Sult* er en jegroman, har avgjørende betydning for den nye iscenesettelsen av kroppen. I og med dette fortellerarrangementet inngår kroppen i en subjekt–objekt-forbindelse, som gjør at den både er sansenes forankring og deres gjenstand. Jeget både har en kropp og er en kropp, og denne tvetydige situasjonen synliggjøres i romanen ved at subjektet ikke bare sanser verden, men i stor grad også seg selv. I denne dynamikken mellom den sansende og det sansede ligger en sensibilitet ikke bare for jeget og tingen, men for selve måten å persipere på. Romanen domineres av en nesten uendelig variasjon i studier av hvordan jeg-personen sanser seg selv og tolker sine funn.[8]

I romanens "Første Stykke" (av fire) vandrer jeg-personen rundt i Slottsparken, hvor han beskjeftiger seg med tanker om hvorfor Gud har utpekt nettopp ham til et så hardt liv. Han studerer andre mennesker og finner deres lykke uttrykt på kroppene: "[…] ikke Sorg i et eneste Øje, jeg saa, ingen Byrde på nogen Skulder" (25). Hans egen ulykke er tilsvarende kroppslig: "Mit hele Væsen var i dette Øjeblik i den højeste grad af Pine; jeg havde endog Smærter i Armene og kunde knapt holde ud at bære dem paa sædvanlig Maade" (26–27). Den opplevde smerten ved livet lokaliseres her til armene, samtidig som han opplever dem løsrevet fra resten av kroppen. Normalt er det armene som bærer ting, men her er det armene selv som er tunge å bære på. Det foregår i jegets bevissthet en oppdeling av kroppen, idet armene separeres fra resten og dertil forvandler seg til objekter som må bæres istedenfor subjekter som selv bærer. Denne tendensen er det en rekke eksempler på i teksten. Allerede i samme scene har han problemer med hodet:

> Jeg havde saa tydelig mærket, at naar jeg sulted lidt længe ad Gangen, var det ligesom min Hjærne randt mig ganske stille ud af Hovedet og gjorde mig tom. Mit Hoved blev let og fraværende, jeg følte ikke længer dets Tyngde paa mine Skuldre, og jeg havde en Fornæmmelse af, at mine Øjne glante altfor vidaabent, naar jeg saa paa nogen (27).

At sulterfaringen får hjernen til å renne ut og etterlater hodet tomt og lett, er en kroppslig beskrivelse av manglende intellektuell og kreativ kapasitet, men det er også en beskrivelse som stiller kroppen på linje med en ting. I samme setning merker vi oss også at han ikke er opptatt av hva øynene ser, men hvordan de ser ut. De enkelte kroppsdelene blir således selvstendiggjort og delvis

7. Jeg henviser til førsteutgaven av *Sult*, som kom ut på P.G. Philipsens forlag i København, 1890.
8. Romanens tid er stort sett preteritum, men med mange innslag av presens. Dette skaper en egen dynamikk også mellom det opplevende og det fortellende jeg. Det oppstår en rytme som av og til synliggjør avstanden, og av og til visker den ut. Mens den sansende aktiviteten må knyttes til det opplevende jeget, er både det opplevende og det fortellende jeget preget av fortolkning.

tingliggjort, og deres funksjoner som forutsetning for sansning og tenkning får mer oppmerksomhet enn de fenomener som de blir rettet mot.

Like etterpå ligger han på en benk og får tilsynelatende ideene og tankene tilbake. Men det som beskrives, er hvordan han ser på sin egen kropp: "Idet jeg ligger i denne Stilling og lader Øjnene løbe nedad mit Bryst og mine Ben, lægger jeg Mærke til den sprættende Bevægelse, min Fod gør, hver Gang Pulsen slaar" (31). Han iakttar en fot som synes å bevege seg av seg selv, og han oppmuntres av dette synet. Det er som om han "havde truffet en god Bekendt eller faaet en løsreven Part af mig selv tilbage; en Genkendelsesfølelse sittrer gennem mine Sandser, Taarerne kommer mig i Øjnene […]" (31). Nettopp idet han tror at kreativiteten er kommet tilbake og tankene tar form, så opplever han en tilsynelatende gjenforening av kroppsdelene. I hans bevissthet knyttes altså den fragmenterte kroppen til fremmedfølelse og manglende tenkeevne, og den samlede kroppen til gjenkjennelse og kreativitet. Men nå rammes han med en motsatt ironi, idet kroppen blir representert av et par sko:

> Som om jeg aldrig havde set mine Sko før, giver jeg mig til at studere deres Udseende, deres Mimik, naar jeg rørte paa Foden, deres Form og de slidte Overdele, og jeg opdager, at deres Rynker og hvide Sømmer giver dem Udtryk, meddeler dem Fysiognomi. Der var noget af mit eget Væsen gaaet over i disse Sko, de virked paa mig som en Aande mot mit Jeg, en pustende Del af mig selv […] (31–32).

Istedenfor å finne tilbake til en forening av kropp og sjel, å oppleve kroppen som hel og sjelfull, forskyves sjelen over i skoene. Ja, ånden – i dobbelt betydning – sitter nå i hans sko! Den hjernemassen som har forlatt hodet, ser ut til å ha rent ned skoene. Gud har tømt hans kropp for sjel, men besjelet hans sko.

Scenen i Slottsparken er den mest gjennomførte skildringen i "Første Stykke" av hvordan jeg-personen opplever og tolker sin situasjon med konsekvente henvisninger til kroppen. Den viser hvordan kropp og kreativitet knyttes sammen på en måte som innebærer at subjektet opplever kroppen som fragmentert, tingliggjort og fremmedgjort når han er uproduktiv, og omvendt som gjenkjennelig, levende og hel når han føler seg inspirert. Sansningen av kroppen er således ikke ren, men alltid forbundet med en vurderende og fortolkende aktivitet fra subjektets side; hjernen kan være død og skoen levende. Samtidig er det åpenbart at sansningen også er en reaksjon på en tilstand, en effekt av stimuli med diffust opphav og ikke en objektiv og primær erfaring. Når jeg-personen ser sin fot bevege seg, er sansningen med andre ord først og fremst uttrykk for en følelse av fremmedhet og maktesløshet, av å ha et kontrollsentrum i hjernen som ikke fungerer. Ut fra Hamsuns tekst synes det ikke mulig å skille mellom primære og sekundære erfaringer, eller å avgjøre hva som kommer først, sansning, persepsjon eller fortolkning.

Sansningens tematikk i *Sult* er svært fremtredende, ja, sansning tenderer til å bli en metode. Via sansene undersøker romanen subjektets relasjon til omverdenen. Syn, hørsel, lukt, smak og berøring dirigerer jeg-personens aktiviteter og stimulerer hans tanker og handlinger. Sansningene er imidlertid aldri rene og objektive, men tvert om styrt av hans fysiske tilstand. Likedan er de tolkninger han tilføyer sanseerfaringen, tett forbundet med den kroppslige situasjonen og mangelen på mat. I persepsjonens formidling blir verden en projeksjon av hans sult.

Kroppens uttrykk

Tidlig i romanen berettes det om hvordan jeg-personen bruker kroppen i en forhandlingssituasjon. I forsøket på å få en jobb som brannmann, forteller han at han "satte Brystet ud, forat give Indtryk af Kraft og stor Dristighed" (4). Når han avvises, er det på grunn av brillene, og han møter derfor opp på ny med "rynkede Bryn" og "Øjne saa hvasse som Knive" (4). Episoden viser hvordan han bevisst iscenesetter seg selv ved hjelp av kroppslige uttrykk, og den kan leses som en introduksjon til en estetikk som handler om å fortelle og forhandle med kroppen. Ikke bare hovedpersonen, men også de personene han møter, beskrives i stor grad ved hjelp av kroppslige tegn, samtidig som de avleser betydninger i hverandres kropper og kommuniserer med kroppsspråk vel så mye som med tale.

Hovedtrekkene ved denne fysiologiske estetikken blir etablert gjennom de møtene som jeg-personen har i "Første Stykke". Det første mennesket han treffer på når han tilsynelatende sorgløst vandrer rundt, er en gammel kone utenfor slaktebutikken. Denne kona beskriver han svært selektivt ved hjelp av ett kroppslig tegn: "Hun havde blot én Tand i Formunden" (6). Han opplever hennes ansikt "motbydeligt" (6), og den første beskrivelsen gjentas, men nå med fortolkende tillegg: "den lange, gule Tand saa ud som en liden Finger, der stod op fra Kæven, og hendes Blik var endnu fuldt af Pølse, da hun vendte det mod mig" (7). Slakterbutikken og mannens sult utgjør konteksten for denne måten å observere og beskrive kona på, og det er umulig å oppfatte kroppsuttrykket som annet enn tendensiøst preget av det sansende subjekt. Kona blir et speil for hans sultne blikk og en projeksjon av hans nervøse påvirkelighet.

Like etterpå møter han en "gammel, halt Mand" som "gik med hele sit Legeme" (7). Han følger etter denne mannen en stund og blir mer og mer irritert over å se "den gamle Krøpling" med de "sprællende Bevægelser" (8). Det er jeg-personen som følger etter krøplingen, men paradoksalt nok blir han likevel ergerlig over at han ikke klarer å riste ham av seg. Jeg-personen er en

forfølger som tror han blir forfulgt. Han stopper opp foran et vindu, men har etter noen minutters forløp likevel mannen rett foran seg. Krøplingen ber om "en liden Skilling til Mælk" (9), hvilket fører til at jeg-personen pantsetter vesten sin for å gi mannen en krone. Deretter avrundes forfølgelsesepisoden med en scene som forsterker inntrykket av den merkelige ubalansen mellom de to. Forfølgeren tilbyr krøplingen pengene, men han avslår. Irritert fordi han synes krøplingen stirrer på hans buksekne, truer han mannen til å motta almissen slik at han bli kvitt "denne værkbrudne Plageaand" (12).

Også i denne scenen er det en slags refleksivitet eller symmetri som forteller om jeg-personens sviktende evne til å skille mellom seg selv og andre. Krøplingen er en dobbeltgjenger i den forstand at han speiler og stiller hovedpersonens problem i relieff. Usselheten, fattigdommen og mistenksomheten som får den halte mannen til å takke nei til gaven, er alt sammen trekk ved jeg-personen selv, og de inkarneres her i et kroppslig merket individ som han vemmes ved og helst vil få bort. På denne måten blir krøplingen et fysisk bilde på hans egen situasjon, som han både fortviler over og forgjeves forsøker å oppheve.

Vertinnen i "Fjerde stykke", i losjiet på Vaterland, er også truende, men med et annet kroppslig uttrykk. Det unngår ikke hans "Opmærksomhed" (268), og han gjør "den soleklare Iagttagelse" (272) at hun er "frugtsommelig" (272), og det er denne gravide maven som jeg-personen til stadighet fester seg ved. Han er på vikende front siden han har bodd hos henne i tre uker og fått smørbrød til frokost og kvelds uten å betale. Når hun får en sjømann som ny leieboer og ber jeg-personen om å flytte, så ser han at "hendes store, frugtsommelige Mave strutted ud imod mig" (303), og når hun til sist truer med politiet, er hun blitt "denne tykke, opsvulmede Kone" (313–14) som han får lyst til å gi et spark i maven så hun fremkaller "den værste Blodsudgydelse" (314) og blir liggende død på stedet. I teksten blir vertinnens graviditet tegnet på hennes truende posisjon i forhold til ham, som igjen knyttes til hennes makt i den økonomiske relasjonen mellom dem. Teksten selv gir således ingen annen forklaring på hans avsky mot den gravide maven enn at den står for en makt som kan ta fra ham husværet.

Eksemplene har vist hvordan kroppen i ekstrem grad utgjør en tegnverden som hovedpersonen orienterer seg etter og både avleser i andre personer og bruker i sin egen iscenesettelse. Omgivelsenes kroppslige uttrykk skal leses som projeksjoner av hans sult og nød, men representerer også en estetikk og en metode som oppfatter kroppen som menneskets tilgang til verden.

Kroppens forfall

Sult er komponert som en konsentrasjon rundt jeg-personens sulteperioder. Av mangel på penger drives han fra losji til losji, inntil han til slutt blir regelrett kastet ut av den siste vertinnen og forlater Kristiania med en båt. Av mangel på mat blir hans kroppslige forfall periodevis svært påtrengende. Han har sår, smerter, sykdomstegn, sterkt sviktende funksjoner, og han påføres skader, både av seg selv og av andre.

Innledningsvis gir han en noe tvetydig rapport om sin helsetilstand, idet han presenterer seg som "nervøs og utaalsom" (2) og plaget av "Svimmelhed" (2). Men når han er kommet ut av sitt "tomme Værelse" (2), som han sammenlikner med en "gisten, uhyggelig Ligkiste" (3), er han opplagt og full av krefter: "Jeg var stærk som en Rise og kunde standse en Vogn med min Skulder" (6). Matmangelen og pengemangelen blir, som vi har sett, projisert inn i beskrivelsen av de personene han møter, men litt etter litt kommer hans sult til uttrykk i form av "Smærter i Armene" (26–27), "stærkt Ubehag" (27) og "Saar i min Hjærne" (29). Han er sulten, men har likevel vemmelse for mat; det lille han spiser og drikker, har han problemer med å holde på. Etter å ha overnattet ute i marka, er hans ben "døde, og der begyndte at komme Vand ud af mine Øjne, som om de ikke taalte Dagslyset" (69).

Situasjonen blir bare verre og verre; innledningsvis i "Tredje Stykke" skildres den slik:

> Den sidste Krise havde faret noget ilde med mig; jeg begyndte at miste Haar i stor Mængde, Hovedpinen var ogsaa meget plagsom, især om Morgenen, og Nervøsiteten vilde ikke give sig. Jeg sad om Dagen og skrev med Hænderne bundet ind i Kluder, blot fordi jeg ikke taalte mit eget Aandedrag imod dem (162).

Håravfallet blir heretter nevnt ofte, og fremstår som et nytt tegn på hans forverrede tilstand. Han stryker fingrene gjennom håret for å varme seg, men da "fulgte smaa Dotter med, løsnede Tjavser, som lagde sig mellem Fingrene og flød udover Hovedepuden" (180). Etter en natt i forkommenhet, våkner han om morgenen svett og kvalm, og med feber. "Mit Haar laa vaadt og koldt om min Pande; jeg reiste mig paa Albuen og saa ned paa Hovedepuden: vaadt Haar laa ogsaa igen paa den, i smaa Dotter" (222).

Håravfallets betydning ikke bare som kroppslig forfall, men som manglende potens kommer ironisk til uttrykk i scenen hvor forholdet til Ylajali når et høydepunkt. Hennes rolle er å representere den attråverdige kvinnen og være et objekt for jeg-personens erotiske fantasier og lengsler. Møtene med henne har vært spenningsfylte seanser, hvor kroppskontakt og stum kommu-

nikasjon har dominert, og hvor hennes kropp, duft og blikk har gitt løfter om seksualitet. Klimakset i denne historien er preget av hans voyeuristiske begjær og følger tradisjonelle striptease-konvensjoner, inntil akten plutselig stopper opp idet hun oppdager hans røyting:

> "Hvilken Mængde løse Haar der ligger!"
> "Ja," svarer jeg og vil trænge ind til hendes Bryst med min Mund. Hun ligger i dette Øjeblik med ganske aabne Klæder. Pludselig er det som om hun besinder sig, som om hun synes at have gaaet for vidt; hun dækker sig atter til og rejser sig lidt op. Og forat skjule sin Forlegenhed med de aabne Klæder, giver hun sig atter til at tale om den Mængde affaldne Haar, der laa paa mine Skuldre.
> "Hvor kan det være, at Haaret falder saa af Dem?"
>
> (105–6)

Håret er tilsynelatende en beleilig avledningsmanøver fra hennes side og samtidig et tegn på hans fiasko. Det inngår således i det erotiske spillet som handler om makt og avmakt, og det eksponerer hans manglende mandighet på en ydmykende måte. Som et uappetittlig element i en situasjon hvor nytelse er målet, betegner håret vemmelse og krenkelse, og får i effekt hele akten til å havarere på komisk vis.

Kroppen i forfall blir også betegnet ved økt fokus på flytende væsker. Tårene renner stadig mer, han svetter, kaster opp og blør, til og med selvforskyldt. En gang ligger han i sengen og suger på sin finger, får plutselig lyst til å bite til, og gjør det: "Der pipled lidt Blod ud af Fingeren, og jeg slikked det af efterhvert" (180). En annen gang undersøker han sin kropp og gråter over den. Han har brukt den samme skjorten i mange uker, "den var ganske stiv af gammel Sved og havde gnavet min Navle itu; der kom lidt blodigt Vand ud af Saaret, men det smærted ikke" (215). Ved synet av sin egen kropp føler han vemmelse, "jeg hader hele mit slunkne Legeme og gyser ved at bære paa det" (92). Han utsettes også for en ulykke, som skyldes at han på grunn av svette som renner ned i øynene, og dugg på brillene ikke ser en brødvogn som kjører forbi. Foten blir overkjørt så skoen blir ødelagt på tuppen: "Jeg holdt Foden op og saa Blod inde i Gabet" (224). Like etterpå får han av en slakter et kjøttbein å gnage på, men føler avsky for det, som om det er sin egen kropp han må spise: "Det smagte ingenting; en ram Lugt af Blod stod op fra Benet, og jeg maatte ganske straks begynde at kaste op" (227). Fortvilet forsøker han å få ned noen kjøttstykker, men kroppen støter dem umiddelbart ut igjen:

> Jeg knytted vanvittigt Hænderne, stak i at græde af Hjælpeløshed og gnaved som en besat; jeg græd, saa Benet blev vaadt og skiddent af Taarer, kasted op, banded og gnavet igen, græd som Hjærtet skulde briste og kasted atter op (97).

De flytende væskene som her blandes sammen, får kroppens grenser til å åpnes og gå i oppløsning. Forskjellen mellom utenfor og innenfor viskes ut, idet mannen både gnager og kaster opp maten samtidig. Tårene, som konvensjonelt fungerer rensende, er her et motsatt tegn. De gjør beinet skittent og uspiselig, og det blodige beinet som blir vått av hans egne tårer og oppkast, blir fysisk knyttet til hans egen kropp. Det er seg selv han spiser og seg selv han spytter ut. I denne scenen er forfallet nådd så langt at han er på grensen til sin egen utslettelse.

Forfallsmotivet i *Sult* er et generelt dekadansetrekk ved romanen, men igjen er det karakteristisk at det utspiller seg som et rent fysiologisk fenomen. Det kroppslige forfallet blir stadig verre, og hvis det er noen linje gjennom denne romanen, som ellers ikke er strukturert som noen utvikling, så er det i intensiveringen av den kroppslige oppløsningen. Det foregår en dekomponering av kroppen som innebærer at deler faller av og væsker renner ut, og den støtes mentalt bort som et vemmelig fremmedelement.

Seksualitetens former

Det seksuelle motivet i *Sult* preges av den samme ydmykende mangelen som alt annet i jeg-personens liv, og på samme måte som matmangelen og pengemangelen, kommer sexmangelen til uttrykk i ironiske og til dels groteske situasjoner. De erotiske scenene i romanen fungerer gjennomgående som en påminnelse om hans eksklusjon også fra dette området av livet, samtidig som de betoner og forsterker romanens fysiologiske estetikk.

Seksualiteten i romanen utspiller seg i sammenhenger hvor jeg-personen er deltaker, men også hvor han ufrivillig står utenfor eller blir tvunget inn i en kikkerposisjon. Leseren får dessuten tilgang til noen av hans erotiske fantasier, som synes å være mer eller mindre kalkert over romantiske idealiseringer av kvinnen. Kontrasten til de faktiske erfaringene han gjør, er stor og peker på det ironiens mønster som også erotikken i romanen omfattes av.

Samtidig tegnes et bilde av kjønnsrelasjoner og seksuelle former som har lite å gjøre med den offisielle borgerlige praksis og kristne ideologi, hvor seksualiteten står i reproduksjonens tjeneste og er forbeholdt heteroseksuelle ektepar. De familiære bånd rundt seksuallivet er i *Sult* opphevet, og kjønnslivet utfolder seg isteden utenfor hjemmet eller som en grotesk inversjon av de konvensjonelle forestillinger om religiøst beskyttet sex. Kroneksemplet på dette er scenen hvor losjivertinnen på Vaterland har samleie med en fremmed styrmann mens hennes egen lamme far sitter og ser på. På veggen over senga

hans henger et oljetrykk av Jesus på korset, og utenfor står ektemannen og jeg-personen og kikker gjennom nøkkelhullet.

Dette forholdet blir ytterligere poengtert når jeg-personen etter en mislykket runde i byen for å skaffe penger og mat, ender på Karl Johan i ellevetiden samme kveld og opplever kjønnsmarkedet i full aktivitet: "Raslende Pigeskørter, en og anden kort, sandselig Latter, bølgende Bryster, heftige, pæsende Aandedrag; langt nede ved Grand en Stemme, som raaber: 'Emma!' Hele Gaden var en Sump, hvorfra hede Dunster steg op" (171). Den impresjonistiske beskrivelsen av sexindustrien fremhever dens feminine og animalske trekk; kattene elsker og kvinnekroppene er til salgs. Selv avskjæres han fra nytelsen fordi han mangler penger og ikke kan konkurrere med bankmennene og grossererne, som han isteden øser sin forakt ut over. Arroganse trer i stedet for forhandlinger, og denne holdningen bringer han også med inn i samtalen med en av pikene som fanger hans oppmerksomhet med sitt blikk.

Denne samtalen avdekker begges motsetningsfylte holdning til det spillet som de er med på, og som de bryter reglene for temmelig fort. Han inntar en patroniserende attityde, vel vitende om at han ikke har et øre å investere i handelen, men blir overrumplet da piken vil bli med ham gratis. Ydmyket av dette tilbudet "fra en stakkels Gadetøs" (174), sier han nei. Mens han tidligere har klaget sin nød fordi han ikke har penger til å kjøpe sex, finner han nå påskudd for å slippe unna. Mens han tidligere lot seg angripe av lidenskapene i "den stille, svangre Nat" (171), har han nå mistet lysten. For å redde seg unna situasjonen med æren i behold, dikter han opp en historie om at han er pastor, og anbefaler henne å gå hen og ikke synde mer (175).[9]

Vi er her vitne til et skuespill i flere akter, hvor vår helt først – med et tidsmessig ord – er horekunde, men med en klar bevissthet om ikke å være seriøs på grunn av pengemangelen, dernest faderlig omsorgsfull for det stakkars pikebarnet, som må selge sin kropp til hvemsomhelst, og til sist kristelig refsende mot en synder i kjødet. I alle rollene spiller han på forhåndenværende konvensjoner, men finner seg absolutt ikke til rette i noen av dem. Han er en outsider i forhold til de rollemodellene som kulturen byr ham, samtidig som han er parat til å utnytte dem til egen fordel og tilfredsstillelse.

Rollene er dessuten infisert av penger og markedskrefter. Markedets lov bestemmer forskjellen mellom hvem som har og hvem som ikke har de nødvendige ressursene til å være aktører, og på disse premissene blir Hamsuns mann utkonkurrert. Men så snart denne loven blir omdefinert og andre krite-

9. Hamsun har i senere utgaver av romanen forsterket den materielle forklaringen på at helten hans her gir avkall på sex. I *Samlede romaner* fra 1932 er følgende forklaring føyd til: "Nøden hadde tørket mig ut" (s. 98).

rier får betydning, er han i og for seg konkurransedyktig, men da plutselig uinteressert i å konkurrere. Både Ylajali og den anonyme prostituerte unge kvinnen synes å være interessert i andre kvaliteter ved jeg-personen enn hans økonomiske situasjon og status, men det er dette materielle aspektet han selv lar være avgjørende i sitt forhold til dem. Det kan med andre ord være fristende å tolke jeg-personens forhold til kvinner og sex psykologisk, som angst, hemninger, impotens og så videre, men tekstens egne bidrag til å forstå mannen, handler om materielle ressurser.[10] Hamsuns mann unngår seksualitet ved å skylde på de manglende midler.

Høydepunktet i romanens erotiske fortelling er scenen hvor han blir invitert inn i Ylajalis leilighet og alt ligger til rette for at nytelsen er innen rekkevidde. Hans begjær konkretiseres i kroppsreaksjoner: "Mit Hjærte slog højt, Blodet spændte mig varmt gjennem Aarene" (244). Men med sin såre fot er han fysisk handikappet, og han halter seg gjennom katt-og-mus-leken rundt bordet. Den ambivalente holdningen som skinner gjennom i hans kommunikasjon med henne, uttrykkes både kroppslig og språklig. Han har barbert seg, men han halter i sin jakt. Han manøvrerer henne ned i sofaen og får se hennes bryst, men det ligger en mengde håravfall på hans aksler. Han bekjenner sine følelser og verbaliserer sitt begjær, men han forteller også om sin fattigdom og sine ydmykelser.

Denne dynamikken varer hele scenen ut, og både hun og han preges av tvetydig holdning til det som foregår. Han kysser henne og blotter hennes overkropp, men hennes oppdagelse av håravfallet setter punktum for prosessen. Det er på bakgrunn av denne ydmykelsen at han setter i gang med sine bekjennelser og gjør henne enda mer usikker. Slik blir denne situasjonen preget av en seksuell tilfredsstillelse som er tilgjengelig, men som hans egen atferd saboterer, og som eksponeres gjennom et tvetydig kroppsspråk og en tale som er høyst sprikende i sin effekt. Scenen avsluttes med at hun kaster seg om hans hals og tilbyr ham en kjærlighet som han ikke er i stand til å ta imot. Han går til slutt baklengs ut av rommet – et endelig tegn på hans ambivalens, annerledeshet og nederlag som forfører.

Forbindelsen mellom seksualitet og penger blir i romanen understreket til siste slutt og forskyver relasjonen mellom kjønnene fra intimsfæren og ut i markedet. Når jeg-personen mottar ti kroner fra en ukjent avsender, kaster han den krøllete seddelen i ansiktet på vertinnen. Men når han skjønner at de kommer fra Ylajali, blir han "syg af Smærte og Skam" (318). Den seksuelle ydmy-

10. Anmelderen i *Kristiania Intelligenssedler* antydet at Hamsun kanskje hadde "en kold plet der", noe Hamsun i et brev til Erik Skram reagerte sterkt på. Jf. Tore Hamsun: *Knut Hamsun som han var. Et utvalg av hans brev*, Gyldendal, Oslo 1956, side 101.

kelsen går hånd i hånd med den økonomiske, og i *Sult* er suksess eller fiasko på kjønnsmarkedet konsekvent relatert til betalingsevne. Ikke slik å forstå at jeg-personen ikke har tilgang til kvinner og sex, tvert imot. Kvinnene, både den prostituerte kvinnen og Ylajali, er langt på vei villige til tross for hans gjentatte iscenesettelse av seg selv som en ynkelig, fattig og usympatisk person. Men i stedet for å forklare atferdsmønsteret hans psykologisk, legger romanen vekt på å beskrive hans tanker og reaksjoner, samt å betone hvordan han selv lar økonomien og den materielle tilstanden stå i veien for å realisere et intimt forhold.

Kroppens kunst

Sult er en kunstnerroman. Hovedpersonen er forfatter, og hans profesjonelle gjøremål består i å skrive. I løpet av handlingen hører vi om en rekke ideer og påbegynte manuskripter, men som regel blir de ikke ferdig eller får ingen avsetning. Også her inngår jeg-personens aktiviteter i en klart markedsøkonomisk rasjonalitet, som innenfor romanens materialistiske logikk styrer hans kunstneriske målsetninger. Ser vi nærmere på de ulike scenene hvor inspirasjon, skriveplaner og skriving blir beskrevet, blir dette tydelig. Romanens utkast til estetisk diskusjon kan avleses i relasjonen mellom de omtalte prosjektene og den foreliggende tekst.

En rød tråd i "Første Stykke" er jeg-personens skriving, som umiddelbart presenteres som et levebrød: "Nu og da, naar Lykken var god, kunde jeg drive det til at faa fem Kroner af et eller andet Blad for en Føljeton" (2). Dette fokuset på den økonomiske gevinsten ved arbeidet blir understreket gang på gang; det overskygger i første omgang fullstendig det kunstneriske og innholdsmessige aspektet ved en tekst og kan knapt leses annerledes enn ironisk. Hele sommeren har han sittet på kirkegårder og i parker og forfattet artikler for bladene. Når et stykke er ferdig, tar han fatt på et nytt, som om han befinner seg i en industriell produksjon av en handelsvare. Resultatet er ofte avslag, men er han heldig, så kan arbeidet innbringe "fem Kroner for en Eftermiddags Arbeide" (5).

Inspirasjon fremstilles som et lunefullt fenomen som åpenbart ikke lar seg styre av materielle hensyn. Han blir ikke mer kreativ eller pragmatisk produktiv av å sulte eller mangle penger. Tar han fram blyant og papir i den klare hensikt å produsere en selgelig tekst, så kan skriveevnen utebli og distraksjonene overta. På en benk i Studenterlunden sitter han med papirsakene i hånden og får ikke øyne og tanker vekk fra fluer og mygg. Stadig vekk må han konstatere at hjernen er tom og at papiret bare kan brettes sammen og puttes i lommen.

Like uforutsigelig og uforklarlig kommer inspirasjonen for fullt en enkelt gang, kanskje ikke uventet i en gråsone mellom natt og dag, søvn og våken tilstand. Uten noen forklaring eller påvirkning strømmer ideene på, ordner seg til ord og setninger som til slutt blir en hel bunke papirer. Tilfreds med resultatet takserer han produktet først til fem kroner, deretter til ti, og senere tolker han hele opplevelsen som en gave fra Gud: "Det er Gud! det er Gud! raabte jeg til mig selv, og jeg græd af Begejstring over mine egne Ord" (53). Men samtidig får også denne romantisk-metafysiske forståelsen av inspirasjonens gåte en umiddelbar nivellering, idet han minner seg selv om sine trivielle omgivelser: "nu og da maatte jeg standse op og lytte et Øjeblik om der skulde komme nogen i Trapperne" (53).

Denne ambivalensen mellom å forstå tekstproduksjonen som nødtørftig tjening til livets opphold i et marked og en kunstnerisk ytelse inspirert av Gud, varer ved stykket ut. Vi kan kalle det en konflikt mellom en romantisk kunstforståelse og en moderne, men begge blir omfattet med ironi. De to sidene ved tekstproduksjonen synes faktisk å henge i hop, idet dette stykket avsluttes med budskapet om at føljetongen er antatt, hvorpå helten kan sole seg i redaktørens ord om at det er talentfullt gjort og en liten genistrek verd ti kroner!

Noen forskere har hevdet at *Sult* er den romanen som blir til innenfor tekstens univers. Det er gode grunner til en slik antakelse, ikke bare fordi den bygger på biografiske erfaringer hos forfatteren Hamsun, men også fordi dens estetikk reflekteres og settes i relieff på romanens metanivå. Innledningsvis blir forfattervirksomheten således presentert som et nøkternt levebrød, som et samlebåndsarbeid rettet mot et kommersielt marked. Litteraturens innhold og form synes ikke å ha betydning bare den kan generere inntekt. Denne situasjonen møtes imidlertid etter hvert av en større ambisjon om berømmelse og sosial betydning, samtidig som form og innhold i de forskjellige prosjektene blir mer eksplisitte. Langsomt oppstår også ideen om at forfattergjerningen er åndelig påvirket, og helten oppholder seg mot slutten lenge i en illusjon om at ånden vil hjelpe ham til å produsere et genialt verk.

Som en parallell utvikling til dette, blir resultatet imidlertid stadig magrere, inntil han til slutt gir opp hele sitt forehavende, brekker blyanten og tramper på sin hatt. Kunst fremstilles dermed både som et nærmest industrielt foretak med inntekts ervervelse som eneste mål, og som et ekstraordinært fenomen, noe som krever en unik innsats og avhenger av åndelig stimulans. Ironien – og romanens tvetydighet – ligger i at begge disse synsmåter samtidig undergraves. Den ironiske behandlingen først av kunst som vare og deretter av kunst som ånd, bidrar til at leseren ikke noe sted kan finne holdepunkt for

en konsistent kunstforståelse. Det er kanskje likevel – til syvende og sist – mulig å påpeke en estetikk som forbinder kunst med kropp.

Mellom den moderne markedsøkonomien, hvor kunstverkets verdi for publikum er alfa og omega, og den romantiske genidyrkingen, hvor kunstverket er autonomt og resultat av en åndelig inspirasjon, kan vi lese *Sult* som et estetisk alternativ. Med sitt konsekvente fokus på kroppen som primært sted for inntak av og uttrykk for persepsjoner og erfaringer, som uomgjengelig medium i den sosiale kommunikasjonen, og ikke minst som sentrum for romanens egen interesse og problemorientering, er *Sult* en roman som forankrer mennesket og kunsten i en kroppslig tilgang til verden. Slik bidrar den kanskje ikke først og fremst til en ny psykologisk litteratur, selv om dens hovedperson er et åpenbart psykologisk interessant tilfelle, men foregriper isteden den fenomenologiske forståelsen av kroppen som situasjon.

Sult gir oss nemlig ikke først og fremst en forklaring på sin hovedpersons atferd, men snarere en nøyaktig beskrivelse av hvilke kroppslige forutsetninger som ligger til grunn for at han gjør som han gjør. For å forstå ham psykologisk, må fortolkeren isteden støtte seg til et teoretisk rammeverk som ligger utenfor teksten selv. Romanens egen diskurs er deskriptiv snarere enn forklarende, og dens forhold til det fortalte er i økende grad ironisk. Hamsuns hovedverk er derfor mindre psykologi enn fenomenologi, men i første rekke representerer romanen en kroppsorientert estetikk som etter mitt syn ivaretar og foregriper en moderne sensibilitet, og som peker fremover mot det tjuende århundre.

ÅRSMØTE

27. oktober 2004
Clarion Hotel Ernst, Kristiansand

Referat fra årsmøtet 27.10. 2004
Program for årsmøte og årsfest 27.10. 2004

Årsmøteforedrag:
Professor Geirr Wiggen:
Ei historisk belysning av stillhet som
danningsmål og læringsvilkår

Agder Vitenskapsakademi

Referat fra årsmøtet 27.10.04

Årsmøtet ble holdt på Clarion Hotell Ernst onsdag 27. oktober 2004, med årsfest etterpå i Speilsalen. 38 medlemmer og 15 inviterte gjester var til stede.

Preses, professor Ernst Håkon Jahr, ønsket velkommen og ledet møtet.

SAK 1: INNKALLING OG REFERAT

Innkalling var sendt ut per e-post og brev 23.9.04, og forhandlingene ble avviklet i henhold til denne, og til spesifisert agenda lagt ut til møtet. Sekretæren refererte medlemsmøtet 9.9.04.
Vedtak: Innkalling og referat godkjent

SAK 2: PRESES ØNSKET NYE MEDLEMMER VELKOMMEN

Tyve nye medlemmer ble ønsket velkommen, og preses overrakte Medlemsdiplomet til de ti av disse som var til stede. De øvrige ti vil motta sine, enten direkte eller per post, evt ved en særskilt markering for utenlandske medlemmer. Av de nye medlemmene var ti ordinære innenlandske, fem korresponderende innenlandske, og fem utenlandske. Samlet medlemstall i akademiet per 27.10.04 er dermed 110.

SAK 3: TILDELING AV PRISER

Agder Vitenskapsakademis priser ble delt ut for første gang, og begivenheten ble markert av preses. Akademiets styre hadde oppnevnt en sakkyndig komite for hver av de tre priser, og preses siterte fra komiteenes innstillinger under tildelingen.

Prisvinnerne ble:

Professor Leiv Storesletten, Sørlandets kompetansefonds forskningspris, kr 30.000
Dr. art. Kristine Hasund, Sørlandets kompetansefonds populærvitenskapelige pris, kr 20.000
Professor Jan Inge Jenssen og dr. oecon. Sigbjørn Sødal, Skipskredittfondets pris for maritim forskning, hver kr 15.000 for et felles prosjekt.

I tillegg til prispengene fikk prisvinnerne hvert sitt fotografiske bilde med inskripsjon. Fotograf: Akademiets medlem Olav Breen.

SAK 4: AGDER VITENSKAPSAKADEMIS ÅRBOK FOR 2003

Thor Einar Hanisch (red.) la fram årboka, som for 2003 er på 152 sider, og i likhet med for 2002, gitt ut på Høyskoleforlaget. Årboka ble delt ut til de som var til stede på årsfesten, og vil bli distribuert til akademiets øvrige medlemmer.

SAK 5: STYRETS ÅRSMELDING FOR 2003

Årsmeldingen var behandlet av styret i møte 9.9.04, lagt ut til møtet, og presentert av sekretæren.
Vedtak: Godkjent

SAK 6: REGNSKAP FOR 2003

Revidert regnskap, behandlet av styret i møte 9.9.04, var lagt ut til møtet, og presentert av sekretæren.
Vedtak: Godkjent

SAK 7: VALG

José J. Gonzalez la fram valgkomiteens innstilling. Valget ble avviklet i henhold til denne.

Valg: Preses og styrets øvrige medlemmer ble gjenvalgt for to år, dvs fram til 27.10.06. For samme periode ble disse medlemmene valgt til å være personlige vararepresentanter:

Marit Christoffersen, senere Aamodt Nielsen, for Ernst Håkon Jahr
Christian Fredrik Lindboe for Svein Gunnar Gundersen
Per Kjetil Farstad for Tore Austad
Gunvor Lande for Olav Skjevesland
Morten Tveitereid for Leiv Storesletten.

Akademisekretær Thor Einar Hanisch og statsautorisert revisor Torkel Hurvenes ble gjenvalgt for ett år, dvs fram til 27.10.05.

Etter innstilling fra styret ble valgkomiteen, Maria Luiza Cestari, Roy T. Eriksen, José J. Gonzalez og Gunhild Hagestad, gjenvalgt for to år, fram til 27.10.06.

Årsmøteforedraget ble holdt av professor Geirr Wiggen, Universitetet i Oslo. Tema:
"Ei historisk belysning av stillhet som danningsmål og læringsvilkår".

Innlegg av daglig leder for Xristos Research Centre på Lesbos, førsteamanuensis Haakon Smedsvik Hanssen, om planene for bygging for akademiet på senteret.

Kunstneriske innslag: En strykekvartett fra Fakultet for kunstfag, Musikkonservatoriet, spilte ved avslutningen av årsmøtet og under årsfesten. Musikere var Maja Birkeland, Sanja Dukanac, Miloslava Georgieva og Sara Høygilt. Ellen Breen spilte inngangsmusikk ved åpningen av årsmøtet.

Agder Vitenskapsakademi 4.11.04

Thor Einar Hanisch

Akademisekretær/referent

Agder Vitenskapsakademi

Årsmøte 27. oktober 2004 • Clarion Ernst Hotel

- **SAK 1: INNKALLING/AGENDA/REFERAT**
  Innkalling med agenda er sendt ut per e-post og brev mer enn tre uker før årsmøtet. Sekretæren leser referat fra medlemsmøtet 9.9.04.
  Forslag til vedtak: Godkjennes.

- **SAK 2: PRESES ØNSKER NYE MEDLEMMER VELKOMMEN**
  De nye medlemmene mottar sine diplomer.

- **SAK 3: UTDELING AV PRISER**
  Preses foretar utdeling av de tre prisene som Agder Vitenskapsakademi administrerer:
  - Sørlandets kompetansefonds forskningspris.
  - Sørlandets kompetansefonds populærvitenskapelige pris.
  - Skipskredittfondets pris for maritim forskning.

- **SAK 4: AKADEMIETS ÅRBOK FOR 2003**
  Sekretæren framlegger årboka.

- **SAK 5: STYRETS ÅRSMELDING FOR 2003**
  Årsmeldingen er behandlet av styret 9.9.04 og legges ut i møtet.
  Forslag til vedtak: Godkjennes.

- **SAK 6: REGNSKAP FOR 2003**
  Revidert regnskap er behandlet av styret 9.9.04 og legges ut i møtet.
  Forslag til vedtak: Godkjennes.

- **SAK 7: VALG**
  Valgkomiteen v/ José J. Gonzalez legger fram innstilling.
  Styret velges normalt for to år av gangen, men ble 27.10.03 valgt for perioden fram til 27.10.04. Akademisekretær og revisor velges for ett år av gangen. Nytt i 2004 er at personlige vararepresentanter for styrets fem medlemmer nå velges.

- **Årsmøteforedraget** blir i år holdt av professor dr. philos. Geirr Wiggen, Universitetet i Oslo:
  "Ei historisk belysning av stillhet som danningsmål og læringsvilkår".

- **Orientering om** Xristos Research Centre på Lesbos ved daglig leder, forsteamanuensis Haakon Smedsvik Hanssen.

Årsfest 27. oktober 2004

Meny

Forrett

Ørret Carpaccio rundt et ruccula rede med ristede pinjekjerner og kedjah
Vin: Domaine du Tariquet

Hovedrett

Marqué marinert lammecarée flettet på rattatouille med dampet brokkoli, sjysaus og ovnsbakte poteter
Vin: Moneda San Vionese

Dessert

Sjokolademousse i vannbakkels med vaniljekrem og fruktsalsa på bærcouli

Musikere:
Sarah Hilgiit • Sanja Dukanac • Miloslava Georgieva • Maja Birkeland

Priser

Preses Ernst Håkon Jahr sto for den første utdelingen av Sørlandets kompetansefonds priser for forskning og formidling og Skipskredittfondets pris for maritim forskning, og gjenga dette fra juryenes begrunnelser for tildelingene:

Forskningsprisen

"tildeles professor Leiv Storesletten for arbeidet "Convective Plume Paths in Anisotropic Porous Media" publisert i tidsskriftet *Transport in Porous Media* ***49***: 9–25, 2002 (medforfattere D.A.S.Rees og A.P. Bassom).

Arbeidet (som ble publisert i et høyt rangert vitenskapelig tidsskrift) analyserer konveksjonseffekter forårsaket av linjeformige varmekilder i medier med anisotrop permeabilitet for ulike geometriske konfigurasjoner. De resulterende hydrodynamiske ikke-lineære likninger er et meget utfordrende matematisk problem. Arbeidet viser at retningen til konveksjonssøylen ("plume" – tilsvarende røyk fra et bål) bestemmes ut fra en balanse bestemt av mediets anisotrope egenskaper og den geometriske konfigurasjonen. Den dagligdagse erfaringen at konveksjonsretningen er vertikal (når det er vindstille) gjelder ikke for anisotrope medier. Juryen fremhever arbeidets krevende analytiske og numeriske analyse samt dets betydning som matematikk anvendt på fysiske fenomener."

Populærvitenskapelig pris

"Ingrid Kristine Hasund har, trass i sin unge alder, ein nokså stor vitskapleg produksjon. Når det i vår samanheng gjeld den populærvitskaplege prisen til Agder Vitskapsakademi, er det naturleg å nemna den store innsatsen Hasund har gjort for å presentera faglege språkvitskaplege problem for ålmenta. Det gjeld foredrag på konferansar og kulturarrangement, innlegg og intervju i aviser, radio og TV. Komiteen har t.d. talt opp at Hasund har hatt 27 konferanseinnlegg og 3 innlegg på offentlege arrangement, vore aktør i 21 avisinnlegg (som intervjuobjekt eller som skribent) og vore deltakar i 39 radio- og fjernsynsprogram.

Komiteen vil framheva nokre av sidene ved Ingrid Kristine Hasunds forsking og forskingsformidling. Det gjeld mellom anna dette at ho på ein førebiletleg måte formidlar *eiga* forsking, som samtidig er *ny* forsking. Ho fortel oss om tverrkulturell kommunikasjon blant ungdommar, og ho formidlar tilbake til ungdommen det ho har funne ut om kvardagsspråket deira (slang og språkendringar). Hasund lærer oss en god del om ungdommens språkidentitet

og gruppetilhørigheit. Hovedstudien hennar er komparativ – mellom norsk og engelsk. Ho utnyttar det komparative elementet svært bra. Resultatet blir nyttig forsking i vår "anglifiserte" kvardag."

Pris for maritim forskning

"Jan Inge Jenssen og Sigbjørn Sødal får prisen for deres bidrag til boken *European maritime clusters: global trends, theoretical framework, the cases of Norway and the Netherlands, policy recommendations.*

Boken presenterer på en god måte eksisterende forskning omkring maritime klynger i Europa, og forsøker å sette denne forskning inn i en aktuell politisk sammenheng. Som akademikere gjør forfatterne det sjeldne å komme med konkrete, politiske anbefalinger, som både akademisk så vel som politisk, må betraktes som delvis kontroversielle. Dermed har fagøkonomene tatt et viktig steg i retning av å bli premissleverandører til den løpende, politiske debatt. Det er modig gjort, men på samme tid blir dette en utfordring til det akademiske fagmiljø ved HiA. Boken bidrar på samme tid til å plassere HiA på det internasjonale kart over betydningsfulle maritime fagmiljøer i Europa."

Juryer

For Sørlandets Kompetansefonds Forskningpris:
Finn Benestad, Jose J. Gonzalez (koordinator), Svein Gunnar Gundersen, Gunhild Hagestad og Unni Langås

For Sørlandets Kompetansefonds Populærvitenskapelige Pris:
Trygve Breiteig (koordinator), May-Brith Ohman Nielsen, Martin Skjekkeland, Anne-Marie Støkken og Morten Tveitereid

For Skipskredittfondets Maritime Forskningspris:
Finn Amund Nordby, Siri Pettersen Strandenes og Tor Wergeland (koordinator)

Geirr Wiggen
Universitetet i Oslo

Kulturhistorisk belysning av stillhet som danningsmål og læringsvilkår

I flere tiår har sosiolingvister og kolleger i ulike samfunnsvitenskaper betont stillhet i skole- og læringssammenheng som noe negativt. Deres fokus har vært stillhet som maktutøving eller generelt disiplineringsmiddel eller som symptom på sosial marginalisering, undertrykking eller individuell mindreverdskjensle. Det må forstås som uttrykk for et etisk engasjement til beste for politisk avmektige samfunnsgrupper og etniske minoritetsgrupper generelt, kvinner i patriarkalske samfunn spesielt. Til det siste hører kvinnepolitisk (feministisk) og sosiolingvistisk litteratur som belyser jente-/kvinnesosialisering i og utafor skoleinstitusjoner, der jenters større autoritetsaksept og lågere sjøltillit enn gutters tematiseres, ikke minst slik det kommer til uttrykk i omsyns- og omsorgsfull språkbruk og i relativt større grad av taushet og passivitet i forhold til det gutter oppviser i klasseromsdiskurser. Dette er et verdig engasjement som stadig har krav på aktpågivenhet.

Men kanskje er det slik at denne langvarige betoninga av stillhet som noe negativt har bidratt både til teoridanning og praksis i skole- og læringssammenheng og til forestillinger om normretthet i sosial atferd mer generelt som overser stillhetas positive verdi. For meg som språkviter av det språksosiologiske slaget har det vært ei påtrengende problemstilling sia midten av 1990-tallet, enda jeg fant en måte å nærme meg spørsmålet på først ved påsketider 2002 som gjorde at jeg kunne gjøre stillhet som allment kulturelt danningsmål og som allmennmenneskelig eksistensvilkår, og dermed også som læringsvilkår, og skolens tilrettelegging for det til primært granskingstema i halvannet år deretter. Det blei ei fascinerende og lærerik granskingsferd gjennom flere fags vitenskapelige litteratur, hvis resultat foreligger i ei bok som kom ut før jul i 2003: *Stillhet. Et skoleanliggende* (Oslo: Novus forlag).

Der vil den som er interessert i det, finne en nokså fyldig bibliografi som også det jeg vil legge fram her, bygger på. Jeg gjentar derfor ikke de samme referansene her. Bokas fler- og tverrvitenskapelige karakter gjør for øvrig at

leseren godt kan lese den i slike biter og stykker som han eller hun er særlig interessert i: pedagogikkfaglige aspekt som knytter seg til danning og læring, til skolehistorie, til Marchtal- og Montessori-pedagogiske planer og praksiser og ditto i og for norsk grunnskole; kulturhistoriske aspekt med tilknytning til egyptologi, sumerologi, assyriologi, gammelhebraisk, gresk antikk, kristendom og urfolkskulturer; teologiske, idéhistoriske og filosofiske aspekt; relevante personlighetspsykologiske og nevrobiologiske innsikter; mer marginalt også språkvitenskapelige, især paralingvistiske, poeng. Samtidig inngår det samla kunnskapstilfanget fra alle disse fagfelta i et overordna argument som er ment å skulle utfordre den dominerende læringsteoretiske posisjonen i pedagogikkfaget for tida, den sosiokulturelle læringsteorien.

Jeg kan naturligvis ikke komme inn på det hele her, enn si like grundig. Det er noen hovedpoeng i det kulturhistoriske aspektet jeg vil holde fram i dette foredraget.

Men utgangspunktet mitt har vært vår egen situasjon her og nå og er ikke originalt: samtidas uro i lyd, rørsler og den enkeltes sinn. Det har vært tema i massemedier så vel som i enkelte fagbøker i seinere år. Min særlige vinkling er skolens og, i videre forstand, samfunnsoppdragelsens. Som språkviter i en universitetslærestol med ansvar for fagdidaktiske problemstillinger spør jeg om det er motivert og mulig å sette – eller, som den kulturhistoriske delen av studiet mitt skulle komme til å gjøre det grunngitt å si, gjeninnsette – stillhet på pensum, rett og slett fordi det er et grunnleggende livsvilkår som nå synes å bli vanskjøtta.

For aktivitet og produktivitet framstår som så dominerende også i dagens skole, og speiler således den aktivitets- og produktivitetsorienteringa som preger samfunnslivet ellers i vår tid, at spørsmålet synes relevant. Både i og utafor skolen gir den våre liv et stadig mer hektisk og andpustent preg, ei uro i sinnet, både som forutsetning for nytenking og nyskaping og som følge av stadig og hvileløst å skulle henge med i alt som skjer, å skulle strekke seg stadig lengre og, dermed, en følelse av utilstrekkelighet. Det er som en ustanselig konkurranse, en markedskrigs-kolonisering av stadig flere livssfærer, i økende grad også skolen, hvis belastning først og fremst er mental: Hvor er det rom for mental hvile, for sinnsro og for besinnelse? Hva lærer vi våre barn og unge om det?

Så er det altså djupest sett en sjelelig og en sinnets stillhet jeg setter på dagsordenen. Fordi sinn og kropp henger sammen, utelukker det ikke at en oppdragelse til stillhet også vil kunne innebære øving i å *være* stille, holde kroppen i ro og tie. Jeg tenker vel å merke ikke på fysisk stillhet som arbeidsmiljø eller forutsetning for å konsentrere seg eller tilmed "effektivisere" lekselæring eller ferdighetstrening. Det ville kunne inngå i et målrasjonelt reson-

nement etter vår tids dominerende tenkning og for øvrig passe for noen, men ellers fort komme i konflikt med den slags "kreativ støy" som mange pedagoger har villet lære oss å vurdere som noe positivt, dvs. målrasjonelt effektivt, i læringssammenheng. Jeg tenker i stedet på et visst element av fysisk ro undervegs i en læringsprosess der målet er å lære å kjenne verdien av sinnsro og sjelelig stillhet i seg sjøl. I den sammenhengen kan det også være et mål å lære de unge å kjenne verdien av taushet. Fordi den enkeltes personlighet er unik, mer eller mindre ulik andres, og livsvilkåra er så varierende, kan det likevel ikke være tale om å stille krav til alle om å holde kroppen i ro og tie i bestemte sammenhenger og i bestemte tidsrom, enda ei viss øving i det nok kunne være på sin plass: Dagens norske før- og småskolelærere har grundig erfaring med å bruke mandager til å roe de små etter at de har vært overlatt til seg sjøl framfor fjernsynsskjermene lørdags- og søndagsmorgenene og har mottatt sterke og ubearbeidde aktivitetsinntrykk der. Krav om kroppsro og taushet kan imidlertid være direkte smertefullt å adlyde for en god del barn og unge, og for dem ville et slikt krav virke mot sin hensikt og bare virke disiplinerende i autoritetsunderkastende forstand. Et allment krav om at barn og unge skal tie og holde kroppen i ro i skole- og oppdragelsessammenheng kjenner vi altfor godt fra skolehistoria som et reint disiplineringsmiddel. Og det er ikke meninga her. Meninga er heller ikke, som jeg begynte med å understreke, å tematisere stillhet som symptom på og/eller middel til andre negative forhold i menneskelig samkvems- og læringssammenheng.

Før jeg lyktes med å skrive den boka om stillhet som har brakt meg til talerstolen i Agder Vitenskapsakademi her og nå, hadde jeg prøvd å nærme meg temaet ontologisk. Det lyktes ikke. Trulig er det uråd å sette ord på hva stillhet *er, i og for seg*. Min mangelfulle kunnskap i utgangspunktet også om hvilken plass stillhet har hatt *som verdi i vår kulturhistorie*, førte imidlertid til at temaet åpna seg på en fruktbar måte etter hvert som jeg studerte og tok til å skrive fram det aspektet. Det måtte jeg gjøre sjøl på grunnlag av ulike og, etter mitt begrep, omfattende faglitterære studier, for jeg fant ingen tilsvarende stillhetshistorisk framstilling fra andres hand på noe språk som var forståelig for meg. Ikke bare setter ei slik kulturhistorisk utgreiing vår samtids manglende akt på stillhet i et interessant og forklarende perspektiv, men den tematiserer også åssen stillhet på ulike måter har vært og stadig kan være en verdi *i menneskers liv*, individuelt og sosialt. La meg i brutal korthet oppsummere de store og lange linjene i dette kulturhistoriske studiet. Interesserte må gå til bokas første drygt hundre sider for å finne nyanseringer og utdjupinger av og belegg for poenga i tilvisinger til og sitat fra primærkjelder og aktuell faglitteratur.

Når vi i faglighistoriske sammenhenger som denne ofte peker tilbake til antikkens Hellas ("tilmed de gamle grekere ..."), peker vi ikke langt nok bakover, knapt halvvegs så langt vi har skriftlige kjelder, i visse sammenhenger endatil mindre enn som så, der arkeologi og genetikk hjelper oss til å se eller ane menneskeliv før menneskers språk blei skriftfesta. Blikket tilbake til antikkens Hellas er ikke bare for kort, det er i mange sammenhenger, blant annet når det gjelder stillhet, inadekvat. Antikkens Hellas er ikke bare yngre, langt yngre, enn de ulike høgkulturene i det nære Østen som ikke mindre enn den greske hører til kulturrøttene våre: den gammelmesopotamiske og den gammelegyptiske, som begge har etterlatt seg skriftlige kjelder helt tilbake til slutten av det fjerde tusenåret f.Kr., og den gammelhebraiske, som er betydelig yngre enn dem, men som likevel går lengre tilbake enn det vi kjenner som gresk antikk. Den gammelgreske kulturen er på mange måter annerledes også, en av mange ulike orienteringer i vårt opphav som ikke uten videre er kvalitativt bedre enn de andre, om enn skjellsettende på en del områder som har med tenkemåter å gjøre, og som vi f.o.m. renessansen og især de siste drygt to hundre åra i europeisk historie er kommet til å verdsette framfor andre kulturorienteringer, så de hine er kommet i skyggen i eller helt er falt ut av manges bevissthet.

Om stillhetas plass i disse oldtidskulturene kan vi slå fast at den var sentral i den eldste mesopotamiske kulturen, d.e. den sumerisk-akkadiske og kulturarven derfra, og i den gammelegyptiske, spesielt i den siste, der stillhet – forstått på ulike måter som jeg straks skal gi eksempel på – utvikla seg fra de eldste dynastiske tidene til å bli både det fremste uttrykket for visdom og visdomsdanning og sjølve kongsvegen til visdom i unge menneskers danningsprosess. I fremste rekke stod den danninga skolene kunne gi de unge: Det var skriverskoler, like gamle som skrivekunsten sjøl. Men sjølve skriveferdigheta, det å memorere skrifttegna og forme dem rett og vakkert i ulike sjangersammenhenger, blei ansett som en hvilken som helst handverksferdighet. Slik skriveferdighet krevde rett nok betydelig og strevsom læringstid. Etter de fleste egyptologers og sumerologers vurdering var den tekniske eller formelle skriveferdigheta likevel sekundær i forhold til den etableringa og traderinga av de skoletekstenes visdomsinnhold som var deres lese- og skrivepensum, og som de skulle lære seg utenat. I dem rager stillhet høgt. En god skriver var først og fremst en som kunne høre, d.e. lytte til og annamme visdomsinnholdet i skolenes kanontekster. Visdomsdanninga hadde forrang framfor ferdighetsdanninga i disse kulturene. Det har med de eldste oldtidskulturenes kosmologi å gjøre, som var gudsorientert (teosentrisk), og med det menneskesynet det innebar, d.e. at mennesket er skapt av Gud med en særegen personlighet som

i all hovedsak er gitt allerede fra fødselen av. Sekundært knytter det seg også til deres særlige sans for skrevet språk framfor det talte, det som fastholdt den gudegitte visdomstradisjonen.

I den gammelegyptiske tradisjonen begynte sansen for stillhet som *kultisk stillhet*, til å begynne med knytt til gravområder og templer, især forbundet med Osiris: Å tie framfor Gud, å være stille i tempelet, var et bud de gamle egyptere var pinlig nøyaktige med å overholde. Poenget var at en måtte være stille (både lågmælt/helst taus og, i videre betydning, ha ro i sinnet) for å kunne høre Guds stemme, men framfor alt for ikke å forstyrre den gudegitte, kosmiske orden. Støy uttrykte kaos. Derfor var rop og høglydt tale forbudt. Av samme grunn skulle en ikke "skynde seg på sine sandaler", "ta for store steg" eller "gå raskt" på hellig grunn, dvs. bevege seg på måter som kunne oppfattes som altfor sjølsikre. Kultisk stillhet dreide seg alltid om langt mer enn å overholde dekorum eller praktisk-etiske forholdsregler. – Men *høflig stillhet* var også viktig: Det hørte til god tone å være stille og alt annet enn sjølhevdende i mellommenneskelig samkvem. Gjennom mer enn tre tusen år florerte det konkretiserte leveregler i tråd med en slik etikette. Vår tids høflighetsforsking viser at stillhet/taushet den dag i dag oppfattes som det fremste uttrykket for høflighet, og det universelt, enda faglitteratur innafor språkvitenskapelig pragmatikk nevner kulturspesifikke sammenhenger der stillhet/taushet også kan oppfattes som uhøflig. – I det gammelegyptiske samfunnet blei *taushet* ellers utlagt *som klok beskyttelse av seg sjøl*, slik en også kan finne enkelte uttrykk for i førkristen norrøn visdomsdikting, enda den norrøne kulturen generelt ikke hadde særlig sans for stillhet: En skulle ikke tale ubetenksomt, ikke pludre i veg. Taushet er som et skjold mot eventuelle ondsindige blant dem som hører, lærte egypterne. – En skulle heller ikke tale stygt om andre, ikke blottstille dem, ikke klandre dem, ikke ydmyke dem en sjøl var overlegen, ikke være dem til ekstra bør eller skade som en sjøl ikke likte eller stod i motsetning til. Det er uttrykk for *ydmyk stillhet*: Å dømme andre blei sett på som urettmessig overmot. – Å tie heller enn å tale i affekt er en annen leveregel en finner utallige belegg for i det gamle Egypt. *Stillhet som sjølbeherskelse* var viktig fordi den kunne både hindre og bilegge krangel og strid. Ikke minst i ordskifter skulle en la være å hisse seg opp: Den dydige skulle møte rop og opphisselse med å tie og lytte. Den kloke hørte; å høre/lytte var tegn på klokskap. Tilmed overfor urett som gjaldt en sjøl, burde en forholde seg stille og rolig: Rop ikke opp mot den som forgår seg mot deg, og grip ikke inn mot vedkommende for din egen skyld, råder Amenemope i overensstemmelse med den eldre Ptahhotep; han mener det beste er å reagere med å tie også overfor eder og forbannelser, ja, tilmed pryl. I Amenemopes lære om sinnsro framstilles det krangle-

vorne, aggressive og voldsomme mennesket, tillike med det grådige, som motsatsen til det gode. Overfor det tilrås taushet. For det gode mennesket er det lett å la være å ljuge og lure andre, hevder Amenemope, særlig om det ikke streber etter rikdom. Streben etter rikdom framstår som en stor trussel mot sinnsro. Det er ett av fire tema som Amenemopes lære samler seg om: a) Ikke streb etter rikdom; avstå fra allslags lureri; gjør godt. Da vil det gå deg godt òg. b) Unngå krangel og provokasjoner. c) Respekter de som er eldre og overordna; vær vennlig overfor de fattige; tal sant i retten. d) Frykt ikke morgendagen. Slik uttrykker Amenemopes lære det gammelegyptiske nye rikets religiøst baserte fromhet. Det forutsetter ei tru på at det fins en rett orden (*ma'at*) i tilværet. – *Stillhet for å unngå "tungesynder"* (*favete linguis*) var ikke mindre viktig: Tal bare for gode formål, si bare det som høver seg; for ikke å si noe skadelig, vær heller taus. – Men stillhetskravet var likevel ikke absolutt: *God tale på rett sted og til rett tid* blei alltid høgt verdsatt, ja, mer og mer venta av den vise gjennom den gammelegyptisk tretusenårige visdomskulturen: Overfor urett, især urett overfor andre, skulle den vise gripe inn med sann tale. – I gudstjenestesammenheng var også offentlige bønner, hymner og liturgisk handling på sin plass, skjønt stille bønn blei rekna som mer, og det i visse sammenhenger også var eksplisitte forbud mot musikk så vel som stemmebruk.

Det gammelegyptiske stillhets-/taushetsidealet blir etter dette stående som et vidt og mangefasettert omgrep. Det omfatter både slike former for stillhet som finner sin primære motivasjon i høflighet og praktisk klokskap, og som ofte er situerte i helt konkrete sosiale forhold – vi finner dem særlig fokusert i de eldre egyptiske lærene – og slike stillhetsformer som springer ut av ei aksentuering av menneskets forhold til Gud og den ydmykhet det motiverer, inkludert økende forståelse for menneskelig svakhet og behovet for tilgivelse. De siste finner vi stadig tydeligere fokusert f.o.m. Anis og Amenemopes lærer, som med religionen som fundament forsøker å betone moralens allmenne karakter, abstrahert fra de konkrete situasjonene (skjønt, i overensstemmelse med den gammelegyptiske kulturkonservatismens ånd, uten helt å bryte med de eldre lærenes situerte moralbud), og enda mer i den demotiske visdomsboka, som fullt og helt lykkes i å framstille moralbuda abstrakt og allment. Der inngår rett stillhet/taushet, slik vi har sett omgrepet nyansert og utvida ovafor, i den moralkodeksens sentraldyd "moderasjon"/"rett sjølbeherskelse"/"likevekt i sinnet".

I det gamle Israel, som lenge etter de eldste kulturene i Egypt og Mesopotamia skapte tekstene i Det gamle testamentet, er det usikkert om det fantes institusjonaliserte skoler, og vi finner stillhet tematisert bare i ganske få gammeltestamentlige tekster. Vi må helt opp til begynnelsen av det andre hundreåret f.Kr.,

til Jesu Siraks sønns visdom 51, 23, for å finne eksplisitt omtale av en institusjonalisert skole i Det gamle testamentet, skjønt epigrafiske kjelder synes å vise til skoler for spesielle formål fra 700-tallet av. Også Jesaia 28, 9–13 kan kanskje (måtte?) leses som latterliggjøring av en leselæringsteknikk som impliserer en skoletype samtida kunne gjenkjenne, men teksten er uklar og vanskelig å tolke.

Stillhet nevnes altså ikke ofte i Det gamle testamentet. I gammeltestamentlige bibelkonkordanser fyller hebraiske grunnord som omsettes med orda stillhet/taushet svært liten plass. I de fleste referansene til gammeltestamentlige tekster er stillhet/taushet/ro dessuten noe som blir uttrykt som noe negativt eller, nøytralt, som en naturtilstand. I sitt monumentalverk om liv og skikker i det gamle Palestina tematiserer heller ikke Gustaf Dalman stillhet i noen forstand, heller ikke Roland E. Murphy i si sammenfattende framstilling av hebraisk visdom. Det høver med ei nyere framstillinga av lyd og stillhet i det gammelhebraiske samfunnet, som – bortsett fra spredte gammeltestamentlige uttrykk for ønske om et ørkenopphold for å få være litt for seg sjøl – på etnoarkeologisk grunnlag kan knytte stillhet i det gammelhebraiske samfunnet bare til mindre pauser i et ellers gråt- og skrikfylt ritual ved dødsleier/likvaker, og som ellers karakteriserer forskjellen på bråk/lyd og stillhet i det samfunnet som en gradsforskjell i lydstyrke/-intensitet. Stillhet fantes med andre ord knapt, og det var slik det skulle være: Bortsett fra det avgrensa området der prestetjenesten, ifølge Toraens prestetekster, blei utført i gammelhebraisk tempelkult, var også templene og tempelplassene normalt fylt av høglytt bønn, (lov)sang og annen lyd. Det som var annerledes i det gammelegyptiske og, til dels, det sumerisk-akkadiske samfunnet, var neppe et annet lydnivå i det hverdagslige, men oppfatninga av bråk som noe negativt og stillhet som dyd. Det samme forholdet – stillhet som dyd, uttrykt på forskjellig vis, i motsetning til ei støyfylt hverdagsvirkelighet – finner vi igjen i mellomalderens Europa, både i kirkelivet og i utdanningssammenheng. Når relativ stillhet kunne anes i det gammelhebraiske samfunnet, for eksempel i form av nedsatt tempo og redusert lydnivå på morgentimenes handmøllegnissel, blei det imidlertid knytt til forestillinger om forestående død/livsfravær. De få stedene der stillhet omtales i positive vendinger (som en sinnstilstand), er med enkelte unntak – viktigst, kanskje, kong Salomos bønn om et hørende hjerte (1. Kongebok 3, 9), d.e. den stillhet som ligger i ei lyttende/mottakelig innstilling (til Guds anvisninger) – å finne i visdomslitteraturen. I ei ganske ny doktoravhandling om stillhetsomgrep og –framstillinger i den hebraiske bibelen synes det å bli bekrefta når det gjelder stillhet i/hos mennesker, som særlig blir tematisert når en person står overfor Guds mysterium. Anmelderen av denne avhandlinga i et ledende tidsskrift for gammeltestament-forsking viser slående nok bare til

eksempel fra visdomstekster i så måte. Annerledes er det når det gjelder Guds egen stillhet. For Guds transcendens og mysterium er stillhet en rik metafor, også utafor visdomslitteraturen, enten det dreier seg om Guds taushet overfor overgrep og som svar på bønner eller om Gud som manifesterer seg i stillhet eller med rolig røst. Tilfeller som det siste er imidlertid heller ikke uten samband til visdomslitteraturen: I 1. Kongebok 19, 11–13 manifesterer Gud seg for Elia i "lyden av en svak susing", skjønt også med "en røst som sa: 'Hva vil du her, Elia?'" Det er et positivt stillhetsuttrykk som er interessant i seg sjøl, men ikke mindre fordi det knytter an til et tilsvarende uttrykk i Job 4, 16, som i eldre norsk omsetting lyder "[…] jeg hørte en stille susen og en røst", i nyere omsetting endra til "og jeg hørte en rolig røst som sa […]".

At det er mye som tyder på at det ikke var formelle/institusjonaliserte skoler i det gamle Israel (skjønt dette er et teksttolkingsspørsmål det rår en viss faglig uenighet om), er ikke så merkelig når vi tenker på at det gamle Israel ikke på langt nær var et så avansert og administrativt komplekst samfunn som de eldre og større rikene i Egypt og Mesopotamia eller for den saks skyld Ugarit opp til ca. 1200 f.Kr. Dessuten var det hebraiske skriftsystemet så mye enklere å lære å lese og skrive enn både kileskriftsystema og Egypts hieroglyfiske, hieratiske og, seinere, demotiske skriftsystem, at skoler for det formålet ikke i samme grad var påkrevde. For det tredje synes skriveopplæringa for nødvendige kongskansellistiske formål i Israel å ha hatt reint pragmatisk karakter, ikke en videre funksjon for (re)produksjon av visdom, som i de eldre rikene.

At vi ikke finner stillhet mer omtalt i Det gamle testamentet, er derimot mer tankevekkende når vi tenker på at visdomslitteraturen der (Salomos ordspråk, Jobs bok, Forkynnerens (Predikerens) bok, Salomos visdom (Visdommens bok) og Jesu Siraks sønns visdom) har klare paralleller og, mener mange, forutsetninger i både eldre egyptisk og eldre mesopotamisk litteratur, framfor alt egyptisk.

I kristen kultur, derimot, finner vi tidlig et betydelig rom for stillhet, eksemplifisert av Jesus sjøl, f.eks. i hans 40 dager i ørkenen og i hans lydighet til sitt oppdrag, i hans påfallende taushet om (d.e. mangel på framheving av) seg sjøl og om ei rekke moralske, sosiale og politiske spørsmål i samtida. Den kristne stillhetstradisjonen er båret fram til vår tid framfor alt gjennom Kirkas monastiske tradisjon. Når stillhetstradisjonen i kristen kulturhistorie er så stor, og den knapt kan finne noen motsvarighet i den kulturen Det gamle testamentet vitner om, må den ha sine røtter annetsteds. Og det synes den å ha framfor alt i det gamle Egypt.

Den unge koptiske kirka er av kristenhetas aller eldste, og den har gitt rom for Kirkas første klosterdannelser (Pakhomios' som den aller første, ved Tabennisi ca. 320 e.Kr., om en ser bort fra St. Antonius' eremitt-tilværelse og den kolonien av eremitter som sist på 200-tallet vokste fram nær hans tilholdssted ved Pispir). Alt fra starten la de koptiske klostrene og ørkenfedrene (anakoretene) stor vekt på stillhet i fromhetslivet av flere grunner og for flere formål, idet de ikke bare overtok hele det mangetusenårige gammelegyptiske taushets- og stillhetsidealet, men bygde det videre ut for kontemplative formål og som forberedelse til, liksom følge av, gudsopplevelser. Og det var fra de koptiske klostrene den kristne monastiske kulturen spredde seg, først til Østkirka f.o.m. Basileios den store (ca. 360), så ad to veger til Vestkirka få tiår etter: Grunnleggeren av den første klosterkommuniteten i vest, Johannes Cassianus, hadde levd som munk først i Palestina, så i Egypt (på 380-tallet), da han kom til Provence via Roma og grunnla St. Victor-klosteret (Marseille) for menn i 415 og St. Salvatore-klosteret for kvinner (visstnok samme år). Cassianus formidla sine erfaringer fra klosterlivet i Egypt, også i sine skrifter, og brakte med det stillhetsidealet til Vest-Europa både personlig og teologisk. Pakhomios' klosterregel var samtidig (i siste del av 300-tallet) blitt omsatt til latin av St. Hieronimus (han som også omsatte Bibelen til latin, *Vulgata*). Det er ikke tvil om at den fikk stor innflytelse på utforminga av klosterlivet i vest. Også da St. Benedikt utforma sin klosterregel på 530-tallet, den som skulle vise seg å skape norm for alt vesteuropeisk klosterliv seinere, var det under sterk innflytelse fra Basileios' østkirkelige og, gjennom den, den koptiske, men også fra Cassianus' skrifter direkte. Slik kom Kirka til å bringe den mange tusen år gamle stillhetskulturen fra især det eldste Egypt til våre breddegrader og vår tid, med avleiringer i folkelig visdom undervegs av typen "tale er sølv, men taushet er gull" – i den grad den ennå har rom og/eller klangbunn i samtidsmenneskers mentalitet.

Mot denne kristendomstraderte stillhetskulturen fra de eldste høgkulturene, især den gammelegyptiske, oppstod et helt annet syn på stillhet og taushet i det antikke Hellas fra og med det fjerde hundreåret f.Kr. Det knytter seg til en annen, antroposentrisk kosmologi, der mennesket ikke lenger oppfattes som gitt fra fødselen av, men liknes f.eks. med ei tom krukke som skal fylles med innhold, eller en leirklump som skal formes til noe vakkert og formålstjenlig ("dannes"); og det viser seg i etableringa av retorikk som sentral danningsøving i skolene, der talt språk settes framfor skrevet, og talekunst skal læres og brukes for å vinne overbevisende fram i ordstrid med andre. For Platon, som underviste ved Akademiet, blei det et poeng å ugyldiggjøre det gammelegyptiske skriftkultursynet. Det bidrar han til eksplisitt i dialogen *Faidros*.

Til Protagoras' maksime (i *Kratylos*): "Mennesket er alle tings målestokk", derimot, svarer likevel Platon (i *Lovene*, bok IV): "Gud er alle tings målestokk". Det antikkens grekere satte i sentrum var nok *individets* forhold til kosmos, naturen, moralske standarder, stat og samfunn, skriver Egil Wyller: "Men grekernes lære var *ikke*, slik som vi takket være renessansen og nyhumanismen ofte tolker den, en individualismens og den personlige selvutfoldelses pris." Nå kom som kjent Platon til å bevege seg fra politikk til filosofi, og han er verken i si samtid eller i ettertid sett som representativ for all antikkens greske tenkning. Ikke uten grunn er han den som kristendommen i første rekke aksepterte som en "Kristi forløper" og en "Moses som taler attisk", for å låne Wyllers formulering, inntil Thomas Aquinas gjorde også Aristoteles' verk akseptabelt for Kirka. Sokrates var for gammel til å vinnes for retorikken; han kalte den "mannfolkgeskjeftighet". Og eldre grekere enn han, f.eks. Solon og Pindar, delte menneskesyn med de gamle egyptere, slik de beundra den gammelegyptiske kulturen generelt. Men ikke slik etter begynnelsen av 300-tallet f.Kr. Isokrates ironiserer i teksten *Busiris* over pythagoreerne for deres opprettholdelse av gammelegyptisk religion og stillhetskultur. Det henger sammen med både mål og midler i samtidig gresk utdanning: Den greske pedagogiske tenkinga var blitt antroposentrisk og brøyt med det med de tidligere høgkulturenes religiøst baserte og i stor grad fellesskapsorienterte læringsmål. Utdanninga skulle utvikle mennesket som menneske – riktignok ikke et hvilket som helst menneske, men den fribårne, mannlige fullborgeren; og for antikkens greker var mennesket borgeren, Aristoteles' *zôon politikon*. "Derfor var den dannelsen som kom på programmet en vesentlig politisk dannelse. Folk skulle bli i stand til å ta del i politikk og samfunnsliv, til å tale for seg og gjøre seg gjeldende", som Øivind Andersen har formulert det. Det er denne politisk orienterte dannelsestradisjonen vi i dag knytter til antikkens Hellas. Og i den har ikke stillhet/taushet noen plass av betydning, iallfall ikke utover taushet for ikke å såre andre (*favete linguis*).

I meningsbrytinga mellom gammelegyptisk og antikk gresk danningskultur kan vi øyne motsetninga i vår tid mellom en dominerende kultur for å hevde, påstå og belære, overtale og vinne over den andre og en mer marginalisert kultur for å lytte til, lære av og forstå den andre, den første mest høvelig for endring og innovasjon, den andre for tradisjon. For det som gav talen forrang framfor det skrevne i den greske antikken, var talekunstens sterkere overtalelseskraft og evne til å få andre til å endre mening i retning av talerens foretrukne syn, ved det at talen, ulikt den skrevne teksten, kunne innstilles etter talesituasjonen og den eller dem en talte med eller til. I sitt klassisk greske opphav var retorikken, som nevnt, knytt til politisk praksis (seinere fikk den

andre arenaer i tillegg), og formålet var eksplisitt å overtale. I den sammenhengen blei det sett på som en styrke for taleren at han bl.a. kunne møte opposisjon med oppildna engasjement og tale med spontant kjensletrykk – motsatt alt det den gammelegyptiske og, i viktige deler, den sumerisk-akkadiske visdomskulturen lærte om taushet og sjølbeherskelse i hissige ordskiftesituasjoner. Denne retorikk-kulturen er det som mer enn sin motsats har satt sitt preg på skolenes virksomhet i vår del av verden, gjennom romersk antikk og den ettermellomalderlige renessansen like fra sitt greske utgangspunkt.

Vi har, ser det ut til, – om vi vil ha tak i de store linjene og ser bort fra mindre konstitutive aspekt som peker i ulike retninger – med to grunnleggende forskjellige kulturtradisjoner å gjøre: den ene med førgresk, især gammelegyptisk, men òg i betydelig grad mesopotamisk utgangspunkt og med stort rom for stillhet (i alle de betydningene som har vært belyst her) som danningsveg og –uttrykk, religiøst situert innafor en tradisjons- og fellesskapsorientert kultur, som Kirka har ført videre i betydelige deler av sitt virke, framfor alt i ortodoks og romersk-katolsk (særlig monastisk) fromhetsliv; den andre med gresk-romersk utgangspunkt (skjønt med visse paralleller, især handlings-/ ”øye-for-øye”-orienterthet, i førkristen jødisk kultur) og med stort rom for tale og aktiv handling som danningsveg og -uttrykk, innafor en overveiende antroposentrisk, etter hvert sekulært orientert og stadig mer individsentrert kultur, skjønt også med et visst rom innafor Kirka, ikke minst etter Thomas Aquinas’ tilkopling til aristotelisk tenking, gjennom middelalderskolene til vår tid. Men den siste tradisjonen synes å ha blitt så dominerende – etter at den såkalt “ariske” tilnærmingsmodellen fra siste del av 1700-tallet overtok for den tidligere “antikke” modellen når det gjelder å forstå gammelgresk kultur ved å sile ut de orientalske, semittiske og afrikanske tilgangene til den – at vi ikke, og aller minst på våre breddegrader, ser eller husker den første.

Et viktig aspekt ved disse to kulturhistoriske hovedtradisjonene som har relevans for vårt tema her, er deres preg av jordvendthet respektive himmelvendthet. Jeg trenger ikke minne om at det naturligvis ikke er tale om et enten-eller, heller ikke at idéhistorie er noe annet enn mentalitetshistorie i så måte: Tidligere tiders menneske- og livssyn lever videre og setter sitt preg på menneskers verdivalg og innretning i hverdagen samtidig som stadig nye tenkemåter setter preg på samtidas kulturelle normer. Om vi med slike forbehold rekner jordvendthet (d.e. med mennesket som primært orienteringspunkt og normativ instans) som et særlig karakteristisk trekk ved den greske antikken, dens tre renessanse-perioder (d.e. den romerske antikken, 1400-/1500-tallets renessanse og nyklassisisme-/nyhumanisme-perioden på 1600-/1700-tallet) og 1900-tallets hovedstrømninger (både den marxistiske og den kapitalis-

tiske), og himmelvendthet (d.e. med Gud som primært orienteringspunkt og normativ instans) som tilsvarende karakteristisk for periodene før og mellom dem: i de førgreske høgkulturene i fororienten, i mellomalderen og – delvis – i barokkens forsøk på, antitetisk, å forene himmel- og jordvendthet ("høgt og lågt") liksom i romantikkens forsøk på det samme, skjønt nå som gudsorientering på individuelle vilkår, så ser vi at de to orienteringsvegene har alternert i lengre eller kortere perioder gjennom hele vår kulturhistorie, og at vi i øyeblikket befinner oss ved et ytterpunkt av en ganske lang periode med stadig mer individualisert jordvendthet. Alterneringene innafor nyere tid (de siste drygt 500 åra) kan det imidlertid være grunn til å vurdere som underordna ei mer grunnleggende jordvendthetsutvikling i hele denne perioden, de siste 100–150 år helt over i det sekulariserte, og det ganske særlig i de delene av vestlig kultur som er blitt prega av protestantismen.

Marginaliseringa av stillhetskultur i vår tid henger uten tvil sammen med relegeringa av religion og trusforhold til privatsfæren og, for øvrig, til rituelt dekorum i seremonielle sammenhenger og institusjonelle nisjer, ja, med utstøtinga av religiøst liv som fellesanliggende i den allmenne offentlige sfæren, inkludert skolen – kanskje tilmed enda videre: med mangelen på helhets- og meningsskapende mytologi i vår tid. I vestlig lærdomstradisjon, også i skolene, finner en det gjenspeilt i den sekulariseringa av kunnskapsproduksjon og -formidling – og, som følge av den, av elevenes og studentenes danning – som har funnet sted i historisk nyere tid. Jeg vil slett ikke så tvil om verdien av de mange og store fruktene av menneskelig fornuft som tida etter renessansen har frambrakt i vår del av verden. Men jeg har stor sans for gammeltestamentforskeren James Crenshaw når han etter ei tilsvarende erklæring skriver:

> I do wish this sure gain had not come at the price of humility, a sense that all knowledge has an ultimate source beyond the human mind and that insights sometimes come as sheer grace. This I think Anii, *Papyrus Insinger*, and Ben Sira saw with amazing clarity; and for that they deserve our undying gratitude.

Faren for å absoluttere sekularisert tenkning, viten og danning, og det ikke bare i form av snever scientistisk fundamentalisme, har definitivt vært til stede ganske lenge. Fruktene av vår tankekrafts anstrengelser, kunnskap og forståelse, blir ikke lenger oppfatta som et sakrament, tankekrafta i seg sjøl ikke lenger som ei gave fra Skaperen som vi ved hjelp av de talentene vi er skapt med, er i stand til å ta imot og benytte oss av, og som – når vi gjør det – bidrar til å gjøre oss helere som mennesker. En mer ydmyk erkjennelse av vår fornufts grenser så vel som muligheter motiverer mindre ustanselig sjølhevding, påståelighet og krampaktig strev etter sjøl å gripe, kategorisere og hevde

denne eller hin forståelse av gitte saksforhold til fordel for (oppøving i) ei mental og holdnings-/atferdsmessig stillhet som åpner oss for å *bli grepet*, enten det er av andres eller saksforholdets egen rasjonalitet, eller det er i form av plutselig erkjennelse, "jordskjelvet i ens indre", som kollegaen min i pedagogikk, Erling Lars Dale, har kritisert skolen for ikke å gi rom til.

Stillhetsdanning er ikke bare båret fram av kristen kirkelig tradisjon, men har en tydelig plass i de fleste verdensreligioner. Akkurat dét skulle gjøre praktisk-pedagogisk stillhetsdanning lettere å tilpasse vår flerkulturelle skole- og samfunnssituasjon. Også urfolks tradisjonelle livssyn passer inn i denne sammenhengen, for de verdsetter stillhet i dannings- og læringssammenheng langt mer enn den vestlige kulturen de er blitt stilt overfor og utfordra av.

Men, som jeg alt har gjort et poeng av, mange i vår samtidskultur har ikke lenger noen religiøs eller mytologisk sammenhengsforståelse av tilværet sitt. I det nære historiske perspektivet må vi forstå det stadig minkende rommet for stillhet og sinnsro for dem spesielt, men òg reint allment og i samfunnets danning av oss alle i utdanningsinstitusjoner og ellers, i samme sammenheng som utgrensinga av et annet sentralt livselement fra offentlig interesse (også i skolen) – døden –, nemlig som resultat av den kapitalistiske forbrukerkulturen som i nyere tid har satt et stadig djupere avtrykk på vår sivilisasjon. Den ser seg ikke tjent med stillhet og sinnsro (inkludert avklart, verdiordnende dødsbevissthet) i den enkeltes liv, men fokuserer tvert om på øyeblikkets sanseinntrykk og behovstilfredsstillelse. Den ikke bare ønsker, men skaper rastløshet og uro i menneskers sinn for at de, langt utover sine reelle behov, skal kjøpe og forbruke mer av varer og tjenester for å stille den uroa. Med det driver den opp tempo og stress i den enkeltes liv, både i arbeid og fritid, idet målet er å tjene stadig mer for å kunne forbruke stadig mer av det som blir produsert under stadig mer tids- og kostnadspress. Det virker ikke urimelig at utydeligere felles livsverdier og svakere kollektiv veiledning av de unge i viktige valgsituasjoner gjør det lettere for de unge å bli trukket inn i denne rastløshetskulturen. Også skolen og høgere utdanning inngår som produktivitetsfaktor i denne sivilisasjonsutviklinga og har gjort det i økende grad sia 1800-tallet, i det siste med strukturelle og innholdsmessige reformer som bidrar ytterligere til å vektlegge læring av slikt som oppfattes som (instrumentelt) nyttig her og nå for denne sivilisasjonstypens økonomi og arbeidsliv, og med større grad av politisk styring av kunnskapsproduksjonen for det formålet. Og kapitalismen, veit vi etter Max Webers klassiske studie, har som ei av sine historiske forutsetninger det skiftet i menneskesyn som kom med den radikale protestantismen. Forholder det seg slik, hvilke muligheter er det da for å gjeninn-

føre stillhetskulturelle element i skolens allmenndannende virksomhet? Har enkeltlærere og lærerkollegium høve til å virke som redskap for sosial og kulturell endring i en slik kontekst? Tromsø-filosofen Jon Hellesnes er pessimistisk. Men, *om* de skulle ha det, er likevel defameringa og nedbygginga av mytologisk og religiøst meningsskapende mental infrastruktur kommet for langt i vår tid og vår del av verden til at det fins en allmenn eller tilstrekkelig utbredt klangbunn og lydhørhet for stillhetsdanning?

Bo Ralph
Svenska Akademien

Arbetet före festen: Om processen fram mot Nobels litteraturpris

Det litterära Nobelpriset delades första gången ut år 1901. Vissa år under världskrigen utsågs ingen pristagare. Å andra sidan har priset vid några tillfällen tilldelats två personer. Sammanlagt har således drygt hundra pristagare utsetts; årets var nummer 101.

Bland dessa förekommer som bekant både norrmän och svenskar, därtill ytterligare några nordbor. Sett över hela perioden var det betydligt tätare mellan dessa i början än vad det har varit på senare tid: bland de första 30 pristagarna fanns tre norrmän, tre svenskar och två danskar. Nobelpriset i litteratur har sedan dess blivit alltmer internationellt.

Ändå innebär den kritik som brukar framföras mot det litterära Nobelpriset allt som oftast att man menar att pristagarna hämtas från en kulturellt sett alltför snäv krets. Det är naturligtvis sant att det skrivs mängder med litteratur på olika håll i världen och att det är näst intill omöjligt för arton svenska akademiledamöter att skaffa sig en kvalificerad mening om all denna litteratur. Men erfarenhetsmässigt brukar kritikerna lugna sig något när de får reda på hur själva arbetet med Nobelpriset går till och vilken informationssökning – i vidaste bemärkelse – som faktiskt ligger till grund för Svenska Akademiens beslut. Därför skall jag här ta tillfället att kort redogöra för de allmänna dragen i detta arbete. Det kan vara särskilt lämpligt just här och nu, eftersom kritiken i norska medier i år varit ovanligt hård mot Svenska Akademiens val, som nyss tillkännagivits. “Kniser de etterpå?” stod det i Aftenposten.

Sett i backspegeln kan naturligtvis det mesta kritiseras. Premiärvalet, den franske diktaren Sully Prudhomme, framstår idag som en gåta men väckte egentligen inte någon förundran när det begav sig. I Frankrike hyllades han

givetvis. Att Bjørnson fick det tredje litteraturpriset, år 1903, är det kanske inte så mycket att säga om – det var på sin tid ett synnerligen uppskattat val. Från rent litterära utgångspunkter är det väl för eftervärlden mera märkligt att Ibsen däremot aldrig fick priset. Av de femtio första årens handlingar som vid 100-årsjubileet 2001 gjordes tillgängliga för allmänheten, men som dittills hade hållits hemliga, framgår det emellertid att Ibsen mer eller mindre stod på tur när han dog år 1906. Så kan det alltså i vissa fall ha varit. Alla författare blir inte så gamla som man skulle önska.

Nu var det inte bara en ren tillfällighet att Ibsen fick vänta förgäves. Man tvekade i själva verket inför hans frispråkighet och det som man uppfattade som hans låga moral. Sådana synpunkter kan verka komiska för eftervärlden, men de har varit viktiga faktorer som spelat in i åtskilliga fall. Trots att flera svenskar var aktuella i de tidiga diskussionerna var exempelvis August Strindberg, till skillnad från Ibsen, aldrig ens på tal för priset. Det tycks bara ha varit den mångsidige och frisinnade ärkebiskopen Nathan Söderblom som verkligen pläderade för Strindberg. Många av Strindbergs värsta antagonister satt ju i Akademien, och de var inte beredda att sträcka ut någon försonande hand. Bland mera internationella giganter som Akademien missade står nog Leo Tolstoj i en klass för sig, men skälen till det uteblivna priset var inte i första hand dålig litterär orientering från Akademiens sida utan de låg, liksom i Ibsens fall, på det ideologiska och moralfilosofiska planet.

Det är ju så att Nobelpriset i litteratur aldrig har varit något slags världsmästerskap i litteratur – och det kan det heller aldrig bli. Förutom att det är en omöjlig uppgift att bedöma litterära insatser som om de vore en slalomtävling eller en fotbollsmatch, så finns det en del alldeles specifika förutsättningar för Nobelpriset. I Alfred Nobels testamente står det uttryckligen att det är "det utmärktaste i idealisk riktning" som skall belönas. Ordet "idealisk" är svårtolkat, speciellt som det också är otydligt i det handskrivna testamentet. Det har sammanställts med *idealism* och *idealitet* och uppfattades länge som likvärdigt med *idealistisk*. Den tolkningen är nog emellertid felaktig – innebörden "i riktning mot ett ideal" är nog mera korrekt.

Det är uppenbart att man vid den första tidens diskussioner tog mera fasta på testamentets lydelse än vad man tenderat att göra på senare år. Icke-idealistiska författarskap kom alltså inte på fråga. Det har säkert delvis sin förklaring i att Akademiledamöterna var barn av samma tidsanda som Alfred Nobel själv. Det utgående 1800-talets idealism har sedan dess fått rejäla törnar av bl.a. två världskrig och ett nästan halvsekellångt kallt krig. Vi har numera varken samma livssyn eller samma inställning till litteraturen och dess roll för individen och för samhället som man ganska allmänt hade när de första Nobel-

prisen delades ut. Vi har vant oss vid att litterära kvaliteter låter sig förenas med provokativa attityder, som kanske utmanar såväl den rådande samhällsordningen som gällande värderingar på alla plan.

I själva verket har de rena inneboende litterära förtjänsterna kommit att väga mer och mer, Akademiledamöterna tar som sin första uppgift att aldrig ett ögonblick snegla mot vad som kunde vara ett populärt eller taktiskt eller politiskt korrekt val. Möjligen kan man temporärt undvika ett visst val om man förutser att det skulle skapa direkt kaos i något viktigt avseende (t.ex. i ett land som befinner sig i krigstillstånd). Däremot får ett val som anses motiverat principiellt inte hindras av att det skulle kunna vara inopportunt i något avseende, vare sig konsekvenserna skulle drabba Akademien själv eller någon annan. Följden har blivit att Svenska Akademien ena året uppfattas som konservativ och förstockad, lierad med motrevolutionärer och bakåtsträvare (sådan var Folkrepubliken Kinas reaktion inför valet av Gao Qin Jen), för att ett annat år hånas som ett gäng kommunistiska omstörtare eller revolutionsromantiker (sådan var exempelvis Vatikanens reaktion på Dario Fos pris).

Det som får Svenska Akademien att i de flesta fall ta ganska lätt på den här typen av snabbt pendlande kritik är dels det faktum att den just svänger så hastigt – allt kan helt enkelt inte förenas med vartannat; riktigt så galna som man påstår kan vi därför inte vara – dels, och framför allt, vet vi själva att det lagts ner ett synnerligen noggrant och omfattande arbete på priset. Om vi har hamnat rätt eller fel vet varken vi eller någon annan – det finns inget facit – men **vi** vet hur resonemanget har gått.

*

Varje år i januari månad börjar proceduren på nytt. Då finns det en lång lista med förslag att utgå ifrån. Denna lista innehåller namn som framförts av särskilt inbjudna förslagsställare, både från Sverige, övriga Norden och resten av världen. Till dessa återkommande förslagsställare hör exempelvis alla ännu levande tidigare Nobelpristagare, bara för att nämna en speciell kategori. Vidare inkommer årligen mängder med förslag från olika universitet, litterära sällskap, kulturellt engagerade sammanslutningar och organisationer av olika slag. Också Svenska Akademiens ledamöter kan föra fram egna kandidater.

De externa och interna förslag man får in utgör den så kallade långa listan, som brukar innehålla 200–300 namn. Akademien har till sitt förfogande det särskilda Nobelbiblioteket, ett av landets mest ansedda bibliotek, som också bedriver normal biblioteksverksamhet med utlåning till specialister och allmänhet, men som har till främsta uppgift att lämna understöd åt Svenska Akademien i dess arbete. En hel stab av skickliga medarbetare tar under djup

sekretess fram information om de föreslagna kandidaterna. Det sålunda etablerade underlaget behandlas av Akademiens särskilda Nobelkommitté, som består av fem av Akademiens ordinarie ledamöter, vanligen aktiva författare och litteraturforskare. Nobelkommitténs första uppgift är att undersöka om någon het kandidat saknas på listan. Det är nämligen så att den som utses till årets pristagare måste vara föreslagen inför just den aktuella nomineringsomgången – det räcker alltså inte att sända in ett förslag en enda gång, det måste upprepas tills man når framgång.

Nobelbibliotekets underlag, utökat med eventuella ytterligare förslag från kommittén, granskas noga av kommitténs ledamöter, vilket så småningom resulterar i det som kallas halvlånga listan. På denna har kandidatantalet krympt till ca. 15. Dessa presenteras på senvintern för Svenska Akademien i dess helhet, som då har möjlighet att komma med invändningar, kompletteringar och synpunkter i allmänhet. Med den halvlånga listan fortsätter Nobelkommittén sitt arbete till frampå vårkanten, då den reducerats ännu en gång. Kvar står den korta listan, i allmänhet med 5–6 kandidater. Dessa presenteras detaljerat i skriftlig och muntlig form och med kvalitativa omdömen för hela Akademien vid dess sista sammanträde för säsongen, i månadsskiftet maj–juni, strax före sommaruppehållet. På detta sammanträde fastslås den korta listan. De aktuella författarnas produktion ställs i möjligaste mån till förfogande för Akademiens ledamöter och blir hemuppgift under sommaren. Ofta kan ett par–tre författare urskiljas som toppkandidater redan i detta läge, t.ex. för att de redan varit med i diskussionen under ett par år. Dessa specialstuderas givetvis.

Svenska Akademien återupptar sina förhandlingar i mitten av september. Då vidtar en intensiv tid, som präglas av Nobelpriset. Alla skall vid det laget principiellt ha läst slutkandidaternas verk och skaffat sig en preliminär uppfattning. Under några veckors förhandlingar mejslas ett gemensamt beslut fram. Det är resultatet av dessa diskussioner som offentliggörs i mitten eller helst strax före mitten av oktober. När ständige sekreteraren stiger ut ur sitt rum och meddelar vem som fått årets pris, har detta föregåtts av att hela Svenska Akademien haft ett förmiddagsmöte och röstat slutgiltigt. En vecka tidigare har man provröstat för att säkerställa en betryggande majoritet. När beslutet väl är fattat är det definitionsmässigt enhälligt, och enskilda ledamöter får inte reservera sig offentligt mot beslutet.

En del av de regler som gäller kan verka underliga eller rentav löjeväckande, men de har sina skäl. Det sägs ibland att de instanser som förvaltar de olika Nobelprisen dramatiserar dessas betydelse och kanske därmed också sin egen roll. Det kan väl hända att sådant förekommer, men i så fall bara undantagsvis. Det är i högsta grad en realitet att Nobelpriset väcker en enorm

uppmärksamhet världen över, visserligen främst i Västvärlden, men ändå. Prisets dignitet styr i många avseenden hela verksamheten för exempelvis Svenska Akademien, inte bara i fråga om arbetsuppgifter utan också då det gäller rutiner och regler. Akademiens integritet är en självklar förutsättning för att priset skall behålla sitt värde och sin internationella lyskraft. Det är detta som nödvändiggör exempelvis den sekretess som Akademien omger sitt arbete med. Det är ingen ledamot som har något eget intresse av att mystifiera verksamheten. Nobelpriset är emellertid vad man nu för tiden kallar ett starkt varumärke, kanske ett av de starkaste i världen. Alla som arbetar med sådana vet att dessa måste vårdas ytterst omsorgsfullt. Detta gäller Svenska Akademien och Orkla i lika hög grad. Det som byggts upp under decennier kan raseras på ett ögonblick. I den situationen har vi inte råd att hamna.

Jag vill naturligtvis inte låta arrogant, men därför är vi på sätt och vis ganska nöjda varje gång omgivningen slås med häpnad när priset förkunnas. Inte för att vi skadeglatt "kniser etterpå" utan för att vi då har bevis för att våra rutiner fungerat. Oftast får Akademien också åtminstone retroaktivt erkännande för sin sakkunskap och sitt förutseende. Det finns åtskilliga exempel på detta som gläder oss alldeles särskilt. Då är det också lättare att fördra sådan kritik som går ut på att framställa Svenska Akademien som en samling kultursnobbar som systematiskt väljer ut bara sådan litteratur som ingen har läst. Akademiens uppgift är inte att bekräfta läsarbarometrarnas utslag. Den skall finna det som på sikt har chans att bli betraktat som "det utmärktaste". Om detta inte alltid har tillhandahållits av förlagen eller översatts till alla språk, så kan inte Svenska Akademien ta ansvar för just den saken.

Ibland blir Akademien tvärtom misstänkliggjord för att den nödvändigtvis skulle ha ett alltför snävt perspektiv på grund av att den rimligen bara har överblick över en handfull språkområden. Men så är det inte heller. Förutom att Akademien diskret inhämtar hjälp oavbrutet från de främsta specialisterna världen över, har Akademiens egna ledamöter tillsammans betydande språkkunskaper, kanske mer än vad allmänheten anar.

Hur Akademien än gör kommer den förmodligen att utsättas för kritik. Det ligger i sakens natur. Förra året, när en sydafrikan fick priset, ansåg några att det var fel sydafrikan, andra att det borde varit en kvinna, ytterligare andra att valet var ett utslag av att Akademien var hänvisad till engelskspråkig litteratur. I år, när en österrikisk kvinnlig författare fått priset, är stora delar av det österrikiska etablissemanget ursinniga, den engelskspråkiga världen lyfter fram ett knippe engelskspråkiga författare som borde fått priset i stället, och svenska och norska medier klagar över att Svenska Akademien har skrapat fram någon obskyr okänd dramatiker som inte ens uppskattas av sina egna. Där fick vi för

att vi slet med oöversatta original på tyska sommar efter sommar och själva reste till München och Zürich för att kontrollera hur hennes dramatik tog sig ut på scen. Det ligger alltså ett minutiöst arbete bakom det val som i några tidningar framställs som en ögonblickets ingivelse.

Och varför drar man indignerat fram just i år hur få kvinnor som fått priset genom tiderna? Hur skulle vi som nu är aktiva kunna reparera att våra föregångare missade den ena kvinnliga författaren efter den andra, som nu varit döda i decennier. Det får väl vara gott nog att vi nu har en annan inställning till kvinnliga (och manliga) författare? Ibland är det nästan så att man "kniser etterpå".

*

Avslutningsvis konstaterar jag med glädje och tacksamhet att Agder Vitenskapsakademi inte har betraktat mitt samröre med Svenska Akademien som en allvarligare belastning än att man velat utse mig till utländsk medlem. För detta kommer jag alltid att känna mig djupt hedrad.

Jan Fridthjof Bernt
Det Norske Videnskaps-Akademi

Til Agder Vitenskapsakademi 27. oktober 2004

Referat: Thor Einar Hanisch

Professor Jan Fridthjof Bernt, preses i Det Norske Videnskabs-Akademi, hilste og takket for invitasjonen, dette var en invitasjon han satte stor pris på.

Personlig har han dype røtter i Lyngør og Kristiansand. Under Napoleonskrigene rodde oldefar Myhre fra Lyngør til Danmark flere ganger etter korn, ble oppbrakt av et engelsk orlogsfartøy, satt i prisonen, klarte å rømme, for så å bli internert av svenskene. Dermed kom han faktisk hjem til Lyngør lenge etter at prisonfangene kom tilbake fra England.

Og så hadde mormoren fra Kristiansand betydd spesielt mye for han!

Bernt la i sin hilsen vekt på akademienes viktige funksjon i samfunnet og på Agder Vitenskapsakademis inntog på arenaen.

Han så Agder Vitenskapsakademi som et spennende vitenskapelig miljø. I særlig grad hadde han merket seg at en her ser på kunst og vitenskap som to sider av samme sak, og at en tar konsekvensen av dette ved å ha flere kjente kunstnere som medlemmer. Også introduksjonen av den populærvitenskapelige prisen så Bernt som et nytt og spennende initiativ. Formidling er essensielt! Vitenskapsakademiene er i ferd med igjen å bli fryktelig viktige fordi forståelsen for vitenskapens betydning er truet. Nå gjelder det å markere utad at vitenskapen er en grunnleggende viktig del av norsk kultur.

Vitenskap er å ta vare på vår egen evne til å forstå og forholde seg til vår egen samtid. Agder Vitenskapsakademi har meldt seg på som en entusiastisk og vektig aktør i utviklingen av universitetet i Agder. Den tradisjonelle og misforståtte holdning er jo at universiteter helst bør ligge i Oslo og til nød i Bergen. Det kan forstås ut fra at Norge er et lite land, på grensen av å være bærekraftig. Det gjelder å ta vare på de faglige ressursene. Ideelt sett burde det kanskje være ett institutt i Norge med folk på de forskjellige campuser spredt rundt. Å knytte tråder, som vitenskapsakademiene gjør, er god ressursforvaltning! Opplever at vi har et kall, en oppgave, sa Bernt til slutt.

Ingrid Kristine Hasund

Takketale på vegne av årets prisvinnere

Jeg har fått æren av å holde takketale på vegne av alle prisvinnerne (jeg regner med det er fordi jeg er så populær – jeg har jo fått den populærvitenskapelige prisen!). I hvert fall synes jeg det er hyggelig å få lov til å takke Vitenskapsakademiet for prisene vi har fått i dag. Jeg synes de er en viktig del av det arbeidet dere gjør for å fremme ulike former for vitenskapelig virksomhet på Agder. Det er flott at det finnes et regionalt akademi til å løfte fram forskere og forskning på Agder som landsdel, ikke bare ved Høgskolen, men ellers også, selv om det vel er naturlig at mange av prisene vil gå til Høgskolens ansatte. Så også i kveld, hvor samtlige prisvinnere er knyttet til Høgskolen.

Jeg kjenner ikke så godt til fagfeltene til de andre prisvinnerne, derfor kan jeg ikke si så mye om det, men jeg vil gjerne bare si et par ord om den prisen jeg selv har fått. Populærvitenskapelig formidling er jo egentlig ganske upopulært, i hvert fall blant mange forskere. Men det er faktisk en veldig viktig del av det arbeidet vi driver med som forskere, og derfor synes jeg det er flott at man også har med en pris for det. For det å få til å oversette fagspråk til allmennspråk er søren så vanskelig, jeg har øvd meg mye på mamma og bestefar oppigjennom når de spør hva er det *egentlig* du driver med? Og så er det noe med å beherske formatet i ulike medier, bare tenk på det å skulle komprimere flere års forskning ned på åtteogtredve sekunder i et direktesendt radiointervju, å gjøre det i et språk som folk forstår og uten å miste de viktigste nyanseringene, det er ikke enkelt.

Dette vet jeg, og det vet alle som har prøvd, og derfor synes jeg det er flott at et vitenskapsakademi også kan sette pris på denne typen virksomhet gjennom en populærvitenskapelig pris.

Og så er det jo flott at det deles ut ikke bare en, men to forskningspriser også, og jeg tror jeg har med meg de andre prisvinnerne når jeg sier at jeg synes dette er stas, det er hyggelig og det gir inspirasjon til videre arbeid!

ANNET

Kathrine Skretting
Likestilling i Akademia
Foredrag ved konferansen
“Akademia – et lokomotiv i likestilling?” 8. mars 2004

Innspill fra Agder Vitenskapsakademi
til arbeidet med ny forskningsmelding

Wojciech Golusinski
Tale 9. juli 2004 ved mottakelse av medlemsdiplomet i
Akademiets lokaler

Program

Konferansen
“Akademia – et lokomotiv i likestilling?”

8. mars 2004
Campus Gimlemoen, Kristiansand

Samarrangement mellom Høgskolen i Agder,
Agder Vitenskapsakademi og
Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab

09.30-10.15	Registrering og kaffe
Ordstyrer: Karen-Lise S. Knudsen, Høgskolen i Agder	
10.15-10.30	Prorektor Aud Findal Dahl, Høgskolen i Agder Velkommen
10.30-11.00	Forsker Elisabeth Hovdhaugen, Norsk institutt for studier av forsking og utdanning (NIFU) *Status i dag med hensyn til kvinner i Akademia*
11.00-11.30	Forsker Elisabet Rogg, Senter for kvinne- og kjønnsforskning, UiO *Likestilling i Akademia: Holdninger og praksis i de norske akademiske elite*
11.30.-11.45	Pause
11.45-12.15	Høgskolelektor Hilde Inntjore, Høgskolen i Agder *HiA som case*
12.15-13.15	Lunsj
13.15-14.00	Professor Kathrine Skretting, Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab og NTNU *Maskulin? Feminin? Hvordan være kvinne i Akademia?* *Nyere debatt og framtidsperspektiver*
14.00-14.20	Stortingsrepresentant og leder av Kirke-, utdannings- og forskningskomiteen, Rolf Reikvam *Likestilling i Akademia sett fra politikernes ståsted*
14.20-15.00	Diskusjon i plenum og avslutning ved preses ved Agder Vitgenskapsakademi og rektor ved Høgskolen i Agder, Ernst Håkon Jahr
Arrangører:	- Høgskolen i Agder - Agder Vitenskapsakademi - Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab
På kvelden inviterer *Gnist* til arrangement på Østsia, kl 19.30	
Konferansier:	Toril Runden
Hia ansatte:	Hilde Inntjore: “Når velviljen blir et våpen” Karen Knudsen: Amnesty
Forfattere:	Toril Brekke – om romankarakteren “Sara” Annabelle Despard – lyrikk Line Baugstø – noveller
Musikk:	Hilde Norbakken – vokal Jon Harald Balsnes - piano Korsomhelst
Speaker's corner:	
med deg som deltager …	

Kathrine Skretting
Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab

Likestilling i Akademia

Foredrag ved konferansen
"Akademia – et lokomotiv i likestilling?" 8. mars 2004

Å unngå offerrollen

Fra hvilken posisjon skal en kvinnelig professor snakke om likestilling i Akademia – og det på den 8. mars, selve Kvinnedagen? Som professor er det ikke til å komme fra at man har nådd en posisjon og har man sin status, like så vel som man har sitt kjønn. Hvis dette foredraget skulle kreve en posisjon som offer, som undertrykt kvinne, som noen det er synd på, er jeg ikke sikker på at jeg kan holde det. Å klage over at mennene ikke slipper en til, at man blir usynliggjort og undertrykt – jeg kan virkelig ikke med noen grad av troverdighet innta en slik holdning. Jeg synes det er OK at unge Samtiden-redaktører gjør det, når de roper ut at de, og andre kvinner, ikke får plass i mediene, for gutta tar all plassen, og wonderboyene dyrkes av pressens ledere. Denne kritikken reiste Marit Eikemo og Hilde Sandvik seinhøstes 2002[1], et sterkt utspill mot mannsdominans i mediene.

At offerrollen er vanskelig viser også det forhold at mange kvinner er skeptiske til kjønnskvotering. Unge, kvinnelige forskere vil helst vinne kampen om jobber og stipender i en fair og åpen faglig konkurranse. Det er ikke bare enkelt å skulle oppnå noe nærmest som kompensasjon for urett som er begått overfor kvinner, i Akademia så vel som på andre arenaer. Akademisk kultur er sterkt konkurransebasert. Faglig kvalitet er satt i fokus ved konkurranser om stillinger og forskningsmidler, selv om alle vet at det i den praktiske utøvelsen av *peer review*-systemet gjøres ulike vurderinger i spørsmål om faglig kvalitet, og at kvinner ikke så ofte som en kunne ønske, vinner i slike konkurranser. At de akademiske konkurransene skal utkjempes uten at kjønn spiller noen rolle, det er en ønskverdig situasjon.

1. Samtiden nr. 4, 2002

Som kvinnelig professor er jeg rimelig fornøyd med min karriere. Jeg har en toppstilling i Akademia, jeg har hatt mange ulike lederoppgaver, jeg opplever at jeg har et handlingsrom, jeg opplever ikke i mitt daglige arbeid at det er nevneverdige problemer knyttet til det å være kvinne i Akademia. Min personlige situasjon er slik at jeg ikke med rimelig grad av troverdighet kan snakke om kvinneundertrykking og behovet for kompensatoriske ordninger.

Offerrollen er da også svært ubehagelig. Et offer er en det er blitt tatt i bruk hersketeknikker overfor. Et offer er passivt. Det beherskes av andre. Det er noe hjelpeløst ved offeret. Hvem vil ønske å innta en slik posisjon? Jeg vil ikke, og jeg kan ikke heller, med noen grad av troverdighet.

Situasjon i Akademia i dag

"Men kan du ikke lese?" burde den kritiske tilhører spørre foredragsholderen på dette tidspunkt. Tallenes tale er krystallklar. Vi har bare 14 % kvinnelige professorer i Norge i 2003. Norge ligger klart bak Europas ledende nasjon når det gjelder likestilling innen akademiske toppstillinger, Tyrkia, som har 20 % kvinnelige professorer. Vi har hatt en positiv økning i vårt land de siste 20 årene:

Andel kvinnelig professorer:
1984: 4,6 %
1991: 9 %
2001: 14 %[2]

De fleste norske kvinneprofessorene finner vi innen humaniora: 26 %, mens teknologi har knappe 2 %[3]. Også når det gjelder avlagte doktorgrader, har kvinneandelen steget. I 2002 var 40 prosent av doktorandene kvinner i Norge. Ikke så verst, dette, men både Finland og Baltikum ligger høyere[4]. Det går kort og godt for sakte med likestillingen i Akademia. Det går den riktige veien, men ikke fort nok.

Den kritiske tilhører burde konfrontert foredragsholderen med disse fakta, angrepet henne for selvtilfredshet, og påpekt hennes ansvar for å bidra til at Akademia åpnes opp også for flere kvinner, i likestillingens navn.

2. I 2004 kom andelen opp i 17 % (www.kvinneriforskning.no, Ressursbanken, Kilden, Universitets- og høgskolerådet)
3. *Kvinner i forskning* Norges forskningsråd 2002
4. Ibid s. 43

Poststrukturalistisk kjønnsteori

Møtt med en slik kritikk ville foredragsholderen forsøke å ta tilflukt i poststrukturalistisk kjønnsteori. Hva er kjønn? Er det noe du *er* eller noe du *har* eller noe du *gjør*? Kjønn er først og fremst noe vi *gjør* i tråd med Judith Butler – og Wencke Mühleisen, som bygger på Butler i sin avhandling om kjønnsrepresentasjon fra 2002.[5] Mühleisen forstår kjønn som først og fremst en estetisk kategori. Vi tar på oss kvinnekostymene og kvinnemaskene og spiller kvinnerollene, men nettopp fordi dette er masker og roller, en form for teater, altså, kan også andre roller spilles. Vi har valgmuligheter i forhold til hvordan vi velger å spille våre roller som kvinner.

Kjønn er ikke bare en estetisk kategori, men også en sosial kategori. Masker og roller er sosialt definert og endrer seg historisk. Kvinner har ulike oppgaver i ulike kulturer. Israel har kvinnelige soldater, og har hatt det siden staten ble opprettet. I Øst-Europa er matematikk jentefag – i motsetning til i Norge. På 1700-tallet var det den mannlige overklassen som ledet an i pyntesyken. Parykker, pudder og sløyfer var relevante uttrykk for maskulinitet.

Poststrukturalistisk syn på identitet innebærer at kultur og språk utgjør sentrale identitetsdannende faktorer. Identitetene ligger ferdig skrevet og utformet i kulturen, og vi må ta dem på oss. Slik den franske psykoanalytikeren Jaques Lacan beskriver disse prosessene, vil identitetene alltid føles for små og for trange. Det er ting som tyter ut og ikke får plass, men vi har allikevel ikke noe annet valg enn å ta dem på oss og gjøre det beste ut av det.

Selv om disse foreliggende identitetene som flyter rundt i kulturen, ikke passer helt for de virkelige menneskene, er det en trøst at det er mange forskjellige slike sosiale identiteter tilgjengelige. De kan være delvis motstridende. Kvinneidentitet i dagens Norge ikke noe enhetlig system, selv om en del tradisjonelle mønstre fortsatt trer fram. For eksempel bruker kvinner fortsatt mer tid på husarbeid enn menn, menn er tilskuere på sportsarrangementer, kvinner leser flere bøker og går mer på teater, det sitter langt flere menn enn kvinner i fengsel[6]. Kvinner er derimot en sentral målgruppe for reklamen. Kvinner handler mer enn menn, og det er flere kvinner som ser på shopping som en hobby.[7] På tross av at det finnes slike overgripende mønstre på hva som i realiteten er kvinnelig og mannlig atferd i dag, snakkes det med mange stemmer om hva det er å være kvinne, og vi snakker selv også, til andre, ved den måten vi i praksis lever våre kvinneidentiteter på. Kjønnsidentiteten er i

5. Mühleisen, Wencke: *Kjønn og sex på TV* Oslo: Universitetsforlaget 2003
6. Rapporter fra Statistisk sentralbyrå, tilgjengelige på www.ssb.no
7. Skretting, Kathrine (2004): *God reklame?* Kristiansand: IJ-forlaget

bevegelse. Vi forandrer den og utfordrer den ved våre valg, men det finnes begrensninger. Blant annet er vi avhengig av den andres blikk. Noen må bekrefte vår identitet. Noen andre må se oss som de vi vil framstå som, noen må stemple vårt identitetsutkast og si OK![8] Vi skaper oss selv, men vi er også skapt av andre. Identitet er på mange måter en sosial foreteelse.

To kjønn?

Hvor viktig er kroppen for kjønnsidentiteten? Samme hvor stor tro man måtte ha på kvinneligheten som en sosial konstruksjon, vil mange mene at mennesker forekommer i to utgaver – som kvinner eller som menn – og hvorvidt man hører hjemme i den ene eller andre kategorien har med den fysiske kroppens beskaffenhet å gjøre. Har man en kvinnes kropp, er man en kvinne. Jeg snakker med en kvinnestemme, og det kommer jeg til å fortsette med selv om jeg tillegger meg et mer bredbeint kroppsspråk, og taler i en mer aggressiv og pågående stil. Er man kvinne, så er man kvinne.

Samtidig finner vi flere eksempler på at tokjønnsmodellen er under diskusjon og forhandling i dagens kultur. Både innen for feltet *queer theory* og i Wencke Mühleisens doktorgrad[9] kritiseres forestillingene om to separate, klart atskilte kjønn. Synliggjøringen av lesbiske og homofile identiteter har vært viktig i denne utviklingen. Lesbiske og homofile er riktignok kvinner og menn, men de er det på måter som avviker fra det sentralkulturen foreskriver. Forskere har også drøftet de transseksuelles identitet. Transseksuelle mennesker nekter å forstå seg som enten kvinne eller mann. De er ingen av delene, eller begge deler. Går det an å være både kvinne og mann? Eller kan et menneske være verken kvinne eller mann? Vi er vant til å besvare slike spørsmål med et klart *nei*. Å være definert som det ene eller andre kjønnet er helt sentralt, og de rundt ti barna som fødes i Norge vært år med kjønnsorgan hvor det er vanskelig å fastslå om de er gutter eller jenter, blir raskt kirurgisk korrigert. Tradisjonelt har de blitt gjort til pikebarn. En mellomposisjon mellom det kvinnelige og det mannlige, eller en kjønnsidentitet som både kvinnelig og mannlig, synes det å være lite rom for i vår kultur.

Allikevel finnes det mange eksempler på at det androgyne fascinerer i populærkulturen. Artisten som før kalte seg Prince inntar både kvinnelige og mannlige positurer i sine rockevideoer. Han er tynn og liten, kan beskrives som feminin, og bruker stundom sminke. Marilyn Manson er enda mer åpent

8. Lacan, Jaques (19xx): The Mirror Phase
9. Mühleisen 2003, op. cit.

transseksuell i sitt uttrykk, med blonde-BH og mannlige genitalia og et image tungt over mot det groteske. *The Golden Age of Grotesque* er da også tittelen på platen hans (hennes?) fra 2003. Fra den andre kanten, kvinnesiden, tok Grace Jones fram mye av maskuliniteten sin allerede i James Bond-filmen *A View to Kill* fra 1985, hvor hun er stor, sterk beinhard og livsfarlig som Roger Moores motspiller. Det maskuline og det feminine kan mikses og blandes på ulike måter og i forskjellige grader innenfor populærkulturen.

Det kan se ut som at mangfoldet i kjønnsidentitet representeres tydeligere også i norsk kultur enn tilfellet var for noen år siden. Transseksuelle er synlige, ikke minst i dokumentarfilmen *Alt om min far* (2002), i regi av Even Benestad. Her framstår legen og sexologen Espen Benestad/Ester Pirelli som både kvinne og mann i all sin styrke og all sin sårbarhet. Filmen viser for øvrig tydelig at den kvinneposisjonen Espen/Ester inntar er svært tradisjonell. Ester Pirelli er sminket og går i høyhælte sko og framstår med en kjønnsidentitet for hvem den andres blikk er viktig, en identitet hvor utseende, de kvinnelige maskene og de kvinnelige tegnene står sentralt.

Den amerikanske feministen, selv transseksuell, Sandy Stone[10], beskriver alt som ikke dekkes av kulturens begrep om "mann" eller "kvinne", som transkjønn. Benestad og Almås mener i sin bok[11] at vi burde regne med fire kjønn, rent somatisk sett, eller fysisk, ut fra kromosomenes relasjoner, som kan være: xx, xy, xxy, xo, eller kvinne, mann, hermafroditt, sinhin. Selv om de aller fleste genetisk lett lar seg plassere som enten kvinne eller mann, mener disse kjønnsforskerne at det i tillegg både finnes tvekjønnete og mennesker som nærmest er uten kjønnskjennetegn.

Kanskje har ganske mange individer androgyne trekk? Selv om X-ene og Y-ene deres ligger rimelig ordinært plassert i kroppens celler? Har ikke kvinner som lykkes i Akademia ganske sterke maskuline sider? Eller, for å si det på en litt annen måte: Har ikke kvinner med en akademisk karriere ofte karaktertrekk som tradisjonelt er kodet som maskuline i vår kultur?

Å være et menneske

Toril Moi leverte for et års tid siden et sukk i Morgenbladet[12]. Hun ville ganske enkelt ha anledning til å rett og slett å være et menneske. Måtte hun være kvinne hele tiden? Slik kjønn er skrevet inn i vår kultur, synes det som nøytralt

10. Stone, Sandy (1998). "Transgender" Web side http:// www.actlab.utexas.edu/-sandy/trans.html
11. Esben Esther Pirelli Benestad og Elsa Almås (2001): Kjønn i bevegelse Oslo: Universitetsforlaget
12. 01.03.2002

menneske er forbeholdt menn, og dette kritiserer Moi, også i flere av sine bøker. En kvinne er ikke en forsker, ganske enkelt, men en kvinnelig forsker. Hun er ikke en leder, men en kvinnelig leder. Mange kvinner i Akademia ønsker rett å slett å være forskere, på linje med alle kollegene sine, og parallelt med at kvinnelige filmskapere ganske enkelt vil lage film, en kvinnelig leder kan ønske rett og slett å være en leder. Hvorfor er det bare menn som kan inneha den nøytrale, menneskelige posisjonen?

Knut Åmås, redaktør i Samtiden, har på sin side tatt avstand fra enkelte trekk ved mannlig identitet. Han kommenterte i Morgenbladet at han ville ha seg frabedt denne sammenhengen som stadig dukket opp i offentligheten, mellom mannlighet og vold og overgrep mot kvinner. Som homofil feminist kjente han seg overhodet ikke igjen i dette.[13]

Kjønnsidentiteten er for trang, den passer ikke, kleber og den sperrer, opplever virkelige mennesker. Kvinner er slik og menn er sånn, foreskriver kulturen. Feminine egenskaper og maskuline egenskaper defineres som forskjellige størrelser, og skal bæres av mennesker med henholdsvis kvinnelige og mannlige kropper. Prosjekter som vider ut og åpner opp, bør kvinnelige akademikere stille seg åpne overfor. Å utfordre tokjønnsmodellen er et slikt prosjekt. Kritiske diskusjoner av tokjønnsmodellen kan føre med seg en mer åpen og inkluderende forståelse for hvordan identitet kan leves ut – uansett kroppens fysiske karakteristika og uansett sosiale kjønnskategorier. Det kan ligge et rom for en friere utforming av egen identitet, også som kvinnelig akademiker, hvis tokjønnsmodellen lempes på.

Hvorfor likestilling?

Hvis bestemte egenskaper ikke kan koples til det ene eller det andre fysiske kjønnet, hvorfor er det da så viktig at vi skal ha flere kvinner i Akademia? Flere samarbeidsvillige, omsorgsfulle, og myke menn kunne kanskje gjøre samme nytten? Hadde vi flere mannlige forskere som var opptatt av familiespørsmål, kvalitativ metode og feministisk teori trengte vi kanskje ikke kvinner? I radioprogrammet *Sånn er livet* P2 4.9.2000 uttalte Øystein Gullvåg Holter, som svar på spørsmål om hva han synes om underrepresentasjonen av kvinner i næringslivsstyrene: “Problemet i næringslivet er kanskje ikke å få inn flere kvinner, men en annen type menn”.[14]

13. I *Morgenbladet* 05.12. 2003
14. Sitert i Mühleisen, Wencke op.cit. s.214

Er det ikke noe her som ikke klinger helt riktig? Eller har vi den ultimate løsning på likestillingskonflikter? Menn tilegner seg feminine egenskaper, så slipper vi maset om demokratisk kjønnsrepresentasjon? Det eksisterer en spenning innen feminismen mellom likestillingsfeminismen og postmoderne eller poststrukturell feminisme. Et problem med likestillingsfeminismen kan ligge i at en mer fastlagt forestilling om det kvinnelige forutsettes. Det finnes liksom noen egenskaper som er felles for alle kvinner, og som er annerledes enn de menn har. Kvinner er gode til å kommunisere, og derfor er det så viktig med flere kvinner inn i Akademia. Kvinner har, fordi biologien deres er innrettet på å gi liv, iboende omsorgevner som vil berike også akademiske miljøer. Kvinner er opptatt av de nære ting, og dermed bringer kvinner nye forskningsemner inn i Akademia. Slike forestillinger trekker i retning av en essensialisme det er vanskelig å stå inne for rent teoretisk.

På den andre siden sier Goldina Smirthwaite[15]: "Hva kan man bruke de postmoderne feministene til i praksis? De lukker øynene for en ubehagelig virkelighet". Teoriene blir for rent teoretiske. Feminismen er fortsatt en politikk. Den viktige målsettingen om å bidra til at kvinneundertrykking bringes til opphør, også innenfor Akademia, er ikke nådd. Videre arbeid er påkrevd.

Kvinner i Akademia

Vi er vel kvinner da, og i likestillingspolitisk sammenheng kan vi ikke se bort fra fysisk, biologisk kjønn. Det er et viktig mål i seg selv at det blir flere sånne som oss, av kvinnekjønn, i Akademia, men "sånne som oss" må gjerne innbyrdes være svært så forskjellige. Vi kan ha både tradisjonelt maskuline og tradisjonelt feminine egenskaper i skjønn forening. Som all identitet er også våre personlige identiteter som kvinnelige akademikere sammensatt av ulike delidentiteter. Noen av disse kan være innbyrdes motstridende. Noen kan være forbløffende tradisjonelt kvinnelige, andre noe helt annet. Vi har handlingsrom i forhold til hvordan vi skal spille rollen som kvinnelig forsker, også i Akademia. Vi må aktivt ta dette handlingsrommet i bruk.

Allikevel må vi slutte der vi begynte: Det går sakte med likestillingen. Det går den riktige veien, men det går ikke fort nok.

> Den individuelle organiseringen av forskningsprosjektene synes å være en viktig grunn til at kvinner er dårligere integrert innen humaniora og samfunnsfag, mens mangel på identifikasjon med forskningstema i kollektivt organiserte forskningsprosjekt innenfor

15. *Kvinner i forskning* Norges forskningsråd 2002, s. 158

> naturvitenskapelige og teknologiske fag synes å være en viktig årsak til at kvinner velger seg vekk fra en mulig forskerkarriere innen disse fagene.[16]

Slik analyserer Forskningsrådet situasjonen, og analysen peker på at spørsmålet om hva slags Akademia vi skal likestille til, er et nøkkelspørsmål. Den akademiske kulturen på universitetene må være slik at det er plass til kvinner og at kvinner trives. Menn må selvfølgelig også trives, men noen studier kan tyde på at det er trekk ved konkurransekulturen som virker mer avskrekkende på kvinner enn på menn[17]. Elisabeth Roggs studie handler imidlertid ikke bare om hvordan kvinner lider i Akademia. Hennes kvinnelige informanter uttrykker stor lyst og dyp glede over å kunne drive faglig arbeid i Akademia. Det er nok ikke slik som Nils Rune Langeland skriver i sin essaysamling, at kvinner er intellektuelt omskåret i Norge:

> […] det intellektuelt lystsenteret (blir) brutalt skore bort. Og etterpå blir det snurpa stramt igjen, slik at det bare er igjen ei lita opning for at snusfornuft og moralisme kan kome ut.[18]

Større mangfold og en akademisk kultur preget av åpenhet og raushet overfor akademiske mennesker, vil kunne bidra til å gi enda flere akademikere med kvinnelige kropper en plass i Akademia i Norge.

16. *Kvinner i forskning*, NFR rapport 2004, s. 20
17. Rogg, Elisabeth: *Lyst, lidelse og legitimitet: Om kjønnsmakt og likestilling i Akademia* Makt- og demokratiutredningen 1998 – 2003, nr. 63 juni 2003
18. Langeland, Nils Rune: *Kveldseta* s. 83 Oslo: Damm 2003

Innspill fra Agder Vitenskapsakademi til arbeidet med ny forskningsmelding

General Oscar Wergelands hus, Gimlemoen,
Serviceboks 422,
4604 Kristiansand

Utdannings- og forskningsdepartementet
Postboks 8119 Dep.,
0032 Oslo

Innspill til arbeidet med ny forskningsmelding, fra Agder Vitenskapsakademi (Deres ref. 200307343-/ESO)

Vi viser til brev av 23.01.04 fra statsråd Kristin Clemet om forskningspolitiske råd til arbeidet med en ny forskningsmelding. Brevet er bl.a. sendt DNVA og DKNVS, men ikke til Agder Vitenskapsakademi (AVA). Agder Akademi ble stiftet allerede i 1962, men først i 2002 nyetablert som vitenskapsakademi. Det skjedde med sju framstående europeiske akademier som "faddere" 27. oktober 2002 i Arendal rådhus. Vi vedlegger akademiets årbok for 2002 til orientering. Årboka for 2003, det første ordinære virksomhetsåret, er under arbeid, og vil bli sendt departementet når den foreligger. Akademiet har med de innvalg som ble gjort i 2003, 93 medlemmer fra alle vitenskapsområder.

Agder Vitenskapsakademi er således det tredje allmenne vitenskapelige akademiet i Norge med tradisjonell organisering (ved siden av DNVA og DKNVS).

På denne bakgrunn vil vi gjerne komme med følgende innspill til den kommende forskningsmeldingen:

For at Norge skal bygge seg videre opp som forskningsnasjon, er det etter vår mening avgjørende viktig å stimulere og hegne om de solide forskningsmiljøene som nå er etablert på universiteter og høgskoler rundt i landet. I mange sammenhenger kan en imidlertid legge merke til at miljøene på de statlige høgskolene ikke blir verdsatt etter sine resultater på samme måte som tilsvarende ved universitetene. En kan ha en mistanke om at selve miljøets plassering på en høgskole har negativ innvirkning på miljøets konkurranseevne om forskningsmidler, istedenfor at miljøets kvalitet burde være utslagsgivende. Derfor mener vi at forskningsmeldingen tydelig bør markere at solide forskningsmiljøer skal stimuleres uavhengig av geografisk plassering og/eller institusjonell tilknytning. Dersom en kan få til et system som ivaretar dette hensynet – kvalitet, ikke geografisk og/eller institusjonell tilhørighet – vil utvilsomt landets totale forskningsproduksjon bli økt kvantitativt så vel som kvalitativt. Ser en på fordelingen av forskere i førstestillinger på universiteter vs. høgskoler, og sammenligner med tildeling til FoU-virksomhet fra UFD og NFR, ser en med en gang hvor skjev fordelingen er. Ingen kan for alvor mene at det utelukkende bygger på kvalitetsvurderinger når Universitetet i Tromsø mottar like mye pr. år fra NFR som samtlige 26 statlige høgskoler (Agder, Stavanger og Bodø inkludert). Tvert imot tyder en slik tildeling på en systematisk skjevfordeling som er uheldig for landets muligheter til å øke sin forskningsinnsats og -produksjon. Ethvert sterkt fagmiljø på universitet eller høgskole må utnyttes av samfunnet på best mulig måte, slik at det som er blitt investert, og det som blir investert, gir størst mulig resultatavkastning forskningsmessig. Forskningsmeldingen bør ta opp og drøfte tiltak for å få mest mulig også ut av høgskolenes forskningspotensial. Det blir, slik vi ser det, langt fra gjort i dag.

Norge har i forhold til andre sammenlignbare land en svært omfattende instituttsektor. Vi mener tida nå er inne til å vurdere hensiktsmessigheten av å opprettholde et så stort volum på denne sektoren. Det er etter vår mening lite som tilsier at norske forhold skulle kreve en annen dimensjonering av instituttsektoren enn det vi finner i andre land nær oss. Universitets- og høgskolesektoren bør konsolideres og styrkes i åra framover dersom den skal kunne møte de store utfordringene som ligger forut, og kunne svare på de forventningene som samfunnet har om grunnforskning, anvendt forskning, innovasjon og samfunnsrelevans i tillegg til utdanning gjennom forskningsbasert undervisning av beste internasjonale kvalitet. Vi mener således at i denne situasjonen bør en alvorlig overveie å trappe ned instituttsektoren og isteden overføre midler til universiteter og høgskoler, slik at de blir bedre i stand til å utføre det samfunnet forventer av dem.

Når det gjelder universitetene vi har nå, og de som kommer til i de nærmeste åra, er det tydelig at i størrelse og profil ligner UiTø langt mer på de kommende universitetene i Agder og Stavanger enn på UiO, UiB og NTNU. Det bør derfor diskuteres om en ikke bør gruppere universitetene i to: de som bærer de største nasjonale oppgavene (UiO, UiB, NTNU), og UiTø sammen med Agder universitet og Universitetet i Stavanger, som i tillegg til nasjonale oppgaver har en tydeligere regional profil.

Vi vil her peke på at det er viktig at de kommende nye universitetene får finansielle muligheter til å hevde seg nasjonalt og internasjonalt på en slik måte at landet høster mest mulig forskningsmessig av denne utviklingen. Det betyr at en ikke må vente med å tenke disse nye universitetene inn i det framtidige nasjonale system av norske universiteter.

Kristiansand, 18. mai 2004.

For Agder Vitenskapsakademi,

Ernst Håkon Jahr
Preses

Thor Einar Hanisch
Akademisekretær

Wojciech Golusinski
Professor ved Poznan University of Medical Sciences

Tale 9. juli 2004 ved mottakelse av medlemsdiplomet i Akademiets lokaler

President Jahr, dear professors and administrators of the Academy, dear colleagues:

First of all, I would like to express my heartfelt thanks for the great honour and privilege of being elected a member of the Agder Academy of Sciences and Letters. It is a great privilege, and I also know that Agder University College is one of the best and largest academic schools in Norway, displaying a wide spectrum of academic disciplines, and that it enjoys an excellent reputation for the high quality of teaching and for many research achievements in the areas of technology, hard sciences, and humanities. I also see my appointment as a further step in the development of cooperation between the Medical University of Poznan and the Agder University College, which began with the signing of an agreement in 2002. I am also proud to say that my medical school for several consecutive years has been officially ranked as number one in Poland and I am sure that when two good academic institutions cooperate, something very good must come out of it. Besides, irrespective of this agreement, Norway is very much present in our school: for seven years now about 100 Norwegian young men and women have been studying medical sciences at our university. I am also happy to believe that this strengthening of the ties between Poznan´ and Agder is also a small contribution towards a more global cooperation between Poland and Norway, and I know that very many of my countrymen ardently wish for this cooperation to develop. I would like to tell you on this occasion that Norway has a very positive image in Poland: we perceive your country as one of the most truly democratic countries of the world

and as the country of social justice, which is probably impossible to surpass. And of course we all admire your wonderful sportsmen!

Our two countries also shared some similarities in our historical past: Poland, like Norway, for a long time was not independent and was enslaved by neighbouring powers, although you neighbours were much more civilized than ours. We even fought against the Swedes when in the 17th century Karl Gustav's armies invaded Poland and when the whole Polish nation fought so bravely against the Swedes that they were chased away from Poland. In the times of the communist regime many Poles thought that it was our greatest historical mistake, as we would have been much better off being a part of the Swedish rather than the Soviet empire!

Also during the Second World War both our counties were invaded and occupied by the Nazis and both our nations put up a fierce resistance against the Nazi regime. Many Polish and Norwegian soldiers, pilots and sailors were comrades at arms in the British military formations.

Now Poland is fully independent and ready to cooperate with those countries that it freely chooses, and certainly Norway is one of them. It is true that our economic situation is different from yours: Norway is a rich and prosperous country and Poland is still suffering from the legacy of communism, there is still a lot of poverty and unemployment in our country. By the way, we have a saying in Poland that communism is superior to Christianity, because Christianity only preaches poverty but it takes communism to realize it on a massive scale! This is certainly true! But it's not in the nature of our nation to cry over spilt milk: we have been working hard and our economic situation has been improving quite fast. We know that we could learn a lot from Norway, especially about the exploitation and management of our natural resources.

On a more personal note, I am happy to say the distinction that I have just received from your Academy makes also my personal ties with Norway even stronger. I first came to Norway on an NFR grant in 1994 and from the very beginning of my visit here, it was love at first sight. I experienced how friendly and helpful my Norwegian colleagues and Norwegian institutions were to me, I made several wonderful friends with whom I have collaborated and been in touch with ever since. And, of course, as every visitor to Norway, I fell in love with wonderful Norwegian nature and landscapes. Norway is certainly one of the most beautiful countries in the world; moreover it is a country for all seasons, it is charming in sunshine and in rain, in summer and in winter, although it is sometimes hard to tell the difference between them!

Dear friends and colleagues, I hope very much that the cooperation between my University, Agder Academy and Agder University College will be

further developing and becoming even more fruitful, and I promise to do everything I can to realize this objective. I must say I'm beginning to feel quite at home at Kristiansand, and I would like very much that all the prospective guests and visitors from here should also feel very much at home in Poznan.

Kjære venner, en gang til tusen takk for denne store æren. Og husk: døra til Poznan og til vårt Universitet står åpen for dere alle. Kom på besøk til oss, dere er alltid velkomne!

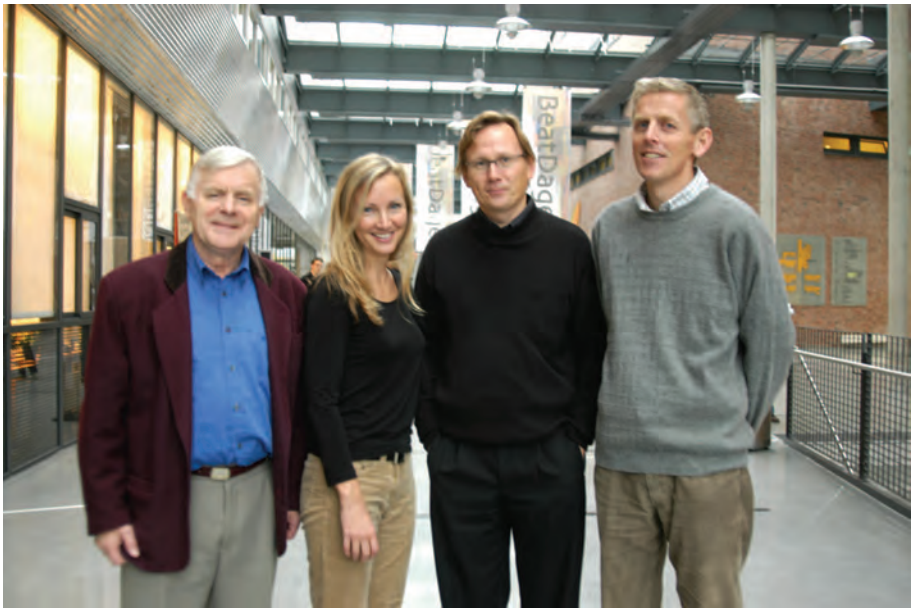

Vinnerne av prisene for 2004: Fra venstre Leiv Storesletten, Ingrid Kristine Hasund, Jan Inge Jenssen og Sigbjørn Sødal.

Nye medlemmer i Agder Vitenskapsakademi ble høytidelig presentert for årsmøtet. Fra venstre: Ove T. Aanensen, Rolf Nossum, Gudlaug Nedrelid, Bo Ralph, Tomas Hägg, Joyce Falkenberg, Per Kjetil Farstad, Torunn Lauvdal.

Professor Bo Ralph er en av "De Aderton" i Svenska Akademien – nå er han også medlem av Agder Vitenskapsakademi.

Professor Geirr Wiggen holdt årsmøte-foredraget.

Professor Bo Ralph talte om prosessen fram mot Nobels litteraturpris.

Preses ved Vitenskaps-akademiet i Stavanger, professor Toril Swan, hilste.

Kristine Hasund takket fra prisvinnerne.

Professor Joyce Falkenberg takket for innvalget på vegne av nye medlemmer. Her sammen med fylkesmann i Aust-Agder, Hjalmar I. Sunde. Til venstre visepreses, professor Svein Gunnar Gundersen.

Gimle Gård, Akademiets hjemmearena for medlemsmøtene.